

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
VIEŠOSIOS TEISĖS INSTITUTAS

TADAS VALANČIUS
Viešosios teisės studijų programa

APELIACINIAI RŪMAI KAIP PIRMOS INSTANCIJOS TEISMAS (1933-1940 M.)

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Doc. dr. Gintaras Šapoka

Vilnius, 2016

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. APELIACINIŲ RŪMŲ BENDROJI CHARAKTERISTIKA IR ISTORINĖ RAIDA.....	9
1.1. Teismo įsteigimą sąlygojusios aplinkybės.....	9
1.1.1. Nacionalinės teismų sistemos formavimas	9
1.1.2. Kasacinė grandis ir jos probleminiai aspektai	10
1.1.3. Grėsmės valstybės saugumui ir jų sankcionavimas 1918-1933 m.....	12
1.1.4. Teismų sistemos reforma ir jos turinys	14
1.2 Apeliacinių Rūmų kompetencija ir istorinė apžvalga	16
1.2.1. Teismo veikla ir istorinė raida	16
1.2.2. Apeliacinių Rūmų veiklos institucinis reglamentavimas	19
1.2.3. Personalinė teismo sudėtis	20
1.2.4. Apeliacinių Rūmų kompetencija ir jos bruožai	23
2. APELIACINIŲ RŪMŲ KAIP PIRMOS INSTANCIJOS TEISMO VEIKLA: JURISPRUDENCIJA IR JOS YPATUMAI	26
2.1. Nusikalstamų veikų prieš valstybės saugumą teisinis reglamentavimas	26
2.2. Baudžiamojo proceso įgyvendinimas	30
2.3. Vyriausiojo Tribunolo sprendimai Apeliacinių Rūmų jurisprudencijoje	33
2.4. Apeliacinių Rūmų jurisprudencija	38
2.4.1. Baudžiamosios bylos dėl priklausymo slaptoms organizacijoms	40
2.4.2. Baudžiamosios bylos dėl disponavimo priešvalstybinio turinio literatūra	44
2.4.3. Baudžiamosios bylos dėl Lietuvos valstybės simbolių įžeidimo ar niekinimo ..	48
2.4.4. Baudžiamosios bylos dėl maišto ar kito pavojingo valstybei nerimo kėlimo ...	50
2.4.5. Baudžiamosios bylos dėl Lietuvos valstybės ar lietuvių tautos įžeidimo ar niekinimo	52
2.4.6. Baudžiamosios bylos dėl priešingo Lietuvos valstybės ar lietuvių tautos interesus	56
2.4.7. Kitos baudžiamosios bylos	60
IŠVADOS.....	62
LITERATŪRA.....	65
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS.....	69
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA.....	70
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	71
PRIEDAI.....	72
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	78

IVADAS

Vieno autoritetingiausių Lietuvos teisininkų prof. Mykolo Römerio teigimu, kasacinio, administracinio ir konstitucinio teismo sistema veikia kaip svarbiausias teisinės valstybės mechanizmas ir aukštosios teisinės bei valstybinės kultūros požymis¹. Lietuvos Respublikoje pirmasis žingsnis šių požymių išpildymo link žengtas 1933 m. įgyvendinus teismų reformą. Vienas pagrindinių šios reformos architektų tikslų, Lietuvos teisinėje sistemoje instituciniu lygmeniu įtvirtinti apeliacinio ir kasacinio procesų dualumą, pasiektas įsteigus jauniausią 1933-1940 m. laikotarpio teismų sistemos instituciją Apeliacinius Rūmus.

Įstatymų leidėjas įteisino dvinarę Apeliacinių Rūmų jurisdikciją. Ji apėmė apeliacinę instanciją apygardos teismuose pirmąją instancija nagrinėtoms byloms ir pirmąją instanciją baudžiamosioms byloms prieš valstybės saugumą. Tokiu būdu naujai sukurtai teisminei institucijai numatyta teisingumo įgyvendinimo kompetencija bylose dėl to meto teisinės sistemos reglamentuotų valstybės saugumui pavojų keliančių nusikalstamų veikų.

Tyrimo problema. Magistro baigiamojo darbo problema formuluojama keliant klausimus, kokios teisinės ir politinės aplinkybės bei teisinis reglamentavimas formavo Apeliacinių Rūmų raidą bei teismo praktiką; kokios grėsmės valstybės saugumui ir jų tendencijos identifikuotinos šio teismo dispozicijai priklausiusiose baudžiamosiose bylose; kokia Apeliaciniams Rūmams suteiktos kompetencijos reikšmė 1933-1940 m. laikotarpiu.

Darbo aktualumas. Šiame magistro baigiamajame darbe pirmą kartą remiantis archyviniais šaltiniais, mokslinė literatūra ir periodika išsamiai analizuojama ir apibendrinama ne tik Apeliacinių Rūmų raida bei šios institucijos reikšmė to meto teisinėje sistemoje, tačiau taip pat ir teisminė praktika nagrinėjant nusikalstamas veikas prieš valstybės saugumą.

Grėsmių valstybės saugumui identifikavimas, lankstus jų teisinis reglamentavimas ir sankcionavimas - aktualus probleminis klausimas bet kuriuo valstybinio subjekto egzistavimo laikotarpiu. Manytina, kad šio tyrimo rezultatai ir išvados suteiks galimybę įvertinti Lietuvos teisminių institucijų istorinę praktiką identifikuojant ir nagrinėjant nusikalstamas veikas prieš valstybės saugumą.

Darbo mokslinis naujumas. Magistro baigiamojo darbo naujumą suponuoja tai, kad pirmą kartą nuosekliai apžvelgiama ir įvertinama vienos iš nepriklausomos Lietuvos laikotarpio

¹ Römeris M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisų fakultetas, 1931. p. 45

veikusios Lietuvos teisminės institucijos – Apeliacinių Rūmų - praktinė veikla. Taip pat identifikuojamos ir aptariamoms iki šiol mokslinėje literatūroje sistemiškai nenagrinėtoms šio teismo jurisdikcijoje buvusios grėsmės valstybės saugumui iki Antrojo pasaulinio karo.

Tiriamos problemos ištyrimo lygis. Lietuvos teisės istorijos doktrinoje Apeliacinių Rūmų raida apžvelgta daugiausia fragmentiškai, jos raidą lakoniškai aptariant tarpukario teismų sistemos kontekste. Tuo tarpu šios teisminės institucijos praktinė veikla ir ją suponavusios politinės bei teisinės aplinkybės iki šiol nesulaukė jokio mokslininkų dėmesio.

Naudotų šaltinių (dokumentų) apžvalga. Magistro baigiamojo darbo pagrindą sudaro iki šiol nepublikuoti archyviniai šaltiniai. Duomenys apie Apeliaciniuose Rūmuose nagrinėtas baudžiamąsias bylas dėl įstatymų pažeidimo ir priešvalstybinės veiklos, priklausymo komunistų partijai, veikimo komunistų partijos ir užsienio valstybių naudai, komunistinės literatūros ir atsišaukimų laikymo bei platinimo, sprogstamųjų medžiagų laikymo, lietuvių tautos šmeižimo, valstybės sienų pažeidimų, šnipinėjimo kitos valstybės naudai ir kt. saugomos Lietuvos centrinio valstybės archyvo (LCVA) fondo 932, apyraše nr. 1 ir 2.

Ištirti LCVA archyvuose fonduose saugomi Apeliacinių Rūmų praktikos raidą formavę teisės aktų projektai, valstybės institucijų nutarimai ir jų tarpusavio bendradarbiavimas: Lietuvos Respublikos Ministrų Kabineto veikla (f. 923, ap. 1), susijusi su atitinkamų įstatymų projektų svarstymu ir nutarimų priėmimu; Lietuvos Respublikos Teisingumo ministerijos inicijuoti teisės aktų pakeitimai, aplinkraščiai, statistiniai, finansiniai duomenys (f. 385, ap. 2); Apeliacinių Rūmų praktikai įtakos turėjusių Vyriausiojo Tribunolo visuotinių susirinkimų nutarimų nuorašai, baudžiamųjų kasacijos bylų sprendimų rinkiniai (f. 1422, ap. 1).

Magistro baigiamojo darbo tema atliktų tyrimų (literatūros) apžvalga. Vienintelė Apeliacinių rūmų istorinės raidos apžvalga² pateikta tik pastaraisiais metais prof. Mindaugo Maksimaitis mokslinių publikacijų cikle³, skirtame Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų sistemos raidai 1918-1933 m. laikotarpiu. Aptariamojoje publikacijoje nagrinėjami teismo steigėjų tikslai ir jo raida, taip pat lakoniškai aptariami organizacinė struktūra bei veiklos pagrindai. Tiriamojo darbo kontekste šis straipsnis itin reikšmingas dėl pateiktos Apeliaciniuose Rūmuose išnagrinėtų bylų statistinės informacijos, taip pat teismo veiklą reglamentavusių teisės aktų vertinimo. Be šio mokslinio darbo taip pat paminėtinas 2003 metais Apeliacinio teismo 70 metų

² Maksimaitis, M. Iš Lietuvos teismų istorijos: Apeliaciniai Rūmai (1933–1944), *Jurisprudencija*. 2014, 21 (1).

³ Maksimaitis M. *Valstybės taryba Lietuvos teisinėje sistemoje 1928-1940*, Vilnius, 2006 m.; Maksimaitis, M. Teismų santvarkos pagrindų formavimasis Lietuvoje (1918–1933). *Jurisprudencija*. 2013, 20 (2); Maksimaitis M. Lietuvos Vyriausiasis Tribunalas XX amžiuje. *Jurisprudencija*. 2014, 21(2).

sukakčiai pažymėti skirtas nedidelės apimties leidinys⁴, kuriame anglų ir lietuvių kalbomis retrospektyviai apžvelgiama Lietuvos apeliacinio teismo raida. Po Lietuvos nepriklausomybės atstatymo 1995 m. sausio 1 d. įsteigtas Lietuvos apeliacinis teismas šiame leidinyje pozicionuojamas kaip Apeliacinių Rūmų atkūrimas. Kita Apeliacinių Rūmų raidai skirta mokslinė literatūra mums nėra žinoma.

Nepriklausomos Lietuvos valstybės (iki 1940 m.) egzistavimo laikotarpiu pasirodžiusiose mokslinėje literatūroje apie Apeliacinių Rūmų veiklą užsimenama tik bendrajame valstybės teisinės sistemos apžvalgos ir vertinimo kontekste⁵. Šio laikmečio spauda didžiausią dėmesį skyrė Apeliaciniuose Rūmuose nagrinėtoms su komunistine veikla susijusioms ar rezonansą visuomenėje sukėlusioms nusikalstamoms veikoms⁶. Taip pat sąlyginai negausaus žiniasklaidos dėmesio susilaukė ir 1933 m. reformuota teismų sistema⁷.

Sovietinės okupacijos laikotarpiu nepriklausomos Lietuvos teismų sistemos raidą apžvelgianti itin negausi mokslinė literatūra apsiribojo fragmentišku teisminių institucijų paminėjimu. Apie Apeliacinius Rūmus užsimenama Lietuvos TSR teisės studentams išleistame vadovėlyje⁸ ir teismų raidą okupacijos sąlygomis nušvietusiam M. Apanavičiaus ir S. Dvarecko leidinyje⁹.

Iš modernių laikų Lietuvos teisės istorijos tyrimų reikšminga laikytina D. Sagatienės daktaro disertacija¹⁰, kurioje sovietinių teismų sistemos formavimosi kontekste dėmesys skiriamas Apeliacinių Rūmų likimui. A. Vilbiko monografijoje¹¹ be kita ko aptariami šio teismo teisėjai ir jų likimas. Įgyvendinant magistro baigiamojo darbo tikslus taip pat remiamasi S. Dvarecko¹², J. Braslauskos¹³ ir V. Žiemelio¹⁴ moksliniu įdirbiu.

⁴ *Lietuvos apeliacinis teismas. The Court of Appeal of Lithuania* [be v. ir d.]. Vilnius: Lietuvos apeliacinis teismas, 2004.

⁵ Šamajauskas K. Lietuviškasis teismas. Terminologija. *Teisė*. 1934, 25.; Byla, J. Teismas nusik. darbų prieš valstybės saugumą. *Teisė*. 1935, 29; J.M. Dėl Teismų santvarkos įstatymo 206 str. *Teisė*. 1938, 41.; Byla, J. Lietuvos teismo dvidešimt metų sukaktis. *Teisė*. 1938, 44; Beleckas P. Teismų statutai. *Teisė*. 1940, 51.

⁶ Politinės bylos Apeliaciniuose rūmuose. *Lietuvos žinios*. 1934, 72.; Politinės bylos Apeliaciniuose rūmuose. *XX amžius*. 1936, 135.; Komunistus teis Apeliaciniai rūmai. *ABC*. 1933, 36. ir kt.

⁷ Naujas gyvenimas teismų santvarkoj. *Diena*. 1933, 39.; Vėl naujas teismų sutvarkymo įstatymo projektas. *Dienos naujienos*. 1933, 79.; Valstybės tarybos paruoštasis teismų santvarkos įstatymo projektas. *Lietuvos aidas*. 1932, 81.; Naujas teismų sutvarkymas. *Policija*. 1933, 15.

⁸ Vansevičius S. ir kt., *Lietuvos TSR valstybės ir teisės istorija*, Vilnius: Mintis, 1979 m.

⁹ Apanavičius, M.; Dvareckas, S. *Teismas ir teisingumas Lietuvos TSR*. Vilnius: Mintis, 1984.

¹⁰ Sagatienė, D. *Sovietiniai bendrosios kompetencijos teismai Lietuvoje 1940–1941 ir 1944–1953 metais*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.

¹¹ Vilbikas, A. *Teismai ir teisėjai Lietuvoje (1918–2008)*. Šiauliai, 2009

¹² S. Dvareckas, *Lietuvos teismai 1918–1940 m.*, Vilnius, 1997 m.

¹³ Braslauskas J. Iš Lietuvos teismų istorijos. Teismų kompetencijos nacių okupuotoje Lietuvoje klausimu. *Jurisprudencija*. 2001, 19(11).

Darbo reikšmė. Šio baigiamojo magistro darbo reikšmė apima galimybę pirmą kartą įvertinti Apeliacinių Rūmų dispozicijoje buvusių baudžiamųjų bylų, iškeltų dėl grėsmių valstybės saugumui, ypatumus 1933-1940 m. laikotarpiu.

Remiantis šio tyrimo rezultatais ir išvadomis gali būti remiamasi nagrinėjant nepriklausomos Lietuvos laikotarpio teismų sistemą ir jos praktiką. Taip pat šio darbo teiginiai gali būti reikšmingu šaltiniu kompleksiškai atskleidžiant valstybės saugumui grėsmę kėlusią asmenų ir slaptų organizacijų charakteristikas, veiklą, motyvus bei teismų sistemos kompetenciją dėl tokio pobūdžio nusikalstamų veikų.

Tyrimo objektas. Apeliacinių Rūmų veiklos raida ir teismo praktika nagrinėjant baudžiamąsias bylas prieš valstybės saugumą 1933-1940 m. laikotarpiu.

Tyrimo tikslas. Remiantis archyviniais šaltiniais, teisiniais dokumentais ir moksline literatūra atlikti Apeliacinių Rūmų kaip pirmosios instancijos teismo veiklos analizę 1933-1940 m. laikotarpiu ir atskleisti nusikalstamų veikų prieš valstybės saugumą nagrinėjimo ypatumus teismo praktikoje aptariamuoju laikotarpiu.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) Atlikti Apeliacinių Rūmų raidos apžvalgą: nustatyti teismo įsteigimą lėmusias istorines ir teisines aplinkybes, veiklos tikslus bei santykį to meto teismų sistemoje.
- 2) Identifikuoti Apeliacinių Rūmų kaip pirmos instancijos teismo jurisprudenciją ir jos raidą formavusį teisinį reglamentavimą,
- 3) Atlikti Apeliaciniuose Rūmuose nagrinėtų baudžiamųjų bylų prieš valstybės saugumą analizę ir išskirti esminius teismo praktikos bruožus.

Tyrimo metodika. Darbo tikslo įgyvendinimui naudojame mokslinės literatūros analizės, 1918-1940 m. teisės aktų ir archyvinių šaltinių analizės, istorinį lyginamąjį, statistinį bei apibendrinimo metodus.

Mokslinės literatūros analizės metodas. Remiantis šiuo metodu siekiama apžvelgti ir įvertinti Lietuvos teisės istorijos doktrinoje minimas Apeliacinių Rūmų raidą ir jos bruožus suponavusias istorines bei teisines aplinkybes.

¹⁴ Žiemelis V. Lietuvos prokuratūros pertvarkymo į sovietinę prokuratūrą raida (1940-1941). *Jurisprudencija*. 2007, 12(102).

Teisės aktų analizės metodas. Šis metodas naudojamas nustatant Apeliacinių Rūmų kompetenciją nagrinėjant baudžiamąsias bylas prieš valstybės saugumą reglamentavusias recepuotosios ir nacionalinės teisės normas.

Archyvinių šaltinių analizės. Naudojant šį metodą atliekama Apeliacinių Rūmų kaip pirmos instancijos teismo praktikos analizė.

Istorinis lyginamasis metodas. Šio metodo taikymas suponuoja galimybę įvertinti Apeliacinių Rūmų veiklos reikšmę 1933-1940 m. nacionalinėje teismų sistemoje.

Statistinis metodas. Remiantis šiuo metodu nustatomas nusikalstamas veikas įvykdžiusių asmenų, teismo išnagrinėtų bylų, pritaikytų bausmių ir grėsmių valstybės saugumui formų statistinis santykis.

Apibendrinimo metodas. Šiuo metodu siekiama apibendrinti naudotą literatūrą, įvertinti tyrimo rezultatus bei pateikti išvadas.

Tyrimo struktūra. Pirmojoje magistro baigiamojo darbo dalyje apžvelgiama Apeliacinių Rūmų raidos eiga ir ją formavusios istorinės, teisinės aplinkybės. Įvertinami ir pateikiami iš mokslinės doktrinos, spaudos, archyvinių fondų ir kitų šaltinių determinuojantys Apeliacinių Rūmų veiklos ir kompetencijos bruožai. Aptariama Apeliacinių Rūmų vieta teismų hierarchijoje ir santykis su kitomis teisminėmis institucijomis. Identifikuojamas šios institucijos vaidmuo to meto valstybės raidos istoriniame kontekste. Taip pat atskleidžiamas Apeliacinių Rūmų veiklos tikslus formulavęs ir reguliavęs teisinis reglamentavimas. Įvertinamas recepuotosios ir nepriklausomos valstybės teisės normų santykis nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl grėsmių prieš valstybės saugumą.

Antroji darbo dalis skirta Apeliacinių Rūmų jurisprudencijos - pirmąją instancija nagrinėtų baudžiamųjų bylų prieš valstybės saugumą - analizei ir iš jos determinuojantiems teisminės veiklos ypatumams. Esminiai šios analizės bruožai išryškunami atsižvelgiant į tyrimo metu išsikristalizavusias tendencijas teismui sprendžiant bylas dėl slaptų priešvalstybinių organizacijų ir jos narių veiklos, užsienio valstybių subjektų priešiško veikimo Lietuvos teritorijoje, tautinių mažumų ir lietuvių tautybės subjektų keliamų grėsmių. Įvertinami ir atskleidžiami iki šiol teisės doktrinai neatrasti, Antrojo pasaulinio karo išvakarėse suponuoti teisminės veiklos precedentai nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl nusikalstamų veikų, kėlusią grėsmę valstybės saugumui.

Ginamieji teiginiai:

1. Apeliacinių Rūmų įsteigimas iš esmės modernizavo 1918-1940 m. valstybės laikotarpio teismų sistemą ir leido sistemiškai bei efektyviai nagrinėti to meto valstybės santvarkai strategiškai reikšmingas baudžiamąsias bylas dėl grėsmių valstybės saugumui.

2. Teismo jurisprudenciją iš esmės formavo užsienio ir vidaus politikos įvykių pagrindu inspiruotos baudžiamosios bylos: slaptų organizacijų ir jų narių veiklos aktyvumas, tautinių mažumų politinės nuostatos, geopolitiniai įvykiai, lokalūs ekonominiai ir socialiniai aspektai, gyventojų ideologinis požiūris bei politinės nuostatos.

1. APELIACINIŲ RŪMŲ BENDROJI CHRAKTERISTIKA IR ISTORINĖ RAIDA

Apeliaciniai Rūmai – tai pati jauniausia, aptariamuoju laikotarpiu natūraliai pribrendusi ir teisinės bendruomenės nekvestionuota¹⁵, visgi kontraversišku terminu pavadinta¹⁶ 1918-1940 m. Lietuvos valstybingumo laikotarpio teismų sistemos grandis. Tokį gan glaustą metaforų ir sąvokų spektrą, definicijuojantį Apeliacinius Rūmus, pavyktų identifikuoti analizuojant šį teismą mininčią nacionalinės teisės doktriną. Tai iki šiol tik fragmentiško mokslininkų dėmesio susilaukusi, tačiau to meto įstatymo leidėjo sprendimu strategiškai reikšmingą kompetenciją įgijusi teisminė institucija. Taigi preziumuotina prielaida, kad Apeliacinių Rūmų, kaip teisminės instancijos, įsteigimas buvo sąlygotas to meto teisinės sistemos poreikio bei politinių aplinkybių.

1.1. Teismo įsteigimą sąlygojusios aplinkybės

Identifikuojant Apeliacinių Rūmų įsteigimą sąlygojusias istorines aplinkybes ir priežastinį jų ryšį, nepretenduojame išsamiai apžvelgti nacionalinės teismų sistemos evoliucionavimo aptariamuoju laikotarpiu. Keliame uždavinį atskleisti tik šio teismo įsteigimą įtakojusius veiksnius ir jo steigėjo tikslus, suponuotus istorinės nacionalinės teismų sistemos raidos. Taip pat atsižvelgiant į žinomą istorinę Apeliacinių Rūmų kompetenciją – nagrinėtinas teismo funkcijų išpildymas ir jų vieta dar iki institucijos sukūrimo.

1.1.1. Nacionalinės teismų sistemos formavimas

Kaip pastebi prof. M. Maksimaitis, iki Pirmojo pasaulinio karo Lietuvos teritorijoje veikusi teismų sistema, reglamentuota 1864 m. Rusijos teismų santvarkos įstatymo, 1918 m. vasario 16 dieną valstybingumą atkūrusiai valstybei nelaikyta tinkama¹⁷. Lietuvos Tarybai paskelbus Lietuvos nepriklausomybės deklaraciją, siekiant apginti ir išsaugoti deklaruotas vertybes bei suverenitetą, reikėjo skubiai formuoti teisinę įstatyminę bazę.

Nacionalinės teismų sistemos raidos pradžią nustatė pirmojo Lietuvos teisingumo ministro Petro Leono 1918 m. gruodžio 14 dieną pasirašytas įsakymas Nr. 22¹⁸, kuriuo „Lietuvos teismų įsteigimo diena“ paskirta tų pačių metų gruodžio 15-oji ir „pradėtas teismų darbas“. Šis

¹⁵ Maksimaitis, M. Iš Lietuvos teismų istorijos: Apeliaciniai Rūmai (1933–1944), *Jurisprudencija*. 2014, 21 (1).

¹⁶ Sąmajauskas K. Lietuviškasis teismas. Terminologija. *Teisė*. 1934, 25

¹⁷ Maksimaitis, M. Teismų santvarkos pagrindų formavimasis Lietuvoje (1918–1933). *Jurisprudencija*. 2013, 20 (2) p. 377

¹⁸ Laikinosios vyriausybės įsakymai. *Lietuvos aidas*. 1918, 158 (206) p. 1.

įsakymas taip pat tapo pagrindu įgyvendinti pirmąjį teismų sandarą ir veiklą reglamentavusį teisės aktą - Laikinąjį Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymą¹⁹. Lakoniškas, vos 36 straipsnių apimties, 1918 m. lapkričio 28 dieną priimtas teisės aktas iš esmės buvo gyvybiškai reikalingas besisteigiančiai Lietuvos teisinei sistemai, ypač eliminuojant tuomet dar gajus okupacinės valdžios hegemonijos pėdsakus. Įstatymas suponavo naują bendrosios kompetencijos teismų sistemos teisinį pagrindą: 3 pakopų teismų sistemą, sudarytą iš Vyriausiojo Tribunolo, apygardų teismų ir taikos teisėjų (3 str.).

Įstatymas Taikos Teisėjams pavedė pirmąją instanciją spręsti baudžiamąsias ir civilines bylas, kurių ieškinio suma neviršijo 5 tūkst. rublių (17 str. ir 27 str.). Apygardų teismai nagrinėjo didesnės vertės civilines ir baudžiamąsias bylas bei buvo apeliacinė instancija Taikos teisėjų priimtiems sprendimams (atitinkamai – 20 ir 27 str. bei 18 str. ir 28 str.). Tuo tarpu Vyriausiasis Tribunolas buvo apeliacinė instancija dėl Apygardų teismuose priimtų sprendimų (21 str. ir 32 str.).

Oficioze „Laikinosios Vyriausybės žinios“ kartu su aptariamuoju įstatymu išspausdintas ir teisingumo ministro P. Leono „Paaiškinimas įstatymui „Laikinasis Lietuvos Teismų ir jų darbo sutvarkymas“²⁰. Šiame akte tvirtinama, jog apsispręsta laikinai nesteigti kasacinės instancijos, tikintis, kad Vyriausiasis Tribunolas atliks tiek apeliacinės, tiek kasacinės instancijos funkcijas. Darytina išvada, kad skubotai priimtas įstatymas visgi paliko neatsakytų klausimų. Prof. M. Maksimaitis atkreipia dėmesį, jog pirmojo teismų darbą ir funkcijas reglamentavusio teisės akto pavadinime įrašytas terminas „laikinasis“ turėjo ir alegorišką prasmę – „oficialiai valdžios įsipareigota neilgai trukus jį keisti“²¹. Taigi skubotai parengta nacionalinės teismų sistemos konstrukcija tarsi savyje užkodavo būtinybę ateityje ją rekonstruoti, koreguojant ar įterpiant atskirus jos grandžių elementus.

1.1.2 Kasacinė grandis ir jos probleminiai aspektai

Jau aptartoje teisingumo ministro P. Leono publikacijoje pirmą kartą viešai aptartas kasacinės grandies poreikis, t.y. paskelbti argumentai, kuriais motyvuojant neskubėta įstatymu įtvirtinti šios instancijos nacionalinėje teismų sistemoje. Pirmiausia, esą šios instancijos nauda nevienareikšmiškai vertinta tose valstybėse, kur ji realiai veikia. Antra, tik maža dalis visų teismo

¹⁹ Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919, Nr. 2-3/26.

²⁰ Paaiškinimas įstatymui „Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymas“. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919, Nr. 2-3/27.

²¹ *Supra note* 18. p. 377

spręstinų bylų pasiekia kasacinę instanciją. Pagaliau dviejų instancijų pakanka priimti teisingą sprendimą, o kasacinė instancija neretai jį „suardanti“. Taigi buvo tikimasi, jog Vyriausiasis Tribunolas, savo jurisdikcijoje sutelkęs apeliacinės ir kasacinės grandies funkcijas, tinkamai atliks ir vieningos teisinės doktrinos formavimo funkciją.

Taigi mūsų nuomone, aptariamajos temos kontekste, itin svarbu išskirti to meto teisinės minties krypčių suponuotas kasacinio²² ir apeliacinio²³ proceso definicijas. Prof. M. Römeris pažymėjo, jog: „<...> apeliacijos esmė glūdi aukštesniosios instancijos teismo prašyme, tą pačią civilinę ar baudžiamą bylą, ginčą išnagrinėti iš esmės iš naujo, antrąsyk“²⁴. Kasacija, mokslininko teigimu, yra tiksli teismo sprendimų teisėtumo kontrolė, ir yra vienintelis galimo neteisėtumo identifikavimo metodas²⁵.

Visgi kasacinė instancija formaliai valstybėje ėmė funkcionuoti jau 1919 m. liepos mėnesį, „Laikinosiose Vyriausybės žiniose“ išspausdinto teisės akto „Laikinieji Armijos teismo įstatai“²⁶ pagrindu. Šios įstatymo 22 str. numatyta galimybė dėl sprendimų duoti kasacijos arba apeliacijos skundą Vyriausiajam Tribunolui. Armijos teismo, nuo 1928 m. pervadinto Kariuomenės teismu, bylos, nuo pat teismo įsteigimo ėmė sudaryti ženklia dalį visų Vyriausiojo Tribunolo kasacine tvarka išnagrinėtų bylų – 1920-1929 m. laikotarpiu instanciją pasiekė 854 bylos, iš kurių 152 apskūstos apeliacine ir 702 kasacine tvarka.²⁷ To pasėkoje 1921 m. Steigiamojo Seimo priimtas Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo, civilinio ir baudžiamojo įstatymų pakeitimas ir papildymas²⁸ 2 str. sutelkė tiek apeliacinio, tiek ir kasacinio teismo įgaliojimus Vyriausiajam Tribunolui. Visgi nors ši naujovė ir praplėtė šalių procesines galimybes, paraleliai ji iškreipė iki tol egzistavusią sistemą. Išskirtina plati Vyriausiojo Tribunolo kompetencijos aprėptis. Be to, pažymėtina, kad kasacijos funkcija tebuvo dalinė – kasuoti buvo galima tik dalį bylų, būtent tik dėl taikos teisėjo priimtų sprendimų, kuriuos apeliacine tvarka išnagrinėjo apygardos teismas.

²² Kasacijos definiciją pateikiantis Tarptautinių žodžių žodynas ją apibrėžia, kaip neįsiteisėjusių teismo nuosprendžių ir sprendimų apskundimas (kasacinis skundas) kasaciniam teismui ir jų patikrinimo forma. Tuo tarpu kasacinis teismas - tai teismo organas, kasacine tvarka peržiūrintis žemesnių instancijų teismų sprendimus ir nuosprendžius. Vaitkevičiūtė V. *Tarptautinių žodžių žodynas* I d.. Vilnius: Žodynas, 2001. p. 589.

²³ Apeliaciją Tarptautinių žodžių žodynas suponuoja, kaip vieną iš būdų civilinio ir baudžiamojo proceso metu apskūsti neįsiteisėjusių teismo sprendimų; tai skundas aukštesnei instancijai, turinčiai teisę iš esmės persvarstyti dalyką, bylą. *Ibid.* p. 103.

²⁴ *Supra note 1*, p. 46

²⁵ *Ibid.* p. 50.

²⁶ Laikinieji Armijos teismo įstatai. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919, Nr. 10-130.

²⁷ Maksimaitis M. Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas XX amžiuje. *Jurisprudencija*. 2014, 21(2), p. 443.

²⁸ Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo, civilinio ir baudžiamojo proceso įstatymų pakeitimas ir papildymas. *Vyriausybės žinios*. 1921, Nr. 68/607.

Taigi kasacinės instancijos veikimo trūkumų neišvengta. Interpretuojant M. Rōmerio tezę, „aukštesnės teisinės ir valstybinės kultūros laipsnio“²⁹ link palypėta nebuvo, o nacionalinės teismų sistemos architektams buvo suponuotinas fundamentalus uždavinys – užtikrinti veiksmingų kasacinės ir apeliacinės instancijų integralumą. Preziumuotina, jog tam buvo būtinas Vyriausiojo Tribunolo institucijos fundamentalus reorganizavimas arba autonomiškos teisminės institucijos įsteigimas.

1.1.3. Grėsmės valstybės saugumui ir jų sankcionavimas 1918-1933 m.

Laikinasis teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymas baudžiamąsias bylas diferencijavo pagal sankcijoje numatytą bausmės dydį – kompetencija jas nagrinėti įstatymu patikėta taikos teisėjams ir apygardų teismams. Pirmaisiais atkurtojo valstybingumo metais nacionalinės teisingumo sistemos kūrėjų akiratyje nestigo radikalių iššūkių. Iš Rytų stiprėjo komunistinės ideologijos ekspansija, Pietuose grasė teritorinių ambicijų neslepianti Lenkija, o pats nepriklausomybės atkūrimas faktiškai vyko vokiečių okupacijos sąlygomis. Sudėtingų politinių, ekonominių bei socialinių aplinkybių ir jų padarinių sąveika neabejotinai nuolat kėlė grėsmę nacionaliniam saugumui.

Vis dėlto pirmasis valstybės ministras pirmininkas Augustinas Voldemaras dar 1919 m. tiesioginių grėsmių valstybės saugumui neižvalgė ir oficialiai laikėsi nuosaikios pozicijos: „<...> karo mes su niekuo nevedame ir nei vienas iš mūsų kaimynų – vokiečių, lenkų, ukrainų, rusų ir latvių – neturi pamato ant mūsų užpuldinėti. Taigi didelių spėkų rubežiams sergėti ir nereikalinga, kad valstybėn neįsibrautų vogčia tas, kas neturi teisės mūsų kraštą atvykti“³⁰. Vyriausybės vadovui lyg antrindamas įstatymų leidėjas iki 1919 m. nereglementavo grėsmių valstybės saugumui definicijų, jų požymių, sprendimų dėl jų sankcionavimo priėmimo ir apskundimo tvarkos. Nors amžininkų liudijimuose šių klausimų aktualumas – nekvestionuotas³¹.

1919 m. paskelbti Ypatingi Valstybės Apsaugos įstatatai³² pirmąkart nustatė teisinę atsakomybę už veikimą prieš valstybės interesus ir pateikė šių veikų baigtinį sąrašą: ginkluotas sukilimas, priešingas valstybei kariuomenės kurstymas, susisiekimo priemonių gadinimas, karinių medžiagų naikinimas, ginklų slėpimas ir nešiojimas, šnipinėjimas, priešvalstybinė agitacija (14 str.).

²⁹ *Supra note 1*

³⁰ Skipitis R. *Nepriklausoma Lietuva: atsiminimai*, Čikaga: 1967. p. 71

³¹ Byla J. Teismas nusik. darbų prieš Valstybės saugumą. *Teisė*, 1935, Nr. 29, p. 61.

³² Ypatingi valstybės apsaugos įstatatai. *Laikinosios Vyriausybės Žinios*. 1919, Nr. 5/3.

Šis įstatymas galiojo visą nepriklausomybės laikotarpį ir numatė apygardos teismams, o vėliau įsteigus – karo teismams³³, nagrinėti ir priimti sprendimus dėl minėtų nusikalstamų veikų.

Karo teismai nagrinėjo išskirtinai tik baudžiamąsias bylas. Iš esmės, karo teismo įvaizdis visuomenėje buvo autoritetingas, nes jų jurisdikcija numatė ir aukščiausios bausmės – mirties bausmės skyrimą.³⁴ Aptariamieji teismai nagrinėjo aktyvios ir pasyvios karinės tarnybos atstovų – karininkų, kareivių, karo valdininkų ir Krašto apsaugos ministerijos civilių tarnautojų, karo belaisvių, šaulių, civilių bylas, kurių turinys buvo susijęs su bendraisiais nusikaltimais ir nusikaltimais karo tarnybai.³⁵

Karo lauko teismas nagrinėjo tiek kariškių, tiek civilių asmenų bylas dėl šnipinėjimo, antivalstybinės agitacijos kariuomenėje, karo veiksmų arba karo padėties vietovėse, sudarytų okupuotoje arba svetimose valstybėse organizacijų dalyvių ir jų padėjėjų bylas dėl kariškių nusikaltimų drausmei, karinę tarnybą kartu su civiliu ir kt. Kariuomenės teismas, nesant karo padėties, nagrinėjo kariškių ir „asmenų, priklausančių prie kariuomenės“ karininkų, kareivių, Krašto apsaugos ministerijos civilių tarnautojų, šaulių (už tarnybinius nusikaltimus) bylas, kurios nepriklausė pulko teismui. Pulko teismas nagrinėjo kareivių, Krašto apsaugos ministerijos ir civilių tarnautojų, šaulių (tik už tarnybinius nusikaltimus) bylas, kai galėjo būti skiriama su laisvės atėmimu nesusijusi bausmė arba civilinis ieškinys baudžiamojoje byloje neviršijo 2000 Lt, jeigu pavogtų ar išveiktų daiktų vertė 200 Lt.³⁶

Taigi iš esmės grėsmių valstybės saugumui nagrinėjimas buvo patikėtas karo teismams, turėjusiems itin plačius įgaliojimus veikti karo stovio sąlygomis. Vis dėlto įstatymų leidėjui pateikus lakonišką tokių grėsmių sąvadą, šių nusikalstamų veikų užkardymas išliko problemine sritimi, o sprendimus tiek civilių, tiek karių atžvilgiu priėmė karo teismai, turintys itin plačią jurisdikciją.

1.1.4. Teismų sistemos reforma ir jos turinys

Nors ir su akivaizdžiais trūkumais, pirmąją nacionalinę teismų sistemą nustatęs teisės aktas buvo pakankamai gyvybingas ir įstatymų leidėjas „laikinojo“ įstatymo nepakeitė 15 pirmųjų nepriklausomos valstybės metų.

³³ Karo teismo įstatai, *Laikinosios Vyriausybės Žinios*, Kaunas 1919, Nr. 6/62

³⁴ Stoliarovas A. *Lietuvos Respublikos kariniai teismai 1919-1940 m.* Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2012. p. 117

³⁵ *Ibid*, p. 123

³⁶ *Supra note* 12. p. 36

1924 m. paskelbtas Laikinojo teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimas tik patikslino teismų sudėties narių skaičių³⁷. Pirmieji reikšmingesni bandymai projektuoti modernesnę teismų sistemą sietini su teisingumo ministro Antanu Tumėnu. Jo iniciatyva parengto pirmojo naujos redakcijos Teismų sutvarkymo įstatymo projekto kūrybinį procesą, kurio esminė struktūra rėmėsi kasacinės grandies įtvirtinimu nacionalinėje teismų sistemoje, vainikavo jo tvirtinimas Seime. Visgi nusprendus projektą tobulinti, jis liko už Teisingumo ministerijos sienų³⁸.

Antruoju ir lemtingu modernios teismų sistemos kūrimo etapu tapo 1928 m. įsteigta Valstybės Taryba. Įstatymo projekto rengimas atiteko šios ypatingą statusą valstybės valdymo struktūroje turėjusios institucijos kompetencijai. Per keletą metų įstatymo projektu įtvirtinusi naują nacionalinės teismų sistemos koncepciją, į ją integravo ir visiškai naują teisminę instituciją – Apeliacinius Rūmus³⁹.

Oficialiai naujasis Teismų santvarkos įstatymas⁴⁰ buvo paskelbtas 1933 m. liepos 11 dieną ir įsigaliojo nuo 1933 m. rugsėjo 15 dienos. Išsamus, iš viso 488 straipsnių, įstatymo projektas suponavo naują teismų sistemą, jos jurisdikcijos galias, teisėjų statusą, prokurorų, tardytojų, advokatų teisinę padėtį bei posėdžių vedimo tvarką.

Beveik 15 metų valstybėje gyvavusią trijų pakopų teismų sistemą įstatymų leidėjas perprojektavo įvesdamas naują grandį - Apeliacinius Rūmus. Žemiausia grandimi numatyti apylinkės teismai, kaip pirmoji instancija civilinėms byloms ir baudžiamosioms byloms, kurioms nustatyta lengvesnė nei sunkių darbų kalėjimo bausmė, bei kitoms įstatymų pavestoms byloms (14 str.). Antrąja – apygardos teismai, pirmąja instancija nagrinėję baudžiamąsias bylas, šiuo įstatymu nenumatytas kitiems teismams, taip pat kaip apeliacinė instancija apylinkių teismų byloms bei toms byloms, kurias jiems paveda kiti įstatymai (16 str.).

Ties trečiąja naujosios santvarkos pakopa atsidūrusiems Apeliaciniams Rūmams įstatymo 18 str. ir 19 str. numatyta dualistinė funkcija. Teismas reglamentuojamas kaip apeliacinė instancija apygardos teismų pirmąja instancija spęstoms byloms. Taip pat kaip teismas „<...> baudžiamosioms byloms dėl nusikalstamų darbų, padarytų valstybės teritorijoje ar užsienyje prieš

³⁷ Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*. 1924, Nr. 160-1140; 1926, Nr. 238-1543.

³⁸ *Supra note 2*. p. 29

³⁹ Pirmasis šio įstatymo projektas Apeliacinių Rūmų funkcijas reglamentavo pakankamai lakoniškai, numatytas jam trinarę kompetenciją (16-18 str.), iš esmės nesiskyrusią nuo patvirtinto įstatymo projekto, tačiau čia Apeliaciniams Rūmams numatyta pirmąja instancija nagrinėti „baudžiamąsias bylas, padarytas prieš valstybės saugumo įstatymus“ (17 str.). Darytina prielaida, jog nesant tokių teisės aktų definicijos, šios formuluotės buvo atsisakyta. 1932-12-31 Valstybės tarybos rengiamas Teismų santvarkos įstatymo projektas. *LCVA f. 923, ap. 1, b. 784, l. 11*.

⁴⁰ Teismų santvarkos įstatymas. *Vyriausybės žinios*. 1933, Nr. 419-2900.

valstybės saugumą.“ Be šios kompetencijos teismui taip pat pavesta spręsti bylas, kurias jiems paveda kiti įstatymai (20 str.).

Vyriausiasis Tribunalas išliko aukščiausia grandimi valstybės teismų sistemoje. Įstatymas numatė šiai teisminei institucijai kasacinio teismo funkcijas: apylinkių, apygardų teismų, Apeliacinių Rūmų ir Kariuomenės teismo baudžiamosioms ir civilinėms byloms (21 str.). Vyriausiąjį Tribunalas taip pat numatytas aukščiausiaja instancija Klaipėdos krašto administracinėms ir magistratūros drausmės byloms (22 str.), pirmosios ir vienintelės instancijos teismu baudžiamosioms byloms, Seimo iškeltoms Respublikos prezidentui ir vyriausybės nariams (23 str.), ir teismu byloms, kurias jam paveda kiti įstatymai (24 str.).

Taigi reziumuojant naujosios teismų sistemos kompetencijų proporcingus poslinkius, akcentuotina, jog panaikinta Taikos teisėjų instancija, kurios funkcijos perduotos naujai sukurtai apylinkės teismų grandžiai. Apygardų teismų grandis buvo išsaugota, tačiau jos kompetencijos sferoje nebeliko civilinių bylų, kurios perduotos žemesniajai, apylinkės teismų grandžiai. Apeliacinių Rūmų steigimas šiuo įstatymu tapo kertine teismų kompetencijų optimizavimo ašimi. Apeliacines ir kasacines teismų funkcijas diferencijuojant ir jas reglamentuojant įstatymu, papildomai įvesta nauja grandis, skirta apeliacijai – bendri visai valstybei Apeliaciniai Rūmai. Vyriausiasis Tribunalas tapo vieninga kasacine instancija.

Visuomenė naują teismų sistemos modelį priėmė pakankamai nuosaikiai. Nors samprotauta apie galimai išsipūtusį ir „brangiau kaštuosiantį“ teismų santvarkos aparatą, tačiau pabrėžiant lūkesčius, jog platesnės ir detaliau reglamentuotos teismų funkcijos leisiančios užtikrinčiau įgyvendinti teisingumo užtikrinimą valstybėje.⁴¹ Kaip ryškiausia naujiena pabrėžiama Apeliacinių Rūmų įsteigimas⁴² ir itin platus bei detalus įstatymo turinys⁴³.

Apibendrinant Teismų reformos evoliuciją, kurios išdava tapo naujasis nacionalinę teismų sistemą reglamentavęs įstatymas ir vienas esminių jo elementų – Apeliacinių Rūmų įsteigimas, pažymėtinos trys esminės šiuos rezultatus įtakojusios sąlygos: skubotai konstruota pirmoji valstybės teismų sistema bei iš jos determinavusi būtinybė reformuoti laikinąją teismų sistemą, kasacinės grandies stygius ir jos aktualumas bei istorinėje raidoje susikristalizavusi regimybė sistemiškai spręsti grėsmių nacionaliniam saugumui klausimą. Šių veiksnių sąveika, mūsų nuomone, traktuotina kaip esminis teismų sistemos evoliucijos šaltinis, nulėmęs ir Apeliacinių Rūmų įsteigimą.

⁴¹ Naujas gyvenimas teismų santvarkoj. *Diena*. 1933, Nr. 39

⁴² Valstybės tarybos paruoštasis teismų santvarkos projektas. *Lietuvos aidas*, 1932, Nr. 81(1456).

⁴³ Ministerių kabinetas pradėjo svarstyti teismų santvarkos įstatymą. *Lietuvos aidas*. 1933, Nr. 284(1609)

1.2. Apeliacinių Rūmų kompetencija ir istorinė apžvalga

Apeliaciniai Rūmai vienareikšmiškai traktuotini kaip esminė 1933 metų teismų sistemos reformos pasekmė ir jos tikslas. Naujai suformuotos teisminės institucijos raida, sąlygota ne apeliacinės, o, pirmiausia, integralios kasacinės grandies poreikio, lėmė modernesnės ir visapusiškai funkcionuojančios nacionalinės teismų sistemos atsiradimą valstybėje. Teismų santvarkos įstatymas nustatė atsakingą siekį įkurti visiškai naują, precedento valstybėje neturintį teismą, ir pavesti jam įgyvendinti dvi strateginės reikšmės funkcijas, turinčias ir pakankamai aiškia politinę bei nacionalinio saugumo potekstę.

1.2.1. Teismo veikla ir istorinė raida

1933 m. rugsėjo 15 dieną įsigaliojęs Teismų santvarkos įstatymas žymi Apeliacinių Rūmų įkūrimo datą. *De facto* tądien Apeliaciniai Rūmai pradėjo savo veiklą, nors jau iškart po įstatymo paskelbimo visuomenei pranešta, jog praktiškai naujajam teismui imtis įstatymo numatytų funkcijų prireiks dar beveik mėnesio laiko⁴⁴.

Kaip ir minėta, Apeliacinių Rūmų steigimas neigiamos ar dviprasmiškos visuomenės reakcijos neiššaukė, vis dėlto to meto teisės doktrinoje kvestionuotas įstatymo leidėjo priimtas teismo pavadinimas. Įstatymo autoriai kritikuoti dėl lingvistinio sprendimo teismo pavadinime naudoti žodį „rūmai“. Kur kas tinkamesniu variantu laikytas sprendimas pavadinti jį „Apeliaciniu Teismu“⁴⁵. Daryta prielaida, jog Apeliaciniai Rūmai tėra netaisyklingas rusiško apeliacinės teismo įstaigos pavadinimo vertimas *Sudebnaja Palata*⁴⁶.

Visapusiškas teismo funkcionavimas prasidėjo 1933 m. pabaigoje, o pirmąją instancija nagrinėtina pirmoji baudžiamoji byla teismą pasiekė tik 1934 m. birželio 21 d⁴⁷. Iš viso iki Lietuvos pirmosios sovietinės okupacijos, remiantis prof. M. Maksimaičio surinktais archyviniais statistiniais

⁴⁴ *Supra note 37*.

⁴⁵ Sąmąjauškas, K. Lietuviškasis teismas. *Teisė*. 1934, 25. p. 34

⁴⁶ *Ibid*, p. 33.

⁴⁷ 1934-06-21 LR Biržų raj. Apygardos teismo tardytojo galutinis nutarimas dėl bylos perdavimo Apeliacinių Rūmų Prokurorui. LCVA f. 932 ap. 1, b. 310, l. 117..

duomenimis, Apeliaciniai Rūmai apeliacine tvarka išnagrinėjo 5403 bylas⁴⁸. Pirmąja instancija išspręsta 340⁴⁹ baudžiamųjų bylų.

Prie Apeliacinių Rūmų taip pat veikė institucijos, turėjusios užtikrinti sklandų teismo darbą. Teismų santvarkos įstatymu numatyta, jog Apeliacinių Rūmų veiklą padėti vykdyti turėjo raštinė (247 str.), teismo archyvas (254 str.). Prie Apeliacinių rūmų buvo organizuoti valstybės gynėjai (prokurorai) (257 str.). Jiems buvo pavesta ginti valstybės interesus, palaikyti valstybinį kaltinimą nagrinėjant bylas teismuose bei vadovauti žemesniųjų grandžių prokuratūroms. Be jų teisingumą teismui vykdyti taip pat padėjo advokatūra, teismo tardytojai, teismo antstoliai, vertėjai ir kt. įstatymo numatytos institucijos.

Pažymėtina, jog tragiškas pasekmes Lietuvos valstybingumui turėję 1940 metų birželio įvykiai neaplenkė ir nepertraukiamai bei produktyviai 1933-1940 m. laikotarpiu veikusių Apeliacinių Rūmų. Nors nacionalinė teismų sistema valstybę okupavus Sovietų Sąjungai iškart nelikviduota, likvidacijos procesas vyko palaipsniui. Sovietams okupavus Lietuvą tarpukario Lietuvos teisės patirtis buvo atmesta ir įsigalėjo nedemokratiniais režimams būdinga etatistinė (normatyvistinė) teisės samprata, pripažinusi valstybės primatą individo atžvilgiu ir teisę sutapatinusi su įstatymu⁵⁰.

Lietuvos teismų sistema *de facto* išliko nepakitusi iki pat 1940 m rugpjūčio 25 dienos. Rugpjūčio 3 dieną SSRS Aukščiausiosios tarybos priimto įstatymo pagrindu Lietuvos teritorijoje ėmė veikti SSRS konstitucija. Pagal šios konstitucijos nuostatas, teisingumą privalėjo vykdyti Lietuvos TSR Aukščiausiasis teismas, apskričių ir liaudies teismai. Todėl 1940 m. rugpjūčio 25 d. Lietuvos TSR Aukščiausioji taryba išrinko visiškai naujos sudėties Lietuvos TSR Aukščiausiajį teismą ir taip panaikino Vyriausiąjį Tribunolą bei Apeliacinius Rūmus⁵¹. Aukščiausiajam Teismui buvo pavesta spręsti Vyriausiojo Tribunolo ir Apeliacinių Rūmų neišspręstas bylas, išskyrus kai kurias bylas, perduotas spręsti apygardų teismams.

Kartu su teismo likvidavimu, likviduotos ir jo funkcijas įgyvendinti padėjusios institucijos. Lietuvos TSR LKT 1940 m. rugsėjo 21 d. nutarimu⁵², Vyriausiojo Tribunolo, Apeliacinių Rūmų, Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Panevėžio ir Marijampolės apygardų teismų prokuratūros ir teismų tardytojų įstaigos perduotos Lietuvos TSR prokurorui. Paraleliai vykdytas ir

⁴⁸ *Supra note* 2. p. 33

⁴⁹ M. Maksimaičio pateikiami duomenys neatitinka faktiškai Apeliaciniuose Rūmuose išnagrinėtų baudžiamųjų bylų kiekybinės išraiškos. LCVA f. 932 ap. 1 ir 2 saugomos 326 baudžiamosios bylos. Toks neatitikimas, tikėtina, galėjo įvykti dėl jų apskaitos ir archyvavimo aspektų: kai kurios bylos dubliuojamos, dingusios arba išskirtos į atskirus vienetus. *Ibid.*

⁵⁰ *Supra note* 10. p. 21

⁵¹ LTSR Liaudies Komisarų Tarybos 1940 m. rugsėjo 26 d. nutarimas Nr. 162 „Dėl Vyriausiojo Tribunolo ir Apeliacinių rūmų panaikinimo“. *LTSR Aukščiausiosios Tarybos žinios*. 1940, Nr. 3-53.

⁵² Lietuvos TSR Vyriausybės nutarimų ir potvarkių rinkinys. 1940, Nr. 2.

sistemos tarnautojų „valymas“, pakeičiant kvalifikuotus ir patirtį turinčius darbuotojus mažaraščiais, tačiau ištikimais naujajai valdžiai kadrais⁵³. Iš esmės iki 1940 m. pabaigos buvo panaikintos visos nepriklausomos Lietuvos valstybės valdžios institucijos ir įvestas sovietų valdžios modelis, įdiegta sovietinė politinė sistema.

Pažymėtina, jog Apeliaciniai Rūmų veiklą atkurti bandyta ir vokiečių okupacijos metais. Visgi jo esminė funkcija – vykdyti teisingumą – laikytina iškreipta okupantų primestų teisės aktų ir karo padėties. Be to, teismas nei personaline sudėtimi, nei kompetencijos atžvilgiu netapatintini su iki 1940 m. birželio 15 dienos vykdyta veikla, todėl šiame tiriamajame darbe teismo raida okupacijos sąlygomis nenagrinėtina. Lietuviškųjų teismų veiklos tęstinumas galutinai užgniaužtas sulig antrąją sovietų okupaciją. Faktiškai sovietinių teismų veikla Lietuvoje atnaujinta 1944 m. sausio 25 d. Maskvoje sovietinės Lietuvos Liaudies komisarų tarybos nutarimu. Taigi Apeliaciniai Rūmai tądien oficialiai nustojo egzistuoti.⁵⁴

Apibendrinant Apeliacinių Rūmų gyvavimo ciklą pažymėtina, jog nors jauniausia nacionalinės teismų sistemos grandis nepriklausomai nuo geopolitinių pokyčių veikė tik trečdalį viso valstybingumo laikmečio, jos darbas išskirtinas kaip produktyvus ir nepelnytai nesulaukęs atidesnio teisės istorijos tyrinėtojų dėmesio. Nuosekli ir integrali šio teismo veikla, tikėtina, pateisino įstatymų kūrėjo lūkesčius nacionalinėje teismų sistemoje įtvirtinti visapusišką apeliacinės ir kasacinės grandies funkcionalumą. Šią prielaidą tik sustiprina po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1995 m. sausio 1 d. įsteigtas Lietuvos apeliacinis teismas, kuris, sutariama, atspindi moderniosios teismų sistemos kūrėjų siekį užtikrinti nacionalinės teismų sistemos institucinį tęstinumą ir laikytinas Apeliacinių Rūmų atkūrimu⁵⁵.

1.2.2. Apeliacinių Rūmų veiklos institucinis reglamentavimas

Abi Apeliacinių Rūmų veiklos laikotarpiu veikusios, 1928 m.⁵⁶ ir 1938 m.⁵⁷, Konstitucijos teismo instituciją pozicionavo kaip vieną iš valstybės valdžios vykdymo institutų. Šie aukščiausios teisinės galios teisės aktai nustatė įstatymų leidėjui pareigą teismų darbą ir santvarką reglamentuoti įstatymu. Apeliacinių Rūmų vietą nacionalinėje teismų sistemoje, teismo kompetenciją, posėdžių vedimo tvarką, atskaitingumo klausimus, teisėjų ir pagalbinių institucijų veiklą reglamentavo Teismų santvarkos įstatymas. Šiame įstatyme, kurį moderniojoje teisės

⁵³ Žiemelis V. Lietuvos prokuratūros pertvarkymo į sovietinę prokuratūrą raida (1940-1941). *Jurisprudencija*. 2007, 12(102), p. 20.

⁵⁴ *Supra* note 2. p. 39

⁵⁵ Apeliacinės instancijos įkūrimas. *Lietuvos apeliacinio teismo tinklalapis*: <http://www.apeliacinis.lt/lt/veikla/teismo-istorija/apeliacines-instancijos-ikurimas.html>. [žiūrėta 2015-08-24]

⁵⁶ Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 275/1778

⁵⁷ Lietuvos Konstitucija. *Vyriausybės žinios*. 1938, Nr. 600–4199.

doktrinoje galima aptikti apibūdinamą tobulu tiek savo turiniu, tiek forma⁵⁸, įtvirtinti fundamentalūs to meto teisės principai, darę tiesioginę įtaką ir baudžiamojo proceso Apeliacinių Rūmuose bruožams.

Įstatymų leidėjas numatė, jog Apeliacinių Rūmų vidaus ir darbo tvarka turi būti nustatyta Teisingumo ministro patvirtintu ir Vyriausiojo Tribunolo peržiūrėtu statutu, paskelbtu „Vyriausybės žiniuose“ (109 str.). Vis dėlto ši įstatymo nuostata išpildyta nebuvo, o peržiūrėjus su Apeliaciniais Rūmais bei Teisingumo ministerija susijusius archyvų fondus, neaptiktas ir teismo statuto projektas. Taigi tikėtina, jog dėl prasidėjusios pirmosios sovietų okupacijos jo parengti tiesiog nespėta.

Nors aptariamojo įstatymo 9 str. numatė, jog Apeliacinių Rūmų būstinė yra valstybės sostinėje, tačiau atsižvelgiant į istorines aplinkybes, 418 str. reglamentuojama, jog iki Apeliaciniai Rūmai ir Vyriausiasis Tribunolas bus perkelti į Vilnių, jų būstinės bus Kaune. Tokiu būdu Apeliaciniai Rūmai įsikūrė Kaune, E. Ožeškienės gatvėje, 10 name, III aukšte, ir čia veikė iki pat 1940 m. rugpjūčio 25 d.⁵⁹.

Teismų santvarkos įstatymo 30 str. nustatoma, jog Apeliaciniai Rūmai sprendimus priimdavo trijų tipų posėdžiuose:

1. Teisiamuosiuose - teismas sprendė jo jurisdikcijai priklausančias baudžiamąsias bylas pirmąja instancija, apeliacine instancija apygardų teismų nagrinėtas baudžiamąsias bylas ir kitas įstatymu jam pavestas bylas. Šie posėdžiai buvo vieši, išskyrus įstatymu numatytas išimtis (52 str.). Sprendimus teisiamuosiuose posėdžiuose priimdavo trijų teisėjų kolegija (33 str.).

2. Tvarkomuosiuose – spręsti bylų klausimai, kurie teisenų ir kitais įstatymais gali arba turi būti sprendžiami šiuose posėdžiuose. Šie teismo posėdžiai nebuvo vieši (52 str.) Juose sprendimus taip pat priimdavo trijų teisėjų kolegija.

3. Visuotiniuose susirinkimų posėdžiuose teismas galėjo spręsti klausimus, kuriuos jam pavedė šis įstatymas. Juose privalėjo dalyvauti bent 2/3 teisėjų, tačiau neatidėliotinais atvejais toks posėdis galėjo vykti ir dalyvaujant trimis teisėjams. (48 str.). Šie posėdžiai buvo ne vieši, išskyrus įstatymu numatytus atvejus (52 str.).

Visi teismo priimti sprendimai buvo skelbiami Lietuvos Respublikos vardu (53 str.). Posėdžių kalba buvo lietuvių kalba (61 str.), tačiau nemokantieji lietuvių kalbos turėjo teisę į vertėją

⁵⁸ *Supra note* 11. p. 66

⁵⁹ Apeliacinių Rūmų sudėtis. Lietuvos apeliacinio teismo tinklalapis: <http://www.apeliacinis.lt/lt/veikla/teismo-istorija/apeliaciniu-rumu-sudetis.html>. [žiūrėta 2015-08-23]

(62 str.). Apeliaciniai Rūmai, kaip ir kiti teismai, buvo atskaitingi teisingumo ministru (78 str.). Taip pat įstatymu reglamentuota ir teismų priežiūra. Apeliacinių Rūmų pirmininkui numatyta pareiga prižiūrėti apygardų teismų darbą (76 str.).

1.2.3. Personalinė teismo sudėtis

Teismų santvarkos įstatymo 8 str. nurodė, jog Apeliacinius Rūmus sudaro pirmininkas ir kiti teisėjai. 1933 m. rugpjūčio 12 dieną Vyriausybės žiniose išspausdintas prezidento Antano Smetonos įsakymas⁶⁰ dėl Teisingumo ministerijos etatų pakeitimo nustatė pirmąją Apeliacinių Rūmų personalinę sudėtį: pirmininkas, 5 teisėjai, sekretorius, du sekretoriaus padėjėjai, trys teismo kandidatai, tvarkdarys, dvi mašinininkės, du raštininkai, šveicorius (durininkas) bei kurjeris. Tuoj pat po minėto Apeliacinių Rūmų etatų sąrašo paskelbimo Respublikos Prezidentas paskyrė Apeliacinių Rūmų pirmininką, kuriuo tapo Jonas Gudauskis, ir penkis teisėjus: Mykolą Mataitį, Mečislovą Rašinską, Sergėjų Dorošką, Silvesterį Leoną ir Eduardą Balbachą.

Vis dėlto atkreiptinas dėmesys, jog jau pačioje teismo veiklos pradžioje susidurta su darbo krūvio problematika. Teisingumo ministras Aleksandras Žilinskas iškart po teismo įsteigimo kreipėsi į Vyriausybę, prašydamas didinti teisėjų etatų skaičių, kuris, darbo „pasirodo turi kur kas daugiau negu gali jį atlikti tuo skaičiumi teisėjų, kuris yra įstatymu duotas.“⁶¹ Todėl 1934 m. vasario 8 d. Apeliacinių Rūmų etatų sąrašas buvo papildytas trimis naujais teisėjų etatais. Apeliacinių Rūmų teisėjų pareigas pradėjo Saliamonas Baltūsis, Kazys Kazlauskas, Simanas Žilinskas⁶². Be jau paminėtų teisėjų Apeliaciniuose Rūmuose atitinkamą periodą iki pirmosios sovietų okupacijos taip pat dirbo Povilas Budrevičius, Alfonsas Augustauskas-Brėdikis ir Adolfas Ronkus. J. Gudauskis teismui pirmininkavo 1933-1938 m. ir 1939-1940 m., pirmininko pareigas kurį laiką ėjo ir S. Dorošukas 1938-1940 m.

Iki 1939 m. etatų sąrašas Apeliaciniuose Rūmuose praktiškai nesikeitė. Tik 1939 m. sausio 9 d. Respublikos prezidento įsakymu⁶³ pakeistas Apeliacinių Rūmų etatų sąrašas ir įvesta nauja – antrininko pareigybė. Faktiškai tai buvo Apeliacinių rūmų pirmininko pavaduotojas. Šias pareigas teisme užėmė S. Dorošukas.

⁶⁰ Teisingumo ministerijos etatų pakeitimas. *Vyriausybės žinios*. 1933, Nr. 422-2917

⁶¹ Apeliacinių Rūmų ir Apeliacinių Rūmų prokuratūros etatų papildymo paaiškinamasis raštas. *LCVA* f. 923, ap., 1, b. 790, l. 352.

⁶² Teisingumo ministerijos etatų pakeitimas. *Vyriausybės žinios*. 1934, Nr. 437-3046

⁶³ Teismų santvarkos įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*. 1939, Nr. 631-4531.

Taigi iki pat pirmosios sovietų okupacijos Apeliaciniuose Rūmuose vienu metu dirbo 8 teisėjai, teismo pirmininkas ir teismo pirmininko antrininkas. Taip pat veikė prokuroras, keturi jo padėjėjai ir trys ypatingieji tardytojai. Juos teisingumo ministro teikimu skirdavo ir atleisdavo Respublikos Prezidentas. Valstybinį kaltinimą bylose palaikęs Apeliacinių Rūmų prokuroras darbus padėjėjams paskirstyti galėjo savo nuožiūra: vieniems pavesdavo dalyvauti teisme nagrinėjant bylas, antriems – tikrinti tyrimo organų surinktą medžiagą ir duoti baudžiamajai bylai eigą. Prokurorų ir jų padėjėjų vidaus kompetenciją reglamentavo ir atskiros teisingumo ministro instrukcijos⁶⁴.

Teisėjams ir kitiems teismo darbuotojams buvo mokama pastovi alga, taip pat tarnybos laipsnio priedai, butpinigiai. Štai Apeliacinių Rūmų pirmininkui (XIV kategorija) buvo nustatyta 21 600 Lt metinė alga, teisėjas (XI) uždirbo 14 400 Lt metinį atlyginimą, sekretorius (V) – 4 560 Lt, teismo kandidatai (III) – 3 600 Lt, tvarkdarys (II) – 2880 Lt, raštininkai (VI) – 2 880 Lt, šveicorius (II) – 1 920 Lt, kurjeris (II) – 1 920 Lt. Apeliacinių Rūmų prokuroras (XIII) – 18 000 Lt, prokuroro padėjėjas (XI) – 14 000 Lt, sekretorius (IV) – 4 080 Lt, mašininkė (II) – 2 880 Lt, kurjeris (II) – 1 920 Lt.⁶⁵ Pažymėtina, jog pagal įstatymu numatytą kategoriją, Apeliacinių Rūmų pirmininkas prilygintinas Vyriausiojo Tribunolo skyriaus pirmininkui ir Vyriausiojo Tribunolo prokurorui. Apeliacinių Rūmų teisėjas – Vyriausiojo Tribunolo prokuroro padėjėjui ir Apygardos teismo prokurorui, o Apeliacinių Rūmų prokuroras – Vyriausiojo Tribunolo teisėjui ir Apygardos teismo pirmininkui.⁶⁶

Atlikus Apeliacinių Rūmų pirmąją instanciją nagrinėtų bylų 1933-1940 m. laikotarpio analizę reziumuotina, jog baudžiamąsias bylas dėl grėsmių valstybės saugumui nagrinėjo visi 15 ilgesniu ar trumpesniu laikotarpiu teisme dirbę teisėjai (žr. priedą Nr. 3). Teismų santvarkos įstatymo 37 str. reglamentuojama nuostata, jog Apeliacinių Rūmų teisiamojo ar tvarkomojo posėdžio sudėtį gali papildyti apygardos teismo teisėjas. Tokia įstatymu numatyta galimybė pasinaudota 17 kartų: į atskirų bylų nagrinėjimą kviešti apygardų teismų teisėjai A. Sokolovas (7 kartus), J. Leonas (5 kartus), A. Paulavičius (1 kartą), A. Valavičius (3 kartus) ir Č. Juknevičius (1 kartą). Tiesa, nepaisant darbo krūvio, šia galimybe pernelyg dažnai nesinaudota, nes tai neišvengiamai trikdydavo nuoseklų Apygardų teismų darbą, o taip pat suponodavo papildomas

⁶⁴ *Supra note* 12. p. 41

⁶⁵ [Be datos] LR Teisingumo ministerijos ir teismų etatai už 1938 m. LCVA f. 385, ap. 2, b. 174, l. 5.

⁶⁶ [Be datos] Etatinių Teisingumo ministerijos ir valstybės tarnautojų lentelė. LCVA f. 923, ap. 1, b. 755, l. 75.

išlaidas išdui. Apygardų teismų teisėjams papildomai kompensuotos kelionės išlaidos ir mokėti dienpinigiai⁶⁷.

Galima daryti išvadą, jog atskiriems teisėjams tekdavęs tokio pobūdžio baudžiamųjų bylų sprendimo krūvis buvo daugiau mažiau proporcingas jų darbo Apeliaciniuose Rūmuose laikui. Didžiausią patirtį priimant sprendimus šiose bylose sukaupe M. Rašinskas, E. Balbachas, P. Budrevičius ir A. Augustauskas teisme dirbo ilgiausiai, palyginus su kitais teisėjais, todėl kiekvienas iš jų priėmė sprendimus beveik trečdalyje visų šiame teisme nagrinėtų bylų.

Išskirtinas ir probleminis personalinės teismų, tarp jų ir Apeliacinių Rūmų, sudėties aspektas. Esminis teismų pagrindinės funkcijos – teisingumo vykdymo – kriterijus neatsietinas nuo teismų ir teisėjų nepriklausomumo principų. Teismų santvarkos įstatymas turėjo garantuoti teisėjo autoritetą, pasitikėjimą, reikiamas moralines savybes ir profesionalumą⁶⁸. Vis dėlto 1938 m. Konstitucija ir Teismų santvarkos įstatymo nuostatos Respublikos prezidentui suteikė teisę dovanoti bausmę (Konstitucijos 130 str.), priimti (Įstatymo 125, 126, 128 str.) ir atleisti (Įstatymo 177 str.) teisėjus bei teismų prokurorus, jų padėjėjus, teismų tardytojus, perkelti juose į kitą vietą (Įstatymo 178 str.). Apeliaciniai Rūmai kasmet iki gegužės 1 dienos sudarydavo numatomų teisėjų vietoms užimti asmenų sąrašus, tačiau teisingumo ministras galėjo pasielgti savo nuožiūra – sąrašai jam nebuvo privalomi⁶⁹.

Darytina išvada, jog teoriškai maksimaliai užtikrinti deklaruoto teisėjų nepriklausomumo principo nesugebėta, o taip pat ir teismų išorinio bei vidinio nepriklausomumo nuo kitų valstybės valdžios vykdymo institucijų. Tiesioginę įtaką teismo veiklai bei priimamiems turėjo politinius postus užimančios personalijos – teisingumo ministras ir valstybės vadovas. Respublikos prezidento sprendimas dėl teismo apspręstos bausmės dovanojimo ar jo sumažinimo traktuotas bendrosios valstybės valdymo funkcijos „neskaldomu vienetu“⁷⁰ Manytina, jog teismui, turinčiam išskirtinę kompetenciją – nagrinėti baudžiamąsias bylas dėl nusikalstamų veikų prieš valstybės saugumą – tokios spragos hipotetiškai galėjo sukelti jo pažeidžiamumą personaliniu aspektu.

⁶⁷ *Supra note* 54, l. 354.

⁶⁸ *Supra note* 12. p. 26

⁶⁹ *Ibid.* p. 27.

⁷⁰ Baudžiamasis statutai su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų. Kaunas: D. Gutmano knygyneas. 1934. p. 106.

1.2.4. Apeliacinių Rūmų kompetencija ir jos bruožai

Įstatymų leidėjas Apeliaciniams Rūmams iš esmės numatė trejopą kompetenciją, reglamentuotą Teismų santvarkos įstatymu:

1. Kaip apeliacinė instancija byloms, kurias sprendžia apygardų teismai pirmąja instancija (18 str.) – tai apeliacine tvarka apskūsti apygardos teismo sprendimai baudžiamosiose bylose, už kurias baudžiamuosiuose įstatymuose nustatyta sunkių darbų kalėjimo bausmė. Šios bylos sudarė didžiąją dalį Apeliaciniuose Rūmuose nagrinėtų bylų – 5403. Tiesa, jurisprudencijos bylų statistinė sudėties analizė⁷¹ atskleidžia, jog pagal įstatymo 413 ir 414 str. Apeliaciniams Rūmams taip pat apeliacine instancija teko ir iki 1933 m. apygardos teismuose pradėtos ir neužbaigtos brangesnės civilinės bylos, kuriose priimti sprendimai pagal Laikinąjį teismų darbo ir sutvarkymo įstatymą turėjo būti skundžiami Vyriausiajam Tribunolui. Tokias bylas teismas nagrinėjo iki pat 1940 m.;

2. Kaip pirmoji instancija baudžiamosioms byloms dėl nusikalstamųjų darbų, padarytų valstybės teritorijoje arba užsienyje prieš valstybės saugumą (19 str.) – tai apygardų teismams neteismingos bylos „prieš valstybės saugumą“ (14 str.). Šio tipo nusikalstamųjų veikų definicija suponavo teisinį disputą. Pasak pačių Apeliacinių Rūmų: „<...> 19 str. nurodytos abstrakčios sąvokos <...>, į 19 str. tenka žiūrėti tik kaip į principą, kuriam įgyvendinti reikalingas atskiras įstatymas⁷²“.

Būtina pažymėti, jog 1933 m. lapkritį Vyriausiojo Tribunolo visuotinis susirinkimas dėl to pateikė išaiškinimą: teismo jurisdikcijai priskirtinas nusikalstamas veikas derėtų vertinti pagal recepuotojo Baudžiamojo Statuto (B. St.) – IV ir V skyrių „Apie valstybės išdavimą“, „Sąmyšį“ ir kitus atskirus jo straipsnius, leidžiančius „padaryti visai aiškias išvadas“ dėl grėsmių ir jų sąvokų, pažymint, jog visos šio pobūdžio bylos priklauso Apeliacinių Rūmų kompetencijai⁷³. Galiausiai Apeliacinių Rūmų veiklos pradžioje kilusių bylų priklausomybės ir definicijų disputų pabaigą pažymėjo įstatymas, paskelbtas 1934 m. vasario 8 d.– Tautai ir valstybei saugoti įstatymas⁷⁴ (TVSĮ) – reglamentavęs nusikalstamų veikų prieš valstybės saugumą sudėtis ir sankcijas. Remiantis šio įstatymo 30 str., teismo jurisdikcijai priskirtinos tiek šio teisės akto reglamentuotos, tiek Baudžiamojo statuto atitinkamuose skyriuose reglamentuotos nusikalstamos veikos. Kvotas dėl jų pavesta vesti valstybės saugumo policijai arba kitai valstybės policijai (31 str.). Apeliacinių Rūmų

⁷¹ *Supra note 2.* p. 33

⁷² *Supra note 24,* p. 62

⁷³ Sud. Byla J. *Vyriausiojo Tribunolo 1924-1933 metų visuotinių susirinkimų nutarimų rinkinys su Teisingumo ministerijos aplinkraščiais ir dalykine rodykle.* Kaunas: Karvelio ir Rinkevičiaus Prekybos namų leidinys. 1934 m. psl. 309

⁷⁴ Tautai ir valstybei saugoti įstatymas. *Vyriausybės žinios.* 1934, Nr. 437-3044.

prokurorui nustatyta kompetencija įvertinti kvotos metu surinktos informacijos atitikimą įstatyme numatytais nusikalstamoms veikoms, parengti kaltinamąjį aktą ir bylą perduoti Apeliaciniam Rūmams (33 str.). Tačiau pažymėtina, jog šis įstatymas tik papildė kitus veikiančiuosius įstatymus, taip pat numatančius nusikalstamąsias veikas prieš valstybės saugumą (37 str.). Taigi Apeliaciniai Rūmai tapo vienintele instancija, pabrėžtina – taikos metu, turinčia kompetenciją nagrinėti tokio pobūdžio baudžiamąsias bylas.

3. Teismas byloms, kurias jam paveda kiti įstatymai (20 str.). Faktiškai Apeliaciniai Rūmai taip pat nagrinėjo skundus dėl prokurorų nutarimų nutraukti parengtinį tardymą arba kvotą; skundus dėl apygardos teismų nutarimų ir prokurorų išvadų nutraukti kaltinamąjį persekiojimą; taip pat sprendė dėl leidimo išieškoti nuostolius, padarytus neteisėtais prokurorų, teisėjų, kitų teismo valdininkų veiksmais⁷⁵. Nors ši kompetencija – išvestinė ir *express verbis* įstatyme neapminėta, tačiau ji stipriai įtakojo Apeliacinių Rūmų darbo krūvį. Iš viso 1933-1940 m. laikotarpiu tokio tipo bylų būta 4446. Tačiau daugiausia keblumų kėlė tai, kad išspręsti šias bylas reikėjo itin operatyviai. Priešingu atveju, grėsė pavojus kaltės įrodymams.⁷⁶

Taigi Apeliaciniai Rūmai oficialiai tapo vienintele nacionalinės teismų sistemos pakopa, priimančia sprendimus apeliacine instancija dėl atitinkamų apygardų teismuose priimančių sprendimų. Taip pat praktiškai įgijo monopolį spręsti dėl prieš valstybės saugumą nukreiptų nusikalstamųjų veikų. Šis svarbus šiam tyrimui aspektas aptartinas plačiau.

Nacionalinę teisės doktriną formavęs Vyriausiasis Tribunolas pažymėjo, jog interpretuojant Teismų santvarkos įstatymo 14 str. darytina išvada, jog Apeliacinių Rūmų pirmąja instancija spręstinos bylos dėl nusikalstamųjų veikų prieš valstybės sudaro išimtį iš bendros bylų priklausomybės. Tačiau priimtas TVSI nepanaikino kitų specialiųjų įstatymų teismams suponuotos kompetencijos. Ypatingų Valstybės Apsaugos Įstatų 14 str. numatė ypatingai valstybei svarbioms byloms, imperatyviai nurodytoms tame pačiame šio teisės akto straipsnyje, karo metu išimtinę priklausomybę Kariuomenės Teismo kompetencijai. Visos kitos baudžiamosios bylos prieš valstybės saugumą numatytos pirmąja instancija spręsti tik Apeliaciniam Rūmams⁷⁷.

Teisingumo ministerijos manymu, priimtas TVSI turėjo tapti esminiu lūžiu Apeliacinių Rūmų jurisprudencijoje ir iš esmės pakeisti proporcinį baudžiamųjų bylų santykį. Tai sieta su kur kas platesniu ir aiškesniu nusikalstamųjų veikų spektru, priskirtinu šio teismo

⁷⁵ *Supra note* 12, p. 34

⁷⁶ *Supra note* 10.

⁷⁷ *Supra note* 2.

kompetencijai.⁷⁸ Tačiau statistiniai duomenys atspindi priešingus rezultatus: bylos prieš valstybės saugumą, teismo spęstos pirmąją instanciją, sudaro tik penktadalį visų teismo nagrinėtų bylų. Vis dėlto aptariamų baudžiamųjų bylų reikšmė nacionalinei teisingumo užtikrinimo sistemai ir valstybei apskirtai, akivaizdu, negalėjo objektyviai koreliuoti su kiekybine rezultatų išraiška.

⁷⁸ *Supra note 54*, psl. 354.

2. APELIACINIŲ RŪMŲ KAIP PIRMOS INSTANCIJOS TEISMO VEIKLA: JURISPRUDENCIJA IR JOS YPATUMAI

Lietuvos valstybės centrinio archyvo (LCVA) 932 fondo baudžiamųjų bylų apyrašuose nr. 1 ir 2 archyvuotos Apeliaciniuose Rūmuose nagrinėtos baudžiamosios bylos dėl nusikalstamų veikų, nukreiptų prieš valstybės saugumą. 1934-1940⁷⁹ m. laikotarpiu Apeliaciniuose Rūmuose iš viso išnagrinėtos 326 išlikusios baudžiamosios bylos. Preziumuotina, jog nagrinėjant ir analizuojant teismo jurisprudencijos bruožus galima ne tik nuodugnai iširti ir atskleisti baudžiamųjų bylų nagrinėjimo Apeliaciniuose Rūmuose ypatumus, bet taip pat ir išskirti visų nusikalstamų veikų prieš Lietuvos valstybę segmentus, suponuoti šių veikų vykdytojų profilį bei įvertinti Apeliacinių Rūmų, kaip pirmosios instancijos teismo, kompetenciją.

2.1. Nusikalstamų veikų prieš valstybės saugumą teisinis reglamentavimas

Pirmąją instanciją įgyvendindamas įstatymu jam numatytą kompetenciją, nagrinėti baudžiamąsias bylas dėl nusikalstamų veikų, nukreiptų prieš valstybės saugumą, teismas vadovavosi šio pobūdžio nusikalstamas veikas reglamentavusiais baudžiamaisiais įstatymais. Pažymėtina, jog šiuose įstatymuose įtvirtinta baudžiamųjų teisės nuostatų konstrukcija, sankcijos ir nusikalstamų veikų požymiai buvo esminiu kriterijumi, suponavusiu Apeliacinių Rūmų jurisprudenciją.

Svarbiausiu Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniu aptariamuoju laikotarpiu laikytinas 1903 m. Rusijos Baudžiamasis kodeksas⁸⁰, vėliau pervadintinas Baudžiamuoju statutu (B. St.) ir tokiu pavadinimu figūravęs iki pat 1940 metų. Šiame teisės akte reglamentuojamų nusikalstamų veikų prieš valstybės saugumą pagrindu Apeliacinių Rūmų jurisprudencijoje iškelta daugiausia. B. St. nuostatos ir jo pakeitimus įtvirtinę baudžiamieji įstatymai bylų kaltinamąjį pagrindą sudarančiuose teisės normų pažeidimuose viso identifikuotini 321 kartą (žr. 1 priedą), viso 260⁸¹ baudžiamųjų bylų⁸². Remiantis Baudž. Proc. Įst. 1030 str. ir 1031 str., Apeliacinių Rūmų

⁷⁹ 1934-1940 m. laikotarpį analizuojame nuo pirmosios Apeliaciniuose Rūmuose gautos baudžiamosios bylos (1934-06-21) iki 1940 m. birželio mėnesio 15 dienos įvykdytos Lietuvos valstybės okupacijos teismą pasiekusių baudžiamųjų bylų.

⁸⁰ Baudžiamasis kodeksas. *Laikinosios vyriausybės žinios*. 1919, Nr. 2-3/26; Sud. Jablonskis K. *Baudžiamasis statutas*, sud. Kaunas: 1930

⁸¹ Šis skaičius vertintinas kaip atspindintis ir vien B. St. normų pagrindu, ir sudėtinių – B. St. ir TVSĮ nuostatų pagrindu iškeltą baudžiamųjų bylų skaičių. Į skaičių neįtrauktos tokios vienu iš baudžiamųjų bylų pagrindu sudėtį sudariusios nuostatos, kaip B. St. 51 str. (bendrininkavimas), TVSĮ 26, 27 ir 28 str. nuostatos.

⁸² Prof. M. Maksimaitis, remdamasis Apeliacinių Rūmų pirmąją instanciją nagrinėtų bylų apyrašu LCVA f. 932, ap. 1, preziumavo jog didžioji dalis baudžiamųjų bylų iškelta pagal TVSĮ nuostatas. *Supra note 2. p. 34*

jurisdikcijai priskirtinos B. St. 108-111 str., 111-113 str., 114-115 str., 116-118 str., 119-121 str., 123 str., 125-127 str., 128 str., 129-132 str., 134 str., 164 str., 166 str., 168 str., 170 str., 173 str., 437 str., 449 str., 643 str., 644 str., 645 str. ir 652 str. reglamentuotos nusikalstamos veikos, šio teismo nagrinėtinos pirmąja instancija.

Aptariant B. St. vietą nacionalinėje teisinėje sistemoje, pastebėtina, jog net svarstant Lietuvos Baudžiamojo kodekso kūrimo klausimą pripažinta, jog šis teisės aktas turi „sveikų ir išmintingų nuostatų“, kurias planuota perkelti ir į naująjį kodeksą⁸³. Tai įrodo jo gyvybingumą ir aktualumą nacionalinei baudžiamosios teisės sistemai. Vis dėlto iš viso B. St. keistas 31 kartą⁸⁴ arba daugiausiai iš visų receptuotųjų teisės aktų. Baudžiamojo kodekso įvedamojo įstatymo⁸⁵ ir Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo 2 str. pagrindu visa, kas prieštaravo Laikinajai Lietuvos Konstitucijai, pripažinta netekus galios. Tuo pačiu pagrindu apskritai panaikintas B. St. trečiojo skyriaus „Apie maištą“ galiojimas, 82-84 str., 88-96 str, 98 str. ir 134 str. Taip pat panaikintas mirties bausmės taikymas ir palikta keturnarė sankcijų sistema: sunkių darbų kalėjimo, paprastojo kalėjimo bausmė, areštas ir piniginė bauda. Sumažinta laisvės atėmimo bausmių trukmė. Pagal nusikalstamų veikų rūšį B. St. nusikaltimus skyrė į „didžiuosius nusikaltimus“ (už kuriuos skirta mirties ar sunkių darbų kalėjimo bausmė) ir „nusikaltimus“ (paprastojo kalėjimo bausmė arba bauda) (3 str.).

Keičiant B. St. jis pildytas ir nacionalinės kilmės baudžiamosios teisės aktais. Štai panaikinus minėtą trečiąjį jo skyrių, jo vietoje priimtas Baudžiamojo Statuto papildymo ir paketimo (B. St. pap. ir pak.) įstatymas⁸⁶, nacionalinėje teisės sistemoje įtvirtinęs tokias nusikaltimų sudėtytis, kaip „ginkluotas sukilimas“ (1 str.), „priklausymas prie slaptų organizacijų“ (6 str.), „valstybės apsigynimo pajėgų mažinimas“ (8 str.), „plėšimas ir grobimas“ (11 str.) ir kt. Apeliacinių Rūmų praktikoje reikšmingomis išskirtinos B. St. nuostatos, skirtos valstybės išdavimui (IV skyrius, 109-119 str.), sąmyšio rengimui ir kėlimui (Penktasis skyrius, 120-137 str.), valdžios neklausymui (Šeštasis skyrius, 138-155 str.). Aktualios šių nusikalstamų veikų rūšys detalizuotinos Apeliacinių Rūmų jurisprudencijos kontekste.

Analizuojant B. St. nuostatų taikymą paminėtina, jog jos taikytos nusikaltimus valstybės teritorijoje arba užsienyje įvykdžiusiems Lietuvos piliečiams ir užsieniečiams, nusikaltusiems Lietuvoje. (4 str.). Šiame teisės akte įtvirtinta formalioji nusikaltimo sudėtis. Numatyta, kad nusikaltimu laikoma kiekviena veika, kurią tuo metu draudžia baudžiamieji

⁸³ [Be datos] Teisingumo ministerijos susirašinėjimas dėl Baudžiamojo kodekso. LCVA 385, ap. 2, b. 296, l. 2.

⁸⁴ Maksimaitis M. Rusijos teisės šaltiniai Lietuvoje 1918-1940 m. Jurisprudencija 2012, Nr. 19(2) p. 413.

⁸⁵ *Supra note 73*.

⁸⁶ Baudžiamojo Statuto papildymo ir pakeitimas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1920. Nr. 20-243

įstatymai ir už kurią nustatyta bausmė. Drausta taikyti analogiją. Skirtos dvi kaltės formos - tyčia ir neatsargumas. Tyčia, kai buvo norima atlikti veiką ir sąmoningai leista tam įvykti. Ji visada įrodytina inkriminuojant didįjį nusikaltimą. Neatsargumo atvejis identifikuotinas tuomet, kai asmuo nenumatė, nors galėjo arba turėjo numatyti, ar matė padarinius, bet tikėjosi jų išvengti⁸⁷. Nepakaltinamu asmuo galėjo būti pripažintas negalėdamas numanyti savo darbo reikšmės arba valdyti elgesio dėl „nesveiko savo dvasios suirimo, arba nenuovokos, arba proto nesubrendimo nuo kūno ydos ar ligos“ (39 str.). Nepakaltinamu dėl nepilnametystės laikytas asmuo nuo 10 iki 17 metų, kai „negalėjo numanyti savo darbo savumo ir reikšmės arba valdyti savo elgesio“. Priešingu atveju pripažintas kaltu asmuo turėjo būti perduodamas drausmės auklėjimo įstaigai, o jam skirta sankcija mažinama trečdaliu (55 str.).

Reziumuojant B. St. aktualumą pažymėtina, kad šis teisės aktas atspindėjo visą valstybės nepriklausomybės laikotarpį vykusią intensyvią nacionalinių įstatymų, keitusių ir naikinusių nelietuviškosios kilmės įstatymų normas, leidybą⁸⁸. Pažymėtina, jog nacionalinės teisminės institucijos rusų teismų santvarkos, baudžiamojo proceso ir kitais įstatymais vadovavosi tiek, kiek jie neprieštaravo spęsti nepriklausomos Lietuvos teismams pavesto socialinio uždavinio ir tikslų.

Antrasis pagal reikšmę Apeliacinių Rūmų jurisprudencijai baudžiamosios teisės aktas – TVSĮ. „Neabejotinai“ antikonstituciniu ir fundamentalias žmogaus teises paminančiu įstatymu⁸⁹ definicijuojamo teisės akto nuostatos (bylų kaltinamajame pagrinde minėtos 175 kartus) sudarė pagrindą 133⁹⁰ baudžiamosioms byloms, iškeltoms Apeliaciniuose Rūmuose 1934-1940 m. laikotarpiu.

Tai išsamus, 38 straipsnių sudėties įstatymas, determinavęs iš poreikio sukonkretinti grėsmių valstybės saugumui sąrašą ir numatyti sankcijas už jas iniciavusių subjektų nusikalstamas veikas. Šios veikos ir už jas numatytos sankcijos reglamentuojamos įstatymo 1-28 str. Be to, jo turinyje išskirtini ir procesiniai aspektai, tokie kaip kvotų vedimo kompetencija (31 str.), valstybės kaltintojų atsakomybė (32-34 str.). Įstatymo 30 str. teismui numatė baudžiamojo proceso eigą, kuria šis privalėjo vadovautis nagrinėdamas įstatymo pagrindu iškeltas baudžiamąsias bylas, t.y. B. Proc. Įst.⁹¹ 1030-1061 str, (kiek šiuo įstatymu nenumatyta kitaip). Pažymėtina, jog šis įstatymas „papildė

⁸⁷ Tverskaja N. *Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniai*. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas. 2009. p. 12

⁸⁸ *Supra note 77. p. 416*

⁸⁹ *Supra note 80. p. 13*

⁹⁰ *Supra note 77.*

⁹¹ Kavolis M. *Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais*. Kaunas: „Literatūros“ knygnas. 1933 m.

veikiančiuosius įstatymus“ (37 str.), t.y. kitus teisės aktus, reglamentuojančius šio pobūdžio nusikalstamąsias veikas.

Teisingumo ministerijoje rengtas pirminis šio įstatymo projektas buvo pavadintas „Valstybei apsaugoti įstatymas“⁹². Tai trumpesnis nei galutinis, 31 str. apimties teisės aktas, kurio paraštėse rašytos pastabos, minint „tautos interesų“ elementą. Nuosekliai atsižvelgus į šias Teisingumo ministerijos archyve išlikusias pastabas, vėliau įstatymas papildytas ir greta nusikalstamų veikų prieš valstybę ir jos interesus, ėmė figūruoti ir „reikšmingas“ lietuvių tautos ir jos interesų faktorius. Įstatymas, žvelgiant retrospektyviai, pasirodė pakankamai gyvybingas ir keistas tik kartą. Papildymas, preziumuotina, susijęs su 1939 m. prasidėjusiu Antruoju pasauliniu karu, kai nuo grėsmės savo turtui ir gyvybei į Lietuvą pasitraukė per 32 000 lenkų tautybės asmenų. TVSI papildymas⁹³ reglamentavo nusikalstamas veikas dėl slėpimo ar pagalbos slepiant svetimšalį, „atbėgusį ar atitremtą iš svetur į Lietuvą“ (23¹ str.).

Šiuolaikinėje teisės doktrinoje laikomasi nuomonės, jog aptariamasis teisės aktas iš esmės numatė nemaža įvairių, kartais gerokai apibendrintai, nekonkrečiai suformuluotų nusikaltimų sudėčių, tokių, kaip lietuvių tautos, Lietuvos valstybės, jos ženklo, vėliavos ir t. t. įžeidimas ar niekinimas (2 str.), piliečių valstybinės ištikimybės, vieningumo ar atsparumo silpninimas (3 str.), pramanytų ar iškraipytų žinių apie valstybės valdžios institucijos ar valstybės įstaigos veikimą skleidimas (16 str.), taip pat paramos nusikalstamam veikimui prieš Lietuvos valstybę užsienyje ieškojimas (4 str.), priklausymas nesuderinamoms su Lietuvos valstybės ar lietuvių tautos interesu užsienio organizacijoms (7 str.), maišto ar kitokio pavojingo valstybei nerimo kėlimas (14 str.), agitavimas daryti tai, kas kenkia Lietuvos valstybės ar lietuvių tautos interesui (15 str.) ir kt.⁹⁴ To meto teisės doktrinoje taip pat keliama prielaida, teikianti aliuziją į šių nusikalstamų veikų abstraktumą, jog „beveik kiekvienas didysis nusikaltimas gresia valstybės saugumui ir sudaro pavojų visuomenei“⁹⁵. Pagaliau ir sovietinėje teisės doktrinoje, linksniavusioje šį įstatymą kaip „fašistinį“, jis kritikuojamas ir dėl neapibrėžtumo⁹⁶.

Darytina išvada, jog politinę potekstę turintis ir fundamentalias žmogaus teises, tokias kaip žodžio ar sąžinės laisvė, paminantis teisės aktas nors ir pasižymėjo abstraktumu bei sukūrė prielaidas plačiai jo interpretacijai, visgi jo reikšmė negali būti paneigta vien teisės normų konstrukcijos netobulumu. Praktinė šio klausimo pusė atskleidžia, jog Apeliaciniai Rūmai 1934-

⁹² [Be datos] Valstybei apsaugoti įstatymo projektas. *LCVA F. 923*, ap. 1, b. 790, l. 322

⁹³ Tautai ir valstybei apsaugoti įstatymo papildymas. *Vyriausybės žinios*, 1939, Nr. 684-5092.

⁹⁴ *Supra note 2*. p. 34.

⁹⁵ *Supra note 24*. p. 63.

⁹⁶ *Supra note 9*. p. 184

1940 m. laikotarpiu iš viso išnagrinėjo beveik pusantro šimto baudžiamųjų bylų, iškeltų šio teisės akto pagrindu. Daugiau nei pusėje visų šių bylų buvo priimti apkaltinamieji nuosprendžiai, o jų pagrįstumas ir teismo veikla sankcionuojant šio pobūdžio nusikalstamas veikas, aptariamas tolimesnėse šio tiriamojo darbo dalyse.

2.2. Baudžiamąjo proceso įgyvendinimas

Esmniais Lietuvos baudžiamąjo proceso šaltiniais 1933-1940 metais laikytini recepuotasis Rusijos Baudžiamąjo Proceso įstatymas (B. Proc. įst.), Teismų santvarkos įstatymas, TVSĮ ir Konstitucija⁹⁷. Pagrindinius baudžiamąjo proceso šaltinius taip pat papildydavo Vyriausiojo Tribunolo formuota nacionalinė teisės doktrina ir „paveldėti“ Rusijos Senato nutarimai⁹⁸. Sprendžiant Apeliacinių Rūmų jurisdikcijai pirmąją instanciją priskirtinas baudžiamąsias bylas, teismo iš esmės vadovautasi B. Proc. įst., Teismų santvarkos įstatymo bei TVSĮ nuostatomis.

Baudž. Proc. įst. 1030 str. ir 1031 str. numatė, jog Apeliaciniuose Rūmuose nagrinėtų baudžiamųjų bylų prieš valstybės saugumą baudžiamąjo proceso tvarka reglamentuojama bendrosiomis šio teisės akto nuostatomis. Tačiau pažymėtina, jog šio įstatymo 1035 str. 32 atskirose dalyse detalizuotos tam tikros išimtys, įstatymų leidėjo suponuotos specialiai šio pobūdžio baudžiamosioms byloms. Pagal TVSĮ 30 str., pastarajame įstatyme numatytų nusikalstamų veikų teisminiam nagrinėjimo procesui taikomi analogiški veiksmai.

Esminės Baudž. Proc. įst. dalys aptartinos detaliau. Pagal 1035 str. kvotos eigą dėl aptariamųjų nusikalstamų veikų kontroliavo ir vykdė išimtinai saugumo struktūrų pareigūnai – Valstybės saugumo departamento arba Valstybės saugumo policijos valdininkai. Šie asmenys savo jurisdikcijoje turėjo galimybę panaudoti visas reikalingas priemones tyrimui atlikti: apžiūrėjimus, patikrinimus, kratas, poėmius, vykdyti apklausas, peržiūrėti ar paimti pašto arba telegrafo korespondenciją (1035¹¹ str.). Užbaigta kvota buvo perduodama Apygardos teismo prokurorui (1035²³), kuris su Apeliacinių Rūmų prokuroro pritarimu, ėmėsi kuruoti reikiamus rengiamojo tardymo veiksmus (1035²⁸ str.). Rengiamąjį tardymą atlikdavo atitinkamo Apygardos Teismo tardytojas, o pats tardymas negalėjo būti pradėtas be teisėtos vados ir pakankamo pagrindo (262 str.). Šio pobūdžio baudžiamosiose bylose ikiteisminio tyrimo metu dažnai „teisėtas“ pagrindas buvo preziumuojamas, ypač dažnai remiantis vien slaptomis, „agentūrinėmis“ žiniomis, tačiau

⁹⁷ *Supra note* 83. p. 3.

⁹⁸ *Supra note* 11. p. 20.

Baudž. Proc. Įst. 298 str. pagrindu to pakakdavo tardymui pradėti. Užbaigus rengiamąjį tardymą, byla buvo siunčiama Apeliacinių Rūmų prokurorui, kuris surašydavo kaltinamąjį aktą arba pateikdavo išvadą apie tardymo nutraukimą arba bylos priklausomybės pakeitimą (1039 str.).

Byla teisminiam procesui Apeliaciniams Rūmams buvo perduodama Teismų santvarkos įstatymo 19 str. pagrindu, laikantis TVSI 33 str. nustatyto reikalavimo, jog „kvotoje yra pakankamai išaiškintos šio įstatymo nusikalstamojo darbo aplinkybės“. Kaltinamajame akte prokuroras išdėstydavo nusikalstamos veikos aplinkybes, rengiamojo tardymo metu surinktus liudytojų parodymus bei kitą aktualią informaciją ir kvalifikuodavo nusikalstamą veiką pagal atitinkamą baudžiamosios teisės normą bei šios nuostatos pagrindu pateikia kaltinamajam kaltinamąjį pagrindą. Įvykdžius ikiteisminius procesinius veiksmus, baudžiamoji byla buvo sprendžiama viešame arba uždareme posėdyje. Pastebėtina, jog uždareme posėdyje Apeliaciniai Rūmai nagrinėjo tik pirmojo Lietuvos ministro pirmininko Augustino Voldemaro baudžiamąją bylą⁹⁹, sukėlusią visuomenėje ažiotažą¹⁰⁰. Teisėjai baudžiamąsias bylas sprendė remdamiesi savo vidaus įsitikinimu, pagrįstu visomis išžiūrėtomis aplinkybėmis (766 str.). Atsižvelgiant į baudžiamųjų bylų pobūdį, pakankamai dažnai teismas vertindavo ekspertų, pvz. ypač dažnai buvo pasitelkiami rašyenos¹⁰¹ ekspertai. Tačiau į jų pateiktas išvadas priimdamas galutinį sprendimą teismas galėjo ir neatsižvelgti¹⁰².

Apsvarstęs visas bylos aplinkybes ir atsakęs į teismo proceso metu iškilusius klausimus, teismas priimdavo sprendimą (771 str.): 1) arba kaltinamąjį išteisinti, kai darbas, kuriuo jis buvo kaltinamas nėra įrodytas; 2) arba kaltinamąjį atleisti nuo bausmės, remiantis teisėta priežastimi kaltinimui nutraukti; 3) arba kaltinamąjį nubausti, jei šis pripažįstamas padaręs nusikalstamąjį darbą, kuriuo jis yra pakaltintas. Tačiau be kaltumo bei bausmės klausimo, teismas išspręsdavo ir kitas nusikalstamojo darbo pasekmes (776 str.): 1) apie daiktinius įrodymus; 2) atlyginimą nuostolių, padarytų ar antrai šaliai; 3) teismo išlaidų padengimą. Galiausiai buvo surašoma sprendimo rezoliucija, kurią pasirašydavo visi teisėjai (786 str.) ir su sprendimu buvo supažindinamos bylos šalys.

Baudžiamajame procese taip pat dalyvaudavo dvi šalys – valstybinį kaltinimą palaikantis prokuroras, šiuo atveju tai Apeliacinių Rūmų prokuroras arba prokuroro padėjėjas,

⁹⁹ 1934-11-08 Teisingumo ministro prašymas LR Apeliacinių Rūmų pirmininkui. LCVA f. 932, ap. 1, b. 52, l.142.

¹⁰⁰ Prof. Voldemaras nubaustas, o Karutis išteisintas. *Diena*. 1934, 45.

¹⁰¹ 1939-11-18 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Jono Vyšniausko, Jankausko Boleslovo, Jono Račio baudžiamajoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 318, l. 180; 1936-09-17 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Gintauto Juozo baudžiamajoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 62, l. 36.

¹⁰² *Supra note* 83. p. 469.

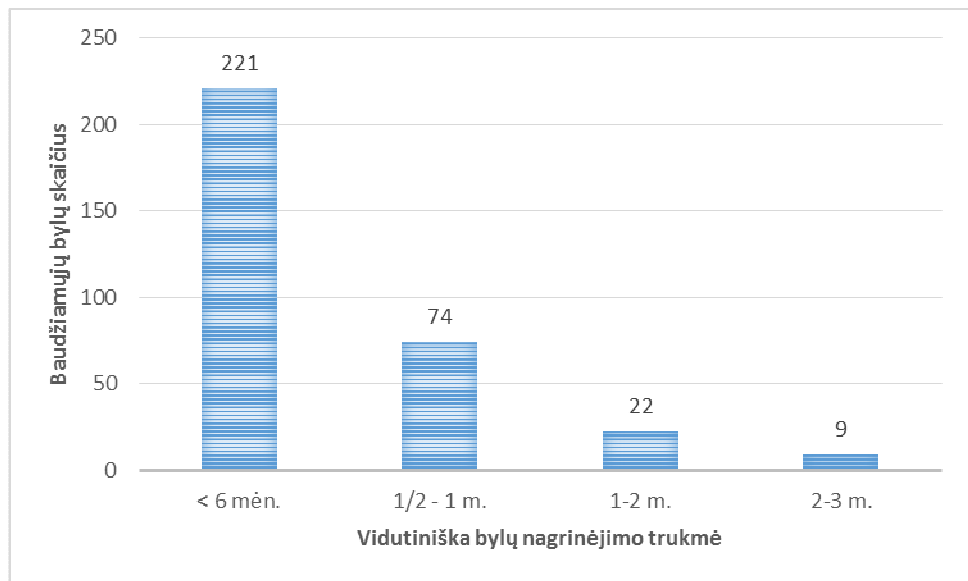
atstovaujantys valstybės interesus visose baudžiamosiose bylose, o taip pat – ginamųjų advokatai, atstovaujantys teismo interesus. Jos neretai turėjo lemiamą įtaką proceso eigai.

Apeliacinių Rūmų prokuroro teises, pareigas ir kompetenciją reglamentavo Teismų santvarkos įstatymo 257-288 str. Nagrinėjant baudžiamąsias bylas prieš valstybės saugumą prokuroras iš esmės įgyvendindavo įstatymu jam numatytas dvi pagrindines funkcijas – baudžiamąjį persekiojimą - rengiamojo tardymo vykdymo priežiūrą ir kontrolę bei kaltinamojo akto parengimą (B. Proc. Įst. 1035²⁸-1039) ir valstybės intereso atstovavimą teisme (B. Proc. Įst. 523 str.). Taip pat prokuroras, kaip viena iš teismo ginčų šalių, turėjo teisę B. Proc. Įst. 855 str. pagrindu pareikšti protestą dėl galutinio Apeliacinių Rūmų sprendimo ir kasacine tvarka pateikti jį Vyriausiajam Tribunalui. Kita šalis – ginamąjį atstovaujantis advokatas, atsižvelgiant į ginamojo finansines galimybes, galėjo būti samdomas arba skiriamas Apeliacinių Rūmų individualiu teismo prašymu. B. Proc. Įst. 1055 str. numatė, kad ginti teisiuosius bylose, kuriose inkriminuojami nusikaltimai, nurodyti šio teisės akto 1030 ir 1031 str., prileidžiami prisiekusieji advokatai, jų padėjėjai, privatiniai advokatai ir vyresnieji teismo kandidatai. Tačiau advokatai, nors ir būdami „prie teismų“, profesines pareigas vykdė savarankiškai, vadovaudamiesi savo sąžine ir įstatymu¹⁰³. Valstybės gynėjų teises bei funkcijas reglamentavo Teismų santvarkos įstatymo 289-410 str. Jie, kaip ir prokurorai, tuo pačiu pagrindu kasacine tvarka galėjo apskųsti Apeliacinių Rūmų sprendimą.

Apskritai baudžiamosios bylos Apeliaciniuose Rūmuose nagrinėtos per sąlyginai neilgą laikotarpį. Daugumą visos jurisprudencijos imties bylų išspręsta per trumpesnę nei 6 mėnesių laikotarpį. Tik nedidelė dalis jų teisme nagrinėtos nuo 6 mėnesių iki 1 metų arba ilgiau. Atkreiptinas dėmesys, kad teismo proceso periodas matuotas nuo bylos užregistravimo Apeliacinių Rūmų sekretoriato iki bylos užbaigimo teisme, t.y. ir po Vyriausiajame Tribunale išspręsto kasacinio skundo. Taigi pažymėtina, kad ir kasacinės instancijos teisme bylos buvo išnagrinėjamos sąlyginai pakankamai greit – per 2-3 mėnesių laikotarpį nuo skundo pateikimo. Atlikta teismo proceso trukmės analizė atskleidė, jog ilgiausiai teisme nagrinėtos bylos dėl lietuvių tautos ar valstybės įžeidimo (TVSĮ 1 str.) – iki 2 metų; slopinimo ar silpninimo Lietuvos piliečių valstybinės ištikimybės, jų valstybinio vieningumo ar atsparumo arba lietuvių tautinės sąmonės – taip pat iki 2 metų. Manytina, jog ilgesnį teismo proceso laikotarpį įtakoti galėjo ir abstrakčios nusikaltimų sudėty. Vis dėlto nė viena baudžiamoji byla teisme nenagrinėta ilgiau 3 metų.

¹⁰³ *Supra note* 12. p. 42.

Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo trukmė Apeliaciniuose Rūmuose

Iš esmės visoje Apeliacinių Rūmų jurisprudencijos imtyje nepastebėtina baudžiamojo proceso neatitikimų ar nevienareikšmiškai interpretuotinos variacijos. Net teismui baudžiamąsias bylas sprendžiant ne savo nuolatinėje būstinėje (Teismų santvarkos įstatymo 56 str. pagrindu), o kitame mieste – Apeliaciniai Rūmai išvažiuojamąsias sesijas 1935-1936 m. rengdavo Klaipėdoje, kur išspręstos 7¹⁰⁴ baudžiamosios bylos – nuo įprasto proceso nuokrypių neidentifikuota. Taip pat ir teisės doktrinoje atkreipiamas dėmesys į nepriekaištingą bylų vedimo tvarką¹⁰⁵. Darytina išvada apie nuoseklią ir sistemingą teisminį procesą, disciplinuatą specialistų darbą, pažymint teisminės institucijos modernumą.

2.3. Vyriausiojo Tribunolo sprendimai Apeliacinių Rūmų jurisprudencijoje

Apeliacinių Rūmų pirmąja instancija priimti sprendimai apeliacine tvarka nebuvo skundžiami. Visi teismo sprendimai buvo galutiniai (B. Proc. Įst. 854 str.) ir apskundžiami galėjo būti tik kasacine tvarka, teikiant kasacinį skundą arba protestą (B. Proc. Įst. 1058 str.) Vyriausiajam Tribunalui. Iš viso 1934-1940 m. laikotarpiu dėl Apeliaciniuose Rūmuose pirmąja instancija

¹⁰⁴ 1935-06-27 LR Apeliacinių Rūmų baudžiamoji byla: Neubaucher Urte, Buntins Trude ir Henning Emma. LCVA f. 932, ap. 1, b. 23, l. 1; 1936-06-28 LR Apeliacinių Rūmų baudžiamoji byla: Gailiūnas Pranas. LCVA f. 932, ap. 1, b. 68, l. 1; 1936-09-09 LR Apeliacinių Rūmų baudžiamoji byla: Siemoneit Heinz, Sprunk Heinz, Kibelkštis Bernard. LCVA f. 932, ap. 1, b. 81, l. 1. 1936-09-09 LR Apeliacinių Rūmų baudžiamoji byla: Fritzas Blessmannas ir Ewaldas Kudwienas. LCVA f. 932, ap. 1, b. 116, l. 1. 1936-09-07 LR Apeliacinių Rūmų baudžiamoji byla: Guiskis Jonas. LCVA f. 932, ap. 1, b. 119, l. 1. 1936-09-09 LR Apeliacinių Rūmų baudžiamoji byla: Julius Antonavičius ir Simas Šiuryla. LCVA f. 932, ap. 1, b. 118, l. 1.; 1936-09-09 LR Apeliacinių Rūmų baudžiamoji byla: Max'as Kreutzstein'as. LCVA f. 932, ap. 1, b. 136, l. 1.

¹⁰⁵ *Supra note* 11, l. 61.

priimtų sprendimų kasacijos skundai buvo pareikšti 88 baudžiamosiose bylose. Iš jų 5 kartus protestą pareiškė Apeliacinių Rūmų prokuratūros atstovai, likusius – ginamųjų advokatai.

Pastebėtina, jog teisiamesiems įstatymų leidėjo nesuteikta galimybė Apeliaciniuose Rūmuose pirmąją instanciją priimtų sprendimų apskųsti apeliacine tvarka itin kritiškai interpretuota 1918-1940 m. teisinę sistemą nagrinėjusių sovietinės teisės doktrinos kūrėjų. Jų teigimu, 1933 m. Teismų santvarkos įstatymo teisingumas teikė tam tikrų privalumo kriminaliniams nusikaltėliams, palyginti su teisiamaisiais „politinėse bylose“: pirmieji turėjo galimybes gintis ne tik apygardos teisme, bet ir Apeliaciniuose Rūmuose, be to, galėjo kreiptis kasacine tvarka į Vyriausiąjį Tribunolą, o antrieji, jų bylą išnagrinėjus Apeliaciniuose Rūmuose, neturėjo teisės į bylos nagrinėjimą iš esmės aukštesnės instancijos teisme¹⁰⁶.

Teismų santvarkos įstatymo 21 ir 22 str. Vyriausiasis Tribunolas pozicijuotas vieninga kasacine instancija apylinkių, apygardų teismuose, Apeliaciniuose Rūmuose, kariniuose teismuose bei Klaipėdos krašto teismuose priimtiems sprendimams. Vyriausiojo Tribunolo priimtų sprendimų ir nutarimų pagrindu formuota doktrina tiesiogiai įtakojo Apeliacinių Rūmų kompetenciją ir bylų nagrinėjimo procesą. Taip pat teismas kasacine tvarka peržiūrėjo Apeliacinių Rūmų sprendimus, priimtus nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl grėsmių valstybės saugumui. Taigi Vyriausiojo Tribunolo formuota bendroji praktika darė dualistinį poveikį Apeliacinių Rūmų jurisprudencijai.

Visi įstatymai ir „teismo valdžios įsakymai ir kasaciniai aiškinimai“, remiantis 1869 m. Rusijos Senato nutarimu, buvo teismui privalomi nuo to momento, kai jie išspausdinti oficialiame leidinyje¹⁰⁷. Vyriausiojo Tribunolo nutarimai nuo 1922 m.¹⁰⁸ buvo periodiškai spausdinami žurnalo „Teisė“ prieduose.

Svarbiausiu Apeliacinių Rūmų praktikai laikytinas šio teismo 1933 m. lapkritį pateiktas išaiškinimas, jog Apeliaciniai Rūmai laikyti vienintele instancija taikos metu turinčia teisę spręsti baudžiamąsias prieš valstybės saugumą (žr. sk. „Apeliacinių Rūmų kompetencija ir jos bruožai). Be to, Teismų santvarkos įstatyme nenurodžius Apeliaciniuose Rūmuose pirmąją instanciją priimtų sprendimų skundimo tvarkos, 1935 m. Vyriausiasis Tribunolas išaiškinimu tokie sprendimai skųstini būtent šiai instancijai¹⁰⁹.

¹⁰⁶ *Supra* note 8. p. 156

¹⁰⁷ *Supra* note 70, p. 14

¹⁰⁸ Vyriausiojo Tribunolo praktika. *Teisė*. 1922, 1. p. 47

¹⁰⁹ *Vyriausiojo Tribunolo visuotinių susirinkimų nutarimai, baudžiamųjų ir civilinių kasacinių bylų sprendimai*. „Teisės“ priedas, p. 129.

Ne mažiau reikšmingas 1928 m. paskelbtas Vyriausiojo Tribunolo išaiškinimas, teoriškai turėjęs daryti įtaką kiekybiškai gausiausiajam Apeliacinių Rūmų jurisprudencijos segmentui – byloms dėl priklausymo slaptoms priešvalstybinėms organizacijoms (B. St. pap. ir pak. 6 ir 7 str.) bei disponavimo draudžiamo turinio literatūra (B. St. 132 str. 1 ir 2 d.). Teismas pažymėjo, jog: „Policijos atstovų žinios apie priklausymą komunistų partijai turi būti dar kaip nors patvirtintos. Komunistinės literatūros platinimas dar nerodo, kad asmuo, platinęs ją, priklauso partijai¹¹⁰. Iš esmės toks išaiškinimas dėl šiose bylose figūruojančio konspiracinės veikos faktoriaus komplikudavo įrodymų nagrinėjimo procesą teisme. Daugumoje šių baudžiamųjų bylų vieninteliu įrodymu be saugumo struktūrų informacijos konfiskuoti priešvalstybinio turinio leidiniai. Vis dėlto vieninga teismo praktika dėl šio pobūdžio nusikalstamų veikų taip ir nesuformuota. Štai pavyzdžiui 1937 m. Vyriausiasis Tribunolas konstatavo, kad: „Pagal 132 str. 2 p. prasmę reikalinga, kad būtų surasta pas kaltinamąjį priešvalstybinio turinio rašinių daugiau negu po vieną egzempliorių. Taigi kaltinamojo priklausymas komunistų partijai išvestinas ne tik iš suteiktų agentūrinių žinių, bet ir iš surastos komunistinės literatūros kiekio“¹¹¹. Tačiau jau kitoje tais pačiais metais nagrinėtoje byloje remtasi kitais argumentais: „Vien komunistinės literatūros radimo faktas dar neįrodo priklausymo partijai. Juk ir už atlyginimą galima tą literatūrą platinti“¹¹². Tai galimai iliustruoja vieningos teismo praktikos formavimo keblumus.

1929 m. priimtas Vyriausiojo Tribunolo išaiškinimas, jog: „Komunistų partijos tikslai išeina iš pačios komunistų partijos sąvokos, ir atskirai kiekvieną kartą to išrodinėti nereikia“¹¹³, taip pat laikytinas svarbiu Apeliacinių Rūmų jurisprudencijai. Atkreiptinas dėmesys, kad teismo praktikoje taip pat minimos tokios komunistinės pakraipos organizacijos, kaip „Mopro“, „Raudonoji pagalba“ ir Lietuvos komunistinio jaunimo sąjunga. Apeliaciniai Rūmai priimdami verdiktą konstatuodavo, kad tikraisiais šių organizacijų nariais „tegalai būti Lietuvos komunistų partijos nariai“¹¹⁴. Taigi veikimas šių partijų gretose buvo traktuotinas kaip siekis įgyvendinti Lietuvos komunistų partijos tikslus: „ginkluotu sukilimu nuversti esamą Lietuvoje valstybės tvarką ir valdžią įvedant sovietų valdžią“¹¹⁵.

¹¹⁰ *Supra note* 70, p. 667.

¹¹¹ 1937-05-11 Vyriausiojo Tribunolo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos sprendimas Razausko E. baudžiamojame byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 178, l. 61.

¹¹² 1937-02-12 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Šliomos Golubo baudžiamojame byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 155, l. 28.

¹¹³ *Supra note* 108.

¹¹⁴ 1936-05-08 Apeliacinių Rūmų sprendimas Šapiro Mejerio baudžiamojame byloje. LCVA, f. 932, ap. 1, b. 101, l. 33.

¹¹⁵ *Ibid*, l. 34.

Aktualiū laikytinas 1934 m. pakelbtas Vyriausiojo Tribunolo išaiškinimas, jog „kiekvienas abejojimas eina kaltinamojo naudai.“¹¹⁶. Tenkindamas Apeliaciniuose Rūmuose nuteisto Prano Šunakevičiaus kasacinį skundą, Vyriausiasis Tribunolas priėjo išvados, kad teismas nuosprendį priėmė dėl prielaidos, kad kaltinamasis „greičiausia priklausu komunistų partijai“¹¹⁷. Konstatuodamas B. Proc. Įst. 766 str. pažeidimą Vyriausiasis Tribunolas pažymėjo, jog nenustatytos aplinkybės negali sudaryti nusikalstamojo darbo sudėties.

Reziumuojant skelbtą Vyriausiojo Tribunolo praktiką pastebėtina, kad pateikti išaiškinimai praktiškai nesietini su baudžiamųjų bylų, kurių pagrindą suponavo grėsmės valstybės saugumui, teisiniu nagrinėjimo procesu¹¹⁸. Išimtimi laikytina kasacinio teismo išaiškinta skirtybė tarp B. St. pap. ir pak. 1 str. bei TVSĮ 14 str. reglamentuotų „maišto“ sąvokų¹¹⁹. Prieitina išvados, jog menką dėmesį aptariamosioms nusikalstamoms veikoms teismo praktikoje tiesiogiai indikavo sąlyginai nedidelis Apeliaciniuose Rūmuose pirmąja instancija nagrinėtų baudžiamųjų bylų skaičius.

Iš viso daugiausia kasacinių skundų buvo pateikta baudžiamosiose bylose dėl priklausymo slaptoms organizacijoms (B. St. pap. ir pak. 6 str. ir TVSĮ 21 str.) – 47 skundai ir bylose dėl disponavimo draudžiamo turinio literatūra (B. St. 132 str.¹²⁰ ir TVSĮ 18 str.) – 38 skundai.

¹¹⁶ *Supra note* 70. p. 16.

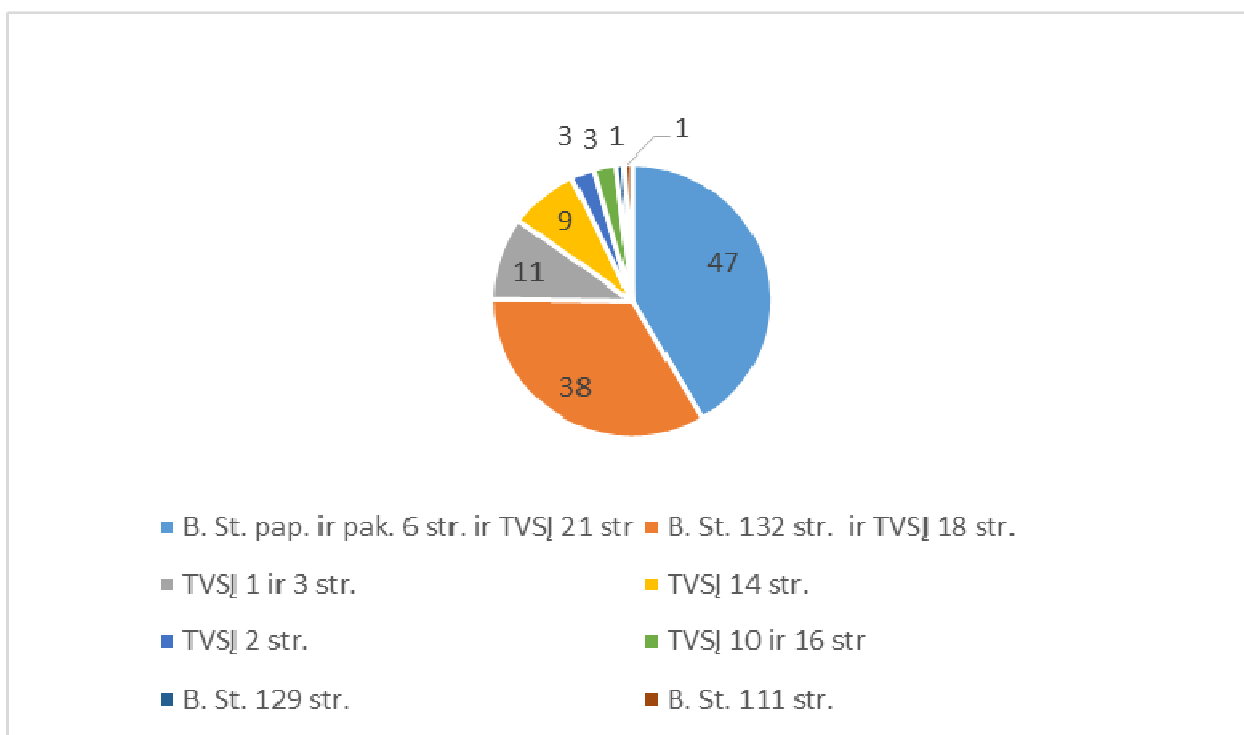
¹¹⁷ Vyriausiojo Tribunolo visuotinių susirinkimų nutarimai, baudžiamųjų ir civilinių kasacinių bylų sprendimai. V. Kaunas. „*Teisės*“ priedas: 1934. p. 183.

¹¹⁸ Tokia išvada darytina išsamiai susipažinus su Vyriausiojo Tribunolo visuotinių susirinkimų nutarimų, baudžiamųjų ir civilinių kasacinių bylų sprendimų rinkiniais: 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939 ir 1940 m.

¹¹⁹ Vyriausiojo Tribunolo visuotinių susirinkimų nutarimai, baudžiamųjų ir civilinių kasacinių bylų sprendimai. „*Teisės*“ Nr. 38 priedas. Kaunas: 1937. p. 220.

¹²⁰ Atkreiptinas dėmesys, kad iš viso Apeliacinių Rūmų jurisprudencijoje išspręstos 115 baudžiamųjų bylų, kurios iškeltos iš B. St. 132 str. ir B. St. pap. ir pak. 6 str. sudėties. Taigi dažniausiai kasaciniai skundai reikšti dėl abiejų šių nusikalstamų veikų, atsižvelgiant į teismo sprendimą.

Vyriausiamajame Tribunole svarstyčių kasacinių skundų segmentacija

Aktualūs, su baudžiamųjų bylų turiniu sietini, Vyriausiojo Tribunolo sprendimai nagrinėjami Apeliacinių Rūmų jurisprudencijos analizės kontekste, tačiau atkreiptinas dėmesys į bendruosius kasacinio teismo priimtų sprendimų bruožus. Vyriausiojo Tribunolo teisėjų kolegija tenkino tik mažiau nei trečdalį visų skundų – 27. Dažniausia (32 sprendimai) skundo atmetimo priežastimi įvardintinas kasacinės instancijos teisme baudžiamosios bylos iš esmės nenagrinėjamos (Teismų santvarkos įstatymo 21 str.)¹²¹. Tačiau Apeliacinių Rūmų jurisprudencijoje identifikuojamos ir kitos skundų atmetimo priežastys: teisės surašyti patį skundą neturėjimas (Teismų santvarkos įstatymo 319 str.)¹²², baudžiamosios bylos sprendimo priklausomybės klausimas (Teismų santvarkos įstatymo 26 str.)¹²³. Tuo tarpu skundų tenkinimo pagrindą suponodavo pažeidimas B. St. 766 str. dėl pareigos teismui „iššžiūrėti visas bylos aplinkybes“ ir B. St. 797 str. dėl netinkamo kaltinimo pagrindimo „iškeltais byloje įrodymais“. Šios priežastys

¹²¹ Pastebėtina, jog Vyriausiasis Tribunalas, nors ir pažymėdamas savo jurisdikciją nenagrinėti baudžiamosios bylos iš esmės, visgi priimtuose sprendimuose komentuodavo Apeliacinių Rūmų teisėjų motyvus. Pavyzdžiui, 1936-11-21 LR Vyriausiojo Tribunolo Baudžiamojo skyriaus teisėjų kolegijos sprendime, priimtame Gleizerio Calkos atžvilgiu (LCVA 932, ap. 1, b. 147, l. 57) minima, kad: „Klausimas, kodėl Rūmai priėjo tokią išvadą, liečia bylos esmės dalyką ir todėl negali būti persvarstytas kasacijos skunde. Tačiau reikia pabrėžti, kad draudžiamų laiškų turinys yra labai trumpas, jis buvo beveik visas paminėtas kaltinamajame akte.“

¹²² 1935-03-08 LR Vyriausiojo Tribunolo sprendimas tvarkomajame posėdyje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 15, l. 25

¹²³ 1936-01-09 LR Vyriausiojo Tribunolo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos sprendimas Griliaus Chaimo, Dulkinio Pranciškaus, Zaleckaitės Eugenijos baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 327, l. 218.

dažniausiai sietinos su jau minėtos saugumo struktūrų pateiktos informacijos vertinimu ir pagrindimu kitomis aplinkybėmis ar įrodymais¹²⁴.

Taigi darytina išvada, jog Vyriausiasis Tribunolas esmingai Apeliacinių Rūmų jurisprudenciją įtakojo tik teismo veiklos pradžioje (1934-1935 m.), pateikdamas išaiškinimus dėl kompetencijos ir kasacinių skundų teikimo tvarkos. Tačiau šie aukščiausiosios instancijos teismo sprendimai įtakojo tik organizacinę, procesinę baudžiamųjų bylų dalį, ir iš esmės nesietini su šių bylų turiniu. Tuo tarpu kasacine tvarka peržiūrint Apeliaciniuose Rūmuose priimtus sprendimus, Vyriausiasis Tribunolas nesukūrė svarių precedentų, galinčių betarpiškai formuoti teismo jurisprudenciją, sprendimų priėmimo eigą ar motyvus. Ši išvada grįstina tuo, kad teismo praktikoje tiesiogiai nesivadovauta Vyriausiojo Tribunolo pateiktais išaiškinimais ar sprendimais. Atskirose baudžiamosiose bylose Apelaciniai Rūmai sprendimų priėmimo motyvus paremdavo iš esmės tapačiais elementais, neatsižvelgdamas į Vyriausiojo Tribunolo praktiką. Šio teismo išaiškinimai nenaudoti grindžiant nuosprendžius baudžiamosiose bylose.

2.4. Apeliacinių Rūmų jurisprudencija

Į LCVA 932-ojo fondo apyrašą nr. 1, kuriame saugomos pirmąją instancija Apeliacinių Rūmų aptariamuoju laikotarpiu nagrinėtos baudžiamosios bylos, įrašyti 329 saugojimo vienetai¹²⁵. Tačiau faktiškai šiame fondo vienetė išliko 320¹²⁶ baudžiamųjų bylų. Dar 6 tokios baudžiamosios bylos saugomos 932-ojo fondo 2-ajame apyraše. Taigi iš viso tiriamą Apeliacinių Rūmų jurisprudencijos imtį sudaro 326 baudžiamosios bylos.

Pastebėtina, jog dauguma ši fondą sudarančių bylų peržiūrėtos pirmą kartą. Iki šiol mokslininkų ir archyvų tyrinėtojų dėmesio Apeliacinių Rūmų jurisprudencija nebuvo sulaukusi. Keletas pavienių baudžiamųjų bylų tyrinėtos sovietinės okupacijos periodu. Štai pavyzdžiui, baudžiamoji byla, kurioje tarp kaltinamųjų yra ir Antano Sniečkaus, ilgamečio Lietuvos komunistų partijos vadovo, pavardė, 4 kartus peržiūrėta „mokslo darbo“¹²⁷ tikslais.

Analizuojant Apeliacinių Rūmų jurisprudencijos bruožus atlikta jos statistinė ir kiekybinė analizė, kurios metu išanalizuota baudžiamųjų bylų diferenciacija pagal inkriminuotas

¹²⁴ 1936-11-26 LR Vyriausiojo Tribunolo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos sprendimas *Zelbavičiūtės Rivos, Šapiraitės Saros, Bieliausko Felikso, Čiupkevičiaus Antano* baudžiamosiose bylose. LCVA f. 932, ap. 1, b. 203, l. 134.

¹²⁵ LCVA. Fondas 932, apyrašas 1 – Apelaciniai rūmai. Baudžiamosios bylos 1934–1940.

¹²⁶ Peržiūrėjus visą f. 932 ap. 1 ir ap. 2 neišlikusiomis, dingusiomis laikytinos baudžiamosios bylos Nr.: 17, 184, 185, 225, 226, 227, 230, 231. Byla Nr. 197 – praleista dėl apyrašo sudarinėtojų klaidos. Byloje Nr. 105 išliko tik IV ir V kvotos tomai.

¹²⁷ Dokumentų panaudojimo lapas. LCVA, f. 932, ap. 1, b. 329, l. 2.

nusikalstamas veikas, pritaikytus baudžiamuosius teisės aktus ir atskirus jų straipsnius, priimtus apkaltinamuosius nuosprendžius, teismo sprendimo peržiūrėjimą kasacijos tvarka (žr. priedą nr. 1). Antroji statistinė jurisprudencijos analizė atlikta siekiant ištirti Apeliacinių Rūmų sprendimuose teisiamiesiems paskirtų sankcijų rūšį ir dydį (žr. priedą nr. 2). Taip pat išskirta baudžiamojon atsakomybėn patrauktų asmenų pilietybė ir tautinė priklausomybė (žr. priedą nr. 3). Tokia segmentacija atlikta vadovaujantis prielaida, jog tautinis aspektas galėjo indikuoti vykdytas nusikalstamas veikas.

Atlikta Apeliacinių Rūmų jurisprudencijos analizė baudžiamųjų įstatymų normų atžvilgiu suponuoja baudžiamųjų bylų segmentus, kurie laikytini esminiais atliktos teismo praktikos analizės pjūviais, suponuojančiais galimybę atskleisti jos bruožus:

1. Priklausymas priešvalstybinę veiklą įgyvendinančioms slaptoms organizacijoms, veikiant jų naudai: B. St. pap. ir pak. 6 ir 7 str., TVSĮ 6 str. ir 21 str.
2. Disponavimas priešvalstybinio turinio literatūra: B. St. 132 str. 1 ir 2 d., TVSĮ 17 str., 18 str., 19 str., 22 str. ir 23 str.
3. Lietuvos valstybės ženklo – Vyties, Lietuvos tautinės, valstybinės ar karinės vėliavos arba kito dalyko, turinčio simbolinę reikšmę lietuvių tautai ar valstybei – įžeidimas ar niekinimas – TVSĮ 2 str.
4. Maišto ar kito pavojingo valstybei nerimo kėlimas – TVSĮ 14 str.
5. Lietuvos valstybės ar lietuvių tautos įžeidimas ar niekinimas – TVSĮ 1 str.
6. Priešingas Lietuvos valstybės ar lietuvių tautos interesams veikimas - TVSĮ 10 str., 11 str., 12 str., 13 str., 15 str., 16 str.
7. Lietuvos piliečių valstybinės ištikimybės slopinimas - TVSĮ 3 str. ir 4 str.
8. Kurstymas – B. St. 129 str. 1 ir 2 d.
9. Disponavimas padirbtais dokumentais – B. St. 442 str. ir 448 str.
10. Kitomis nusikalstamomis veikomis – B. St. 111 str., 119 str., 123 str., 124 str., 125 str., 130 str., 137 str., 145 str., 174 str., 230 str.¹²⁸

Pagal šias baudžiamųjų įstatymų nuostatas Apeliaciniuose Rūmuose teisti 529 asmenys. Tačiau apkaltinamieji nuosprendžiai perskaityti 245 asmenims, arba mažiau nei pusei visų baudžiamojon atsakomybėn pirmosios instancijos teisme trauktų subjektų. Daugiausia tokių asmenų – 125 nuteisti dėl priklausymo slaptoms priešvalstybinėms organizacijoms (Priedas nr. 2). Dėl 1940

¹²⁸ Šios nusikalstamos veikos pagal jų pobūdį nedetalizuojamos dėl itin mažos reikšmės Apeliacinių Rūmų jurisprudencijai – dėl daugumos jų dar iki prasidedant teisminiam procesui buvo priimama Apeliacinių Rūmų prokuroro išvada dėl kaltinimo nutraukimo arba pakeitimo.

m. birželio 15 d. įvykdytos Lietuvos valstybės okupacijos Apeliacinių prokurorų išvados dėl „nesamos nusikalstamo darbo sudėties“¹²⁹, kurias Apeliaciniai Rūmai tvirtino tvarkomųjų posėdžių metu, perskaitytos 14 asmenų. Baudžiamojon atsakomybėn patrauktų asmenų skaičius ir Apeliacinių Rūmų jurisprudencijos tendencijas galima laikyti iškreiptomis dėl neteisėto valstybės suvereniteto pažeidimo.

Apeliacinių Rūmų jurisprudencija šiame tyrime analizuota aptartais baudžiamųjų įstatymų normų pagrindu suponuotais atitinkamų nusikalstamų veikų segmentais, taip atskleidžiant teismo tiriamojo darbo aplinkybes ir apkaltinamųjų nuosprendžių priėmimo motyvus.

2.4.1. Baudžiamosios bylos dėl priklausymo slaptoms organizacijoms

1934-1940 m. laikotarpiu Apeliacinių Rūmų teisėjų kolegija išnagrinėjo 158 baudžiamąsias bylas dėl asmenų veikimo slaptose, priešvalstybinę veiklą vykdžiusiose organizacijose. Tai kiekybiškai reikšmingiausia jurisprudencijos dalis. Tad žvelgiant retrospektyviai, ne be pagrindo Teisingumo ministerijoje iki Apeliacinių Rūmų įsteigimo spręsta dėl definicijos „slapta organizacija“. Pasėkoje suformuluota, kad: „slapta organizacija yra tik tuomet, jeigu ji dirba ką nors slaptu, kuri susiorganizavo be sekimo organų žinios. Kiekvienas žmogus, kuris įstoja į slaptą organizaciją, žino, kad tai yra tokia organizacija.“¹³⁰

Duomenys apie tiriamąjį baudžiamųjų bylų segmentą

Norma	B. St. pap. ir pak. 6 str.	B. St. pap. ir pak. 7 str.	TVSĮ 6 str.	TVSĮ 21 str.
Teisės normos esmė	Priklausymas slaptai organizacijai, kurios tikslas pasiekti vieną iš B. St. pap. ir pak. 1 str. „siekinį“ ¹³¹	Kurstymas dėtis prie aukščiau minimais požymiais apibūdintų organizacijų	Lietuvos piliečio priklausymas slaptai užsienio organizacijai, kurios veikla nesuderinama su Lietuvos ar lietuvių tautos interesu	Priklausymas valstybės valdymo valdžios oficialiai uždraustoms ir uždarytoms organizacijoms.

¹²⁹ 1940-06-17 Apeliacinių Rūmų prokuroro išvada kriminaliniam persekiojimui. LCVA f. 932, ap. 1, b. 321, l. 2; 1940-06-23 Apeliacinių Rūmų prokuroro išvada kriminaliniam persekiojimui. LCVA f. 932, ap. 1, b. 322, l. 4. ir kt.

¹³⁰ [Be datos] Teisingumo ministerijos susirašinėjimas dėl Baudžiamojo Statuto pakeitimų. LCVA, f. 385, ap. 1, b. 196, l. 70.

¹³¹ B. St. pap. ir pak. įstatymo 1 paragrafe numatomi tokie 6-ajme jo str. minimi „siekiniai“:

- a) atimti Lietuvai nepriklausomybę,
- b) Lietuvos teritorijos daliai atplėšti,

Sankcija	Iki 8 metų sunkių darbų kalėjimo	Iki 4 metų sunkių darbų kalėjimo	Paprastasis kalėjimas	Paprastasis kalėjimas
Bylų kiekis	152	4	1	1
Apkaltinamųjų nuosprendžių	84	0	1	1
Kasacinių skundų	47	0	0	1

Šiose teisės normose nurodomi slaptumo, nesuderinamumo su valstybės ar tautos interesu bei B. St. pap. ir pak. 1 str. reglamentuotų „sieikinių“ elementai teismo proceso metu nebuvo įrodinėjami. Teismui tokią prerogatyvą suponavo 1929 m. Vyriausiojo Tribunolo nutarimas¹³², kadangi teismieji kaltinti priklausymu Lietuvos komunistų partijai arba šios partijos organizacinėms atšakoms, veikiančioms valstybės viduje ar užsienyje. Tačiau priimtuose nuosprendžiuose Apeliaciniai Rūmai sistemiskai pažymėdavo šių organizacijų siekių fabulą: „<...> ginkluotu sukilimu nuversti Lietuvoje esamoji valdžia ir valdymo tvarka ir joje įgyvendinti Komunistų valdžia ir valdymo tvarka“, taipogi teismųjų nekvestionuotiną žinojimą apie šiuos tikslus¹³³.

Esminiu apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo motyvu laikytinas teismųjų „priklausymo“ minėtoms organizacijoms faktas. Šio faktoriaus identifikavimo pagrindu tapdavo saugumo struktūrų turimos, vadinamosios „agentūrinės žinios“. Pirminiai informacijos šaltiniai išlikusiose baudžiamosiose bylose nebuvo neatskleidžiami. Štai pavyzdžiui Aleksui Kazlauskui 1935 m. rugsėjo 9 dieną iškeltoje baudžiamosioje byloje, kuri inicijuota Valstybės saugumo policijos valdininko gautomis „pilnai patikimomis“ žiniomis, informatoriaus tapatybė slėpta dėl jam esą gresiančio pavojaus gyvybei¹³⁴. Šio tipo bylose liudininkais kviešti saugumo struktūrų darbuotojai – dažniausiai Valstybės saugumo departamento vadovas Pranas Burba (49 baudžiamosiose bylose). Tačiau Apeliacinių Rūmų jurisdikcijoje buvo šios informacijos patikimumo klausimas, kuri visada preziumuota kaip patikima. Tirdamas baudžiamąją bylą, kurioje Jonas Merchetovas, Stasys Skukauskas, Juozas Trauklys kaltinami B. St. 51 ir B. St. pak. ir pap. 6 str., teismas pažymėjo, jog: „<...> žmonės ne kartą bylose ir teisme su priesaika viešai duodamai parodymus, žinomai, meluoja

c) sudaryti su kitomis valstybėmis ryšiams, kurie įžeidžia Lietuvos suverenumą,

d) nuversti konstitucijos keliu įvestai tvarkai ir valdžiai.

¹³² *Supra note* 110.

¹³³ 1935-10-18 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Icikseno Orelio baudžiamosioje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 38, l. 35.

¹³⁴ 1935-04-10 Žinių protokolas, LCVA f. 932, ap. 1, b. 27, l. 56.

bei iškraipo faktus, būdami įspėti skaudžia atsakomybe, tai ko galima tikėtis iš apmokamo slapuko agento, kuris nejaučia ir neneša jokios atsakomybės."¹³⁵. Vyriausiasis Tribunolas teismui imperatyviai ne kartą savo sprendimuose nurodė pareigą tokio pobūdžio informaciją pagrįsti kitais įrodymais¹³⁶. Tačiau Apeliacinių Rūmų praktika Vyriausiojo Tribunolo priimtų sprendimų pagrindu neformuota, šie aukščiausiosios instancijos teismo išaiškinimų elementai nenaudoti pirmąja instancija sprendžiant baudžiamąsias bylas.

Siekiant įrodyti teisiųjų kaltę teisme buvo būtina įrodyti, kad teisiamas asmuo veikė tyčios forma (B. St. 48 str.). Remiantis Vyriausiojo Tribunolo išaiškinimu, tyčia šiuo atveju suponuodavo „žinojimo“ faktorių¹³⁷, t.y. asmuo veikiantis slaptos priešvalstybinės organizacijos naudai turėjo pilnai suvokti savo veiksmus. Analizuojant teismo jurisprudenciją darytina išvada, jog šis aspektas valstybinį kaltinimą teismo procese palaikiusiam Apeliacinių Rūmų prokuratūros atstovui sudarydavo esminę įrodinėjimo našta. Kaip pats teismas pažymėjo viename iš savo sprendimų, šios organizacijos „paprastai veikia ypač slapta, griežtai ir konspiratyviai“¹³⁸, o tai komplikudavo kaltės įrodinėjimo procesą..

Dėl šios priežasties sprendimo motyvai, neatsižvelgiant į Vyriausiojo Tribunolo 1928 m.¹³⁹, dažniausiai buvo grindžiami surinktais daiktiniais įrodymais – draudžiamo turinio literatūra ar spausdinimo procesui reikalingais įrankiais. Struktūriniu prasme teismas pirmiausia konstatavęs šių įrodymų priklausomumą teisiamajam iš to darydavo išvadą apie jo priklausymą ir aptariamoms organizacijoms¹⁴⁰. Štai tuo tarpu iš 43 baudžiamųjų bylų, iškeltų vien B. St. 6 str., 7 str. ar TVSI 6 str., 21 str. pagrindu apkaltinamieji nuosprendžiai priimti tik 6 bylose. Tačiau ir jose sprendimo motyvai buvo susiję su komunistinio turinio raštais, užrašų knygelėmis ir pan.¹⁴¹. Kitose baudžiamosiose bylose kaltinimai teisme panaikinti dėl įrodymų stokos (B. Proc. Įst. 766, 771 ir 776 str. pagrindu).

Sudėtingą šios nusikalstamos veikos įrodinėjimo procesą iliustruoja ir kasacine tvarka apskųstų nuosprendžių skaičius. Į Vyriausiąjį Tribunalą kasacine tvarka dėl B. St. pap. ir pak. 6 str. priimtų nuosprendžių kreiptasi 47 kartus. Kartą kasacine tvarka dėl nuosprendžio panaikinimo

¹³⁵ 1936-12-12 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Jono Merchetovo, Stasio Skukauskos, Juozo Trauklio baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 134, l. 54.

¹³⁶ 1937-01-05 LR Vyriausiojo Tribunolo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos sprendimas Saros Šalmanaitės baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 132, l. 52.

¹³⁷ *Supra note* 70, l. 66.

¹³⁸ 1936-11-18 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Fogelevičiaus Benjamino, Fišeraitės Civės baudžiamojoje byloje. LCVA. f. 932, ap. 1, b. 105^a, l. 110.

¹³⁹ *Supra note* 108.

¹⁴⁰ 1936-08-22 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Šuklinskio Giršo baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 98, l. 42.

¹⁴¹ 1936-01-04 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Maušo Jofės baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 74, l. 40.

kreiptasi ir TVSĮ 21 str. pagrindu iškeltoje baudžiamojoje byloje, tačiau Vyriausiojo Tribunolo sprendimu skundas buvo atmestas¹⁴².

Aptariant šį baudžiamųjų bylų segmentą preziumuotinas jo aktualumas pagal teismo nagrinėjimo laikotarpį. Daugiausia šių bylų Apeliacinius Rūmus pasiekė 1936 m. – 55, 1935 – 33, 1937 - 32 bylos. Mažiausiai – 1939 m. – 6, 1940 m. - 7 baudžiamosios bylos. Taigi darytina išvada, kad intensyviausias šio pobūdžio baudžiamųjų bylų nagrinėjimo periodas negalėtų būti siejamas su politiniais ar geopolitiniais procesais – Klaipėdos krašto praradimas (1938 m.) ar Lietuvos okupacija (1940 m.), t.y. įvykiais, kuriuose istoriškai žinomas aktyvus uždraustų organizacijų elementų veikimas. Vis dėlto politinis elementas aiškiausiai pastebėtinas 1940 m. iškeltose baudžiamosiose bylose. 4 iš 7 bylų buvo nutrauktos tvarkomuosiuose teismo posėdžiuose Lietuvą aneksavus Sovietų Sąjungai. Nuspręsta „kriminalinį persekiojimą panaikinti nesant nusikalstamojo darbo sudėties“¹⁴³.

B. St. 3 str. įtvirtintos segmentacijos pagrindu B. St. 6 str. ir 7 str. nusikalstamos veikos traktuotinos sunkiaisiais nusikaltimais, o TVSĮ 6 str. ir 21 str. – nusikaltimais. Už pirmųjų veikų įvykdymą Apeliacinių Rūmų jurisprudencijoje skirtos aukščiausios bausmės. Teismas didžiausią įstatymu leistiną sankciją – 8 metų sunkių darbų kalėjimo bausmę – paskyrė 14 nuteistųjų, metais trumpesnė sunkių darbų kalėjimo bausmė skirta 5 asmenims, dar 29 – 6 metų laisvės atėmimo bausmė. Dažiausiai (35 asmenys) teisėjai skirdavo 4 metus sunkių darbų kalėjimo. Taigi darytina išvada, jog teismas daugumai nuteistųjų skyrė aukščiausias TVSĮ reglamentuojamas bausmes, iki 1 metų laisvės atėmimo bausmę skyręs tik kartą. Už TVSĮ 6 str. reglamentuoto nusikaltimo įvykdymą skirta 6 mėnesių paprastojo kalėjimo bausmė, už TVSĮ 21 str. – skirta analogiška sankcija.

Aptariamojo Apeliacinių Rūmų jurisprudencijos segmento analizė suponuoja išvadą, jog teisme išnagrinėtų baudžiamųjų bylų, kuriose asmenys kaltinti priklausymu slaptoms priešvalstybinėms organizacijoms, teisiųjų kaltės įrodinėjimo procesas traktuotinas komplikuoju ir sąlyginai dažnai kvestionuoju kasacinėje instancijoje. Esmine to priežastimi laikytinas konspiracijos faktorius – įrodinėjimo procesas teisme dažniausiai grįstas saugumo struktūrų informacija, tačiau taip pat ir pats teismas, savo ruožtu, nesuformavo nuoseklios praktikos nagrinėjant šio pobūdžio baudžiamąsias bylas. Vyriausiojo Tribunolo nutarimai, įtakojantys šių

¹⁴² 1938-10-25 LR Vyriausiojo Tribunolo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos sprendimas Leizerio Krūmo baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 222, l. 46.

¹⁴³ 1940-06-23 LR Apeliacinių Rūmų prokuroro išvada Jankelio Perlemuterio kriminaliniam persekiojimui nutraukti, LCVA f. 932, ap. 1, b. 322, l. 4; 1940-06-21 LR Apeliacinių Rūmų prokuroro išvada Vaicekausko Vaclovo, Abramavičiaus Simo kriminaliniam persekiojimui nutraukti LCVA, f. 932, ap. 1, b. 323, l. 4; 1940-07-30 LR Apeliacinių Rūmų prokuroro išvada Narvydaitės Stasės kriminaliniam persekiojimui nutraukti LCVA, f. 932, ap. 1, b. 272, l. 15.

bylų nagrinėjimą, teismo procese nebuvo cituojami, o sprendimai priimami remiantis tik faktinėmis bylos aplinkybėmis. Atsižvelgiant į didžiausią jurisprudencijos imtį ir nuteistųjų asmenų skaičių, preziumuotina, aiškūs sprendimų priėmimo principai galimai būtų palengvinę teisminį šių bylų nagrinėjimo procesą.

2.4.2. Baudžiamosios bylos dėl disponavimo priešvalstybinio turinio literatūra

Apeliacinių Rūmų teisėjų kolegija iš viso išnagrinėjo 138 baudžiamąsias bylas dėl uždrausto turinio literatūros laikymo, platinimo ir gaminimo. Šis segmentas išskirtas atsižvelgiant į bendrąjį kaltinamąjį pagrindą sudarančių teisės normų dispozicijos vardiklį – subjektų disponavimą draudžiamo turinio leidiniais.

Duomenys apie tiriamąjį baudžiamųjų bylų segmentą

Norma	B. St. 132 str.	TVSĮ 18 str.	TVSĮ 17 str.	TVSĮ 19 str.
Teisės normos esmė	Surašymas rašinio arba padarymas paveikslo, nurodyto B. St. 128 str. arba 129 str. ¹⁴⁴ , norint juos išplatinti arba viešai rodyti, jei jie nebuvo išplatinti arba viešai rodomi	Platinimas ar laikymas uždrausto įvežti iš užsienio spaudinio, kuris gali kenkti Lietuvos ar lietuvių tautos interesui	Leidyba draudžiamo spaudinio arba leidinio, kuris gali būti laikomas valdžios uždaryto ar sustabdyto periodinio spaudinio tęsiniu.	Priešingo Lietuvos ar lietuvių tautos interesui spaudinio, kuris leidžiamas subsidijuojant jį užsienio lėšomis, redaktorius ir leidėjas.
Sankcija	Iki 3 metų paprastojo kalėjimo	Paprastasis kalėjimas	Paprastasis kalėjimas	Bauda iki 20 tūkst. litų arba paprastasis kalėjimas
Bylų kiekis	133	3	1	1
Apkaltinamųjų	92	1	0	0

¹⁴⁴ B. St. 128 str. numatomas „pagrindiniais valstybės įstatymais nustatyta valdymą“ peikiantis objektas. B. St. 129 str. reglamentuojami aptariamieji objektai kursto:

- 1) „Padaryti maišto arba išdavimo darbas;
- 2) Nugriauti esamas valstybėje visuomenės sutvarkymas;
- 3) Neklausyti arba priešdarbiauti įstatymui arba priverčiamajam įsakui arba teisėtam valdžios įsakymui;
- 4) Padaryti kuris kitas didysis nusikaltimas, be tų, kurie yra anksčiau paminėti.“

nuosprendžių				
Kasacinių skundų	38	1	0	0

Pažymėtina, jog šiose baudžiamųjų įstatymų teisės normose nurodomos draudžiamo turinio literatūros (rašinio, paveikslo, spaudinio ir pan.) formos varijuoja itin plačiu spektru. Baudžiamosiose bylose identifikuotina daugiau kaip 24 000 egzempliorių draudžiamų objektų: atsišaukimų, laikraščių, knygų, vėliavų, plakatų, rašinių, laiškų, nuotraukų, atvirukų, paveikslų, ir kitų to meto propagandinio pobūdžio elementų. Paminėtina, jog didžiausias draudžiamos literatūros kiekis teismo praktikoje minimas baudžiamojoje byloje, kurios duomenimis Kaune buvo aptiktas komunistinės literatūros sandėlis. Teisiamojo Idelfonso Ramanausko bute rasta 2 709 vnt. Lietuvos komunistų partijos išleistos literatūros¹⁴⁵. Skaičiuotina, kad B. Proc. Įst. 357 str. pagrindu vykdytų kratų ir poėmių metu vidutiniškai buvo konfiskuojama 10-20 draudžiamo turinio literatūros egzempliorių. Priėmus apkaltinamąjį nuosprendį, Apeliacinių Rūmų sprendimu, šie objektai buvo perduodami Kaune veikusiam Valstybės saugumo policijos muziejui.

Nagrinėdamas šio segmento baudžiamąsias bylas teismas privalėjo įrodyti objekto turinio kurstomąjį pobūdį arba jo priešingumą Lietuvos ar lietuvių tautos interesui. Pastebėtina, kad šis aspektas baudžiamosiose bylose teismo buvo išpildomas vieningai, remiantis aplinkybe, jog visos šio pobūdžio nusikalstamos veikos sietos su Lietuvos komunistų partija ar jos organizacinėmis atšakomis. Taigi teismui pakakdavo įrodyti priežastinį ryšį tarp objekto turinio ir šių organizacijų tikslų¹⁴⁶. Tai daryta kaltinamajame akte ir sprendime išskiriant atitinkamas objekto savybes (pavaizduotus simbolius, piešinių elementus) arba cituojant jo turinį. Štai baudžiamojoje byloje, kurioje Stasys Jurginis ir Dovydas Rudelis Zeidinas kaltinti B. St. 132 str. ir B. St. pap. ir pak. 6 str., šio priežastinio ryšio įrodymui naudota ištrauka iš tuomet slapta leisto laikraščio Tiesa (Nr. 3): „<...> proletarinė revoliucija ir Sovietų Valdžia tai vienatinė išeitis iš dabartinio skurdo ir vargo. Už Sovietinę valdžią Lietuvoje!“¹⁴⁷. Apeliaciniai Rūmai priimtame sprendime konstatavo, jog: „<...> visa ji pagaminta nelegalių komunistinių organizacijų, o jos turinys yra aiškiai nusikalstamo pobūdžio, nes arba tiesiog kursto prie ginkluoto sukilimo, kad nuverstų esamos Lietuvoje visuomenės sutvarkymą bei valdžią ir jų vieton įkurtų komunistinę, Rusijos pavyzdžiu,

¹⁴⁵ 1936-10-15 Kratos protokolas. LCVA f. 932, ap. 1, b. 171, l. 52.

¹⁴⁶ *Supra note* 108

¹⁴⁷ 1934-07-23 Kaltinamasis aktas Stasiui Jurginiui ir Dovydui Ruviniui Zeideliui. LCVA f. 932, ap. 1, b. 5, l. 4.

valdžią ir tvarką, arba nurodinėja, mokina, kaip prie to turi būti ruošama visuomenė.“¹⁴⁸ Pabrėžtina, jog analogišką priežastinio ryšio įrodymo formulė naudota visose šio segmento bylose.

Kitas svarbus kaltės įrodinėjimo teismo proceso metu elementas – tai disponavimas aptariamais objektais. Pažymėtina, kad pagal B. St. 132 str., šis aspektas įrodinėtas vertinant kiekybinę objektų išraišką. Įdomu, jog to meto teisės doktrinoje galima atrasti teiginių, jog ir vieno egzemplioriaus perdavimas gali būti laikomas jo platinimu¹⁴⁹, tačiau Apeliaciniai Rūmai tai traktavo kaip aplinkybę neįrodančią teismo tikslo jais disponuoti: „<...> susipažinimui niekas neima ne vieno skaičiaus leidinių. <...> be to, ne partijos žmogui sunku įgyti keletas egzempliorių vienodų brošiūrų komunistinio turinio“¹⁵⁰. Vis dėlto ir šiuo atveju nuosekli teismo praktika neformuluota – jau po metų sprendimas panašią bylą teismas neatsižvelgė, kad aptiktas tik vienas draudžiamo turinio egzempliorius ir apkaltinamąjį nuosprendį priėmė teigdamas, kad „tokie užrašai ne komunistų partijos nariui nebūtų patikėti“¹⁵¹.

Teismo praktikoje taip pat identifikuojamas dar vienas kaltės įrodymo elementas – tai kaltinamųjų turinio žinojimas ir rastų objektų priklausymo jiems faktas. Pažymėtina, jog šiuos aspektus teismui įrodyti buvo sudėtingiausia. Dauguma kaltinamųjų atkakliai nepripažindavo rastų objektų priklausymo jiems fakto. Dažniausiai buvo pasiteisinama, jog juos atnešęs ir įdavęs nepažįstamas žmogus, jie rasti gatvėje, o paimta ar į gyvenamąją vietą parsinešta norėjus tik patikrinti, kas ryšulyje, pakete, lagamine ar pan. Štai Gerberio Abraomo (kalt. B. St. 132 str. ir B. St. pap. ir pak. 6 str.) baudžiamojoje byloje pateiktas pasiteisinimas, kad: „<...> atimtą čemodaną paėmiau panešti Kaune, Kęstučio gatvėje iš nepažįstamo žmogaus. Už tą darbą gauti du litai. Kas tame čemodane padėta nežinia“¹⁵². Dauguma šių baudžiamųjų bylų taip pat iškelta saugumo struktūrų pateiktos įslaptintos informacijos pagrindu. Tačiau įrodinėjimo procesą teisme „palengvindavo“ rėmimasis daiktiniais įrodymais: „<...> nors teismasis neprisipažino kaltas, jo aiškinimas nepatikimas, nes jei iš tikrųjų būtų taip buvę, tai Valstybės saugumo policijos seklys, kuris tą dieną sekė kaltinamąjį, būtų tą pastebėjęs ir pats kaltinamasis sulaikymo momentu būtų apie tai sekliui tuo pasakęs, ir tą asmenį nurodęs.“¹⁵³

¹⁴⁸ 1934-12-17 LR Apeliacinių Rūmų Sprendimas Stasio Jurginio ir Dovydo Ruvino Zeidelio baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 5, l. 55.

¹⁴⁹ Stankevičius V. *Baudžiamoji teisė. Paskaitos*. Kaunas: Lietuvos universiteto Teisių fakulteto leidinys. 1925 m. p. 236

¹⁵⁰ 1935-04-10 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Juknos Juozo baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 30, l. 67.

¹⁵¹ 1936-03-05 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Gylio Juozo baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 73, l. 66.

¹⁵² 1936-03-17 Kaltinamasis aktas Gerberiu Abraomui. LCVA f. 932, ap. 1, b. 63, l. 4.

¹⁵³ 1936-06-22 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Gerberio Abraomo baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 63, l. 42.

Iš šio paminėto pavyzdžio savaime determinuoja ir turinio žinojimo įrodymo būtinybę. Jei objektų priklausymo faktas buvo paremiamas liudininkų parodymais, tai „žinojimas“ – subjektyvus aspektas, todėl teismas dažniausiai jį pareziumuodavo ir priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį konstatuodavo *ad hoc*. Net kaltinamojo neraštingumas, Apeliacinių Rūmų nuomone, nėra aplinkybė, leidžianti konstatuoti „nežinojimą“¹⁵⁴. Suponuotina prielaida, jog teismas šį faktą konstatuodavo remdamasis savotišku ankstesnės jurisprudencijos precedentu. Štai baudžiamojoje byloje, kurioje kaltinamajai Bronei Kazragytei inkriminuoti analogiški kaltinimai, teismas priimdamas sprendimą teigė: „<...> teisimosios aiškinimasis dėl tos iš kur tai atsiradusios moteriškės yra tik gudrus, prityrusio konspiratyvianiam darbe asmens manevras, juoba, kad nėra jokių abejonių, kad ji puikiai žinojo, kas tuose čemodanuose yra, nes seklių užklupta ji dar stengėsi nuo tų čemodanėlių nusikratyti, mesdama juos žemėn, ko nebūtų niekuomet daręs niekuo nekaltas žmogus.“¹⁵⁵

Iš viso nagrinėdami šio pobūdžio baudžiamąsias bylas Apeliaciniai Rūmai priėmė 70 apkaltinamųjų nuosprendžių. Sankciją, kurią dažniausiai kaltinamiesiems skirdavo teismas, bylų duomenimis: 2 metų paprastojo kalėjimo bausmė (64 asmenys). Kitiems skirtos švelnesnės 1 metų laisvės atėmimo bausmės. Analizuojant šį jurisprudencijos segmentą tautiniu aspektu pastebėtina, jog dažniausiai pagal šiame straipsnyje reglamentuojamą nusikalstamą veiką nusikalsti buvo linkę žydų tautybės (72) ir lietuvių (55) tautybės asmenys. Daugiau nei dvejose dešimtyse baudžiamųjų bylų „nepažįstamą žmogų“, įdavusį draudžiamos literatūros, pasiteisindami prieš teisėjų kolegiją, kaltinamieji įvardindavo kaip žydų tautybės.

TVSĮ 18 str. įstatymų leidėjas numatė paprastojo kalėjimo sankciją subjektui, platinusiam uždraustą įvežti iš užsienio spaudinį, ar jį laikiusiam, jei tai gali pakenkti Lietuvos valstybės ar lietuvių tautos interesui. Tokio pobūdžio leidiniai, remiantis bylų duomenimis, įvardintini to meto Vokietijos vadovo A. Hitlerio manifestas „Mein kampf“¹⁵⁶, nacionalsocialistinių dainų rinkinys „Kampf und Sturm“¹⁵⁷ ir uždraustas į Lietuvą įvežti Vokietijoje leidžiamas laikraštis „Tilsiter Allgemeine Zeitung“¹⁵⁸. Pažymėtina, jog nagrinėdama teismine tvarka baudžiamąją bylą, Apeliacinių Rūmų teisėjų kolegija privalėjo įvertinti šių leidinių kenksmingumą minėtiems interesams. Nors pastarąją aplinkybę aplinkybė visų trijų bylų atveju buvo konstatuojama kaltinamuosiuose aktuose remiantis šių leidinių uždraudimu Lietuvos teritorijoje ir iš to

¹⁵⁴ *Ibid.*, l. 44.

¹⁵⁵ 1936-12-19 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Kazragytės Bronės baudžiamojoje byloje. *LCVA* f. 932, ap. 1, b. 161, l. 37.

¹⁵⁶ 1935-10-04 Kaltinamasis aktas Tietzui Alfred, *LCVA* f. 932, ap. 1, b. 49, l. 4.

¹⁵⁷ 1937-12-03 Kaltinamasis aktas Mitkui Viliui-Valerijui ir Volfhaueriui Alfredui-Maksui. *LCVA* f. 932, ap. 1, b. 233, l. 6.

¹⁵⁸ 1934-11-26 Kaltinamasis aktas Marijai Otto. *LCVA* f. 932, ap. 1, b. 315, l. 4.

determinuojančio jos kenksmingumo Lietuvos valstybės ar tautos interesams, tačiau teismas tai buvo linkęs vertinti kritiškai. Štai dėl A. Hitlerio knygos laikymo teisiama buvo išteisintas teismui konstatavus, jog: „Vargu ar laikymas vieno egzemplioriaus tokio spausdinio, kuris buvo laikomas kur tai aukšte sandėly, galėtų pakenkti Lietuvos valstybės ar tautos interesui. Juolab kaltinimo akte nenurodyta, kokiū būdu laikymas to spausdinio galėtų pakenkti Lietuvos Valstybės ar tautos interesui.“¹⁵⁹ Likusios dvi baudžiamosios bylos teismo nepasiekė: pagal TVSĮ 17 str. iškelta baudžiamoji byla nutraukta Apeliacinių Rūmų prokuroro išvados pagrindu¹⁶⁰, tuo tarpu pagal TVSĮ 19 str. iškelta baudžiamoji byla nutraukta psichiatrinės ekspertizės pagrindu¹⁶¹.

Vertinant šį baudžiamųjų bylų segmentą identifikuotina nenuosekli teismo praktika ir selektyvūs motyvai sprendžiant dėl teisiamųjų kaltės. Šiose bylose pastebimas „konspiratyvumo“ faktorius sunkino bylų nagrinėjimą, teisiemieji dažniausiai nepripažindavo kaltės, todėl teismas savo sprendimo motyvus turėjo grįsti saugumo struktūrų informacija ir daiktiniais įrodymais. Būtent pastarųjų vertinimas nebuvo vienareikšmiškas. Kaip ir baudžiamosiose bylose, iškeltose dėl priklausymo priešvalstybinėms organizacijoms, manytina, jog vieningų principų suformavimas būtų palengvinęs sprendimų priėmimo procesą.

2.4.3. Baudžiamosios bylos dėl Lietuvos valstybės simbolių įžeidimo ar niekinimo

Apeliaciniuose Rūmuose TVSĮ 2 str. pagrindu iš viso nagrinėta 18 baudžiamųjų bylų. Remiantis šio pobūdžio baudžiamųjų bylų duomenimis, „gerbtiniais ir brangintiniais“ simboliais Apeliacinių Rūmų jurisprudencijoje pripažintas „Vyties“ simbolis – dėl jo įžeidimo ar niekinimo iškeltos 8 baudžiamosios bylos, valstybinė vėliava – 5, Vytauto Didžiojo vardu pavadintas ąžuolas – 2, Valstybinis himnas – 1, Antano Smetonos ir kunigaikščio Gedimino paveikslai – po 1 bylą.

Duomenys apie tiriamąjį baudžiamųjų bylų segmentą

Norma	TVSĮ 2 str.
Teisės normos esmė	Įžeidimas ar niekinimas Lietuvos valstybės ženklo – Vyties, Lietuvos tautinės, valstybinės ar karinės vėliavos arba kurio kito, brangintino ar gerbtino dėl jo simbolinės reikšmės lietuvių tautai ar Lietuvai.
Sankcija	Paprastasis kalėjimas arba sunkių darbų kalėjimas iki ketverių metų

¹⁵⁹ 1935-11-18 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Tietzo Alfred baudžiamosioje byloje. *Supra note* 116, l. 44.

¹⁶⁰ 1936-05-05 LR Apeliacinių Rūmų prokuroro išvada Judelio Amdūro kaltinimui nutraukti. LCVA f. 932, ap. 1, b. 79, l. 2.

¹⁶¹ 1936-12-18 LR Kauno apygardos teismo tvarkomojo posėdžio protokolas. LCVA f. 932, ap. 1, b. 129, l. 23.

Bylų kiekis	20
Apkaltinamųjų nuosprendžių	15
Kasacinių skundų	3

TVSĮ 2 str. suponuoja teismui pareigą sprendžiant dėl nusikalstamos veikos vykdymo identifikuoti: objekto „simbolinę reikšmę“ lietuvių tautai ar valstybei; teisiamojo įžeidžiančią arba niekinančią veiką jo atžvilgiu.

Pastebėtina, jog valstybinius ir tautinius „atributus“, kaip simbolinę reikšmę turinčius, visais atvejais teismas pripažindavo *a priori*. Pavyzdžiui, Vytauto Didžiojo 500 gimimo metų proga pasodinto ąžuolo reikšmingumas išreikštas *per se*: „<...> darbas buvo ne išdykavimo bei chuliganizmo apsimėšimas, kaip girtumo pasėka, bet iš anksto apgalvotas, tikslu ąžuolą išniekinti, kaip lietuvių tautai brangų simbolį.“¹⁶². Teismo praktikoje „įžeidimo ir niekinimo“ veika paprastai traktuota veikimu: žodiniu įžeidimu, simbolio nuplėšimu, apspjaudymu, dainavimu, supjaustymu, išrovimu. Tik teisiamajam Romualdai Žiurkevičiui iškeltoje baudžiamosioje byloje nusikalstama veika įvykdyta neveikimu – pažeidžiant administracinės kilmės teisės akto – „Plaukiojimo ir plukdymo vidaus vandens keliais įstatymui vykdyti taisyklė“¹⁶³ 50 str., kurio nuostatos įpareigoja prasilenkiančius keleivinius laivus pasisveikinti nuleidžiant vėliavas iki pusės stiebo. Aptariamojoje byloje asmuo nepaisė šių įstatymo nuostatų ir parodė „gestą žemiau juostos“. Remdamasi bylos aplinkybėmis, teismas skyrė 1 mėnesio arešto bausmę konstatuodamas, kad „įžeidimas buvo taikomas į garlaivio „Pegasas“ tautinę vėliavą“¹⁶⁴.

Pažymėtina, jog TVSĮ 2 str. pagrindu iškeltose baudžiamosiose bylose Apeliaciniai Rūmai buvo linkę skirti sąlyginai nedideles bausmes. Didžiausia skirta laisvės atėmimo bausmė - 1 metai paprastajame kalėjime. Tačiau tokius sprendimus teismas priimdavo, atsižvelgdamas į sunkinančias aplinkybes – girtą stovį ir konstatuotą tiesioginę tyčią¹⁶⁵. Dažniausiai skirta iki 1 metų laisvės atėmimo bausmė – ja nubausta 18 asmenų. Taigi šio pobūdžio nusikalstamas veikas teismas buvo linkęs vertinti nuosaikiau.

¹⁶² 1934-10-01 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Šneideraičio Georgo ir Dešereičio Georgo baudžiamosioje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 311, l. 51.

¹⁶³ Plaukiojimo ir plukdymo vidaus vandens keliais įstatymui vykdyti taisyklės. *Vyriausybės žinios*, 1938, Nr. 628.

¹⁶⁴ 1939-10-09 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Žiurkevičiaus Romualdo baudžiamosioje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 291, l. 27.

¹⁶⁵ *Supra note* 116. l. 53.

Analizuojant šį jurisprudencijos aspektą būtina paminėti, kad tarp nusikalstamas veikas įvykdžiusių subjektų dominuoja vokiečių kilmės asmenys - 14 nuteistųjų. Šie asmenys nusikaltimus įvykdė Klaipėdos krašte, kuriame 1918-1940 m., atsižvelgiant į politinę situaciją, vyravo antilietuviškos nuotaikos. Štai Grobštų k., Klaipėdos apskr. nacionalsocialistinių pažiūrų grupės asmenų išpuolio metu vietos bendruomenės susirinkime apspjaudytas kunigaikščio Gedimino paveikslas¹⁶⁶, Klaipėdos krašto „išvadavimo“ proga Klaipėdos mieste 1936 m. sausio 15 dieną suplėšyta 13 Lietuvos tautinių vėliavų¹⁶⁷, Pagėgių apskr. Rukų k. smuklėje vokiečių kalba sudainuotas Lietuvos himnas, įterpiančias necenzūrinius elementus¹⁶⁸ ir kt.

Reziumuojant surinktus duomenis apie aptariamąsias baudžiamąsias bylas, išskirtini nusikalstamas veikas įvykdžiusių asmenų politiniai, ideologiniai motyvai. Nors įvykdytų veikų objektu laikytini materialūs „tautiniai“ simboliai, teismas, atsižvelgiant į iškeltų bylų ir priimtų apkaltinamųjų nuosprendžių santykį, už šias veikas buvo linkęs taikyti realias laisvės atėmimo bausmes. Tokia tendencija byloja ir apie visuomenėje vyravusį nepakantumą išpuoliams prieš valstybės ar tautos simbolius. Apkaltinamieji nuosprendžiai buvo priimami su teisiamaisiais tiesiogiai nesusijusių liudininkų parodymais ir jų aktyvų veikimą atskleidžiant nusikalstamas veikas¹⁶⁹.

2.4.4. Baudžiamosios bylos dėl maišto ar kito pavojingo valstybei nerimo kėlimo

Apeliaciniai Rūmai iš viso išnagrinėjo 10 TVSĮ 14 str. pagrindu iškeltų baudžiamųjų bylų. Šiose bylose konstatuojant nusikalstamos veikos įvykdymo faktą pirmiausia buvo būtina identifikuoti „maišto“ ar panašios formos visuomenės rimties trikdymą, keliantį grėsmę valstybės saugumui. Pažymėtina, kad „maišto“ sąvoka šioje teisės normoje nesietina su ginkluotu veikimu ar smurtiniais veiksmais¹⁷⁰.

Duomenys apie tiriamąjį baudžiamųjų bylų segmentą

Norma	TVSĮ 14 str.
Teisės normos esmė	Maišto ar kitokio valstybei pavojingo nerimo kėlimas.

¹⁶⁶ 1935-11-29 Kaltinamasis aktas Pupšiu Mikui, Bočkui Antanui, Skomantui Benui, Gelžauskui Kajetonui, Tendžiui Jokūbui, Kybrancui Jonui, Klimaičiui Pranui, LCVA, f. 932, ap. 1, b. 85, l. 4

¹⁶⁷ 1936-05-29 Kaltinamasis aktas Siemoneit Heinz, Sprunk Heinz, Kibelkšties Bernard, LCVA f. 932, ap. 1, b. 81, l. 4.

¹⁶⁸ 1935-08-10 Kaltinamasis aktas Schepoks Franz, LCVA f. 932, ap. 1, b. 93, l. 2.

¹⁶⁹ 1938-12-08 Kaltinamasis aktas Endrejauskui Franz-Otto. LCVA f. 932, ap. 1, b. 246, l. 6.

¹⁷⁰ *Supra note* 166.

Sankcija	Paprastasis kalėjimas arba sunkių darbų kalėjimas.
Bylų kiekis	10
Apkaltinamųjų nuosprendžių	10
Kasacinių skundų	8

Definicijos, apibrėžiančios „pavojingo nerimo“ sampratą to meto teisės doktrina ir jurisprudencija nepateikia. Tad iš esmės dėl lakoniško ir abstraktaus šios normos turinio, nuteistieji pirmojoje instancijoje buvo dažnai linkę kreiptis į Vyriausiąjį Tribunalą, ginčydami priežastinį ryšį tarp jų veikos ir „pavojingo valstybei nerimo“. Štai viename kasacinių skundų argumentuota, jog „<...> streikai ekonominei būklei palengvinti mūsų įstatymais nėra draudžiami, todėl Apeliaciniai Rūmai prasižengė TVSĮ 14 str.“¹⁷¹; kitame pažymima, jog „<...> teismas nenurodė, kokiais gi žodžiais ar posakiais atsišaukime seniūnai ar viršaičiai kurstomi neiti pareigų.“¹⁷² ir pan. Tačiau šiuokart konstatavimo kompetencija teko Apeliaciniams Rūmams. Vyriausiasis Tribunalas priimtuose sprendimuose pažymėjo, kad šis aspektas „liečia bylos esmę“, todėl „kasacinės vados nesudaro“¹⁷³.

Sankcijos dydžio už šias nusikalstamas veikas TVSĮ 14 str. iš esmės neapibrėžė. Dažniausiai, 6 kartus skirta bausmė nesiekė 6 mėnesių laisvės atėmimo paprastajame kalėjime. Sunkiausia teismo skirta sankcija – 6 metai sunkių darbų kalėjimo. Pastaroji bausmė paskirta dėl aktyvaus komunistinės ideologijos skleidimo, atsišaukimų platinimo, pasipriešinimo teisėsaugai¹⁷⁴. Taigi plati bausmių amplitudė iliustruoja plačią teismo jurisdikciją vertinti bylos aplinkybes bei abstrakčią teisės normos reglamentuota nusikaltimo sudėtį.

Šiame bylų segmente taip pat identifikuotinas tautinių mažumų faktorius – tarp jas įvykdžiusių asmenų vyravo žydų tautybės Lietuvos piliečiai – 5, taip pat 1 Lietuvos pilietybę turintis vokiečių. *Expressis* verbis išreikšta teisės nuostata suponuoja šių veikų sąsajas su oponavimu

¹⁷¹ 1937-05-11 Advokato Mykolo Šleževičiaus kasacijos skundas Vyriausiajam Tribunalui, LCVA f. 932, ap. 1, b. 199, l. 43.

¹⁷² 1937-01-26 Adv. Purėnienės kasacijos skundas Vyriausiajam Tribunalui, LCVA, f. 932, ap. 1, b. 133, l. 56.

¹⁷³ 1940-03-21 LR Vyriausiojo Tribunalo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos sprendimas. LCVA 932, ap. 1, b. 296, l. 47.

¹⁷⁴ 1939-10-09 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Strulaitės Chanos Itos baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 296, l. 34.

oficialioms valdžios struktūroms ir valstybės valdymo santvarkai: asmenų verbavimu stoti į Lietuvos komunistų partiją¹⁷⁵, komunistinio turinio atsišaukimų platinimu¹⁷⁶.

Abstrakčiai įstatymo leidėjo suformuluota ši nusikaltimo sudėtis nulėmė plačią teismo jurisdikciją priimant galutinį sprendimą baudžiamojoje byloje. Apeliaciniais Rūmai „pavojingumo“ faktorių identifikuodavo *a priori*, o toks neapibrėžtumas sąlyginai įtakojo didelį kasacinių skundų skaičių aukščiausiosios instancijos teisme. Visgi pažymint Vyriausiojo Tribunolo kompetenciją nenagrinėti bylos iš esmės, pirmosios instancijos teismo sprendimai nekvestionuoti. Taigi šios teisės normos pagrindu iškeltose baudžiamosiose bylose praktiškai autonomišką ir nekvestionuojamą teisę spręsti dėl teisiųjų įvykdytų nusikalstamų veikų turėjo tik Apeliaciniai Rūmai.

2.4.5. Baudžiamosios bylos dėl Lietuvos valstybės ar lietuvių tautos įžeidimo ar niekinimo

Trečiasis pagal dydį baudžiamųjų bylų segmentas išskirtinas dėl teisės normų dispozicijoje atskleidžiamo „Lietuvos valstybės ar lietuvių tautos įžeidimo ar niekinimo“. Iš viso Apeliaciniai Rūmai nagrinėjo 101 tokio tipo bylą, kuriose priimtas sąlyginai didelis apkaltinamųjų nuosprendžių skaičius – 72.

Duomenys apie tiriamąjį baudžiamųjų bylų segmentą

Norma	TVSĮ 1 str.	TVSĮ 3 str.	TVSĮ 4 str.	TVSĮ 22 str.
Teisės normos esmė	Įžeidimas ar niekinimas lietuvių tautos ar valstybės	Slopinimas ar silpninimas Lietuvos piliečių valstybinės ištikimybės, jų valstybinio vieningumo ar atsparumo arba lietuvių tautinės sąmonės	Paramos prieš Lietuvos valstybę ieškojimas užsienyje arba santykio su užsienio subjektais turėjimas, laužantis valstybinės ištikimybės pareigą	Disponavimas užsienio valstybinių, tautinių, organizacinių simbolių, jei tai gali kenkti valstybės interesui arba įžeisti tautinį jausmą
Sankcija	Paprastasis kalėjimas arba	Paprastasis kalėjimas arba	Sunkiųjų darbų kalėjimas	Bauda iki 5 tūkst. litų arba areštas

¹⁷⁵ 1938-05-25 Kaltinamasis aktas Vedegiui Broniui, LCVA f. 932, ap. 1, b. 199, l. 5.

¹⁷⁶ 1939-10-24 Kaltinamasis aktas Keselmeniui Chaimui LCVA f. 932, ap. 1, b. 294, l. 7

	sunkiųjų darbų kalėjimas iki 4 metų.	sunkiųjų darbų kalėjimas iki 4 metų.		
Bylų kiekis	59	29	3	10
Apkaltinamųjų nuosprendžių	42	20	3	7
Kasacinių skundų	6	5	0	0

TVSĮ 1 str. numatyta lakoniška nusikaltimo sudėtis suponavo teismui pareigą įvertinti subjekto nusikalstamą veikimą ar neveikimą „įžeidžiant ar niekinant Lietuvos valstybę ar lietuvių tautą“. Apeliaciniai Rūmai tokia veika traktavo: necenzūrinius ar įžeidžiančius pasisakymus minint Lietuvą, lietuvius ar valstybės vadovus, atskirų šalies regionų – Žemaitijos ar Klaipėdos krašto - gyventojus, įžeidžiančio turinio dainų dainavimą bei draudžiamų simbolių eksponavimą viešose vietose. Iš įvykdytų veikų formos determinuoja išvada, kad tai atlikti inspiruodavo politiniai įvykiai ar neigiama asmeninė patirtis, kaip pavyzdžiui, kerštas¹⁷⁷. Kontekstas, dėl kurio įžeidinėta ar niekinta Lietuva ar lietuviai - itin plataus spektro. Lietuva žodžiu įžeidinėta ir dėl pilietinio karo Ispanijoje¹⁷⁸, ir augančios antisemitizmo idėjų sklaidos Europoje¹⁷⁹, Vokietijos agresijos prieš Lenkiją Antrojo pasaulinio karo pradžioje¹⁸⁰ ir net dėl nesėkmingo Stepono Dariaus ir Stasio Girėno skrydžio per Atlanto vandenyną¹⁸¹. Taigi nors nusikaltimo sudėtis reglamentuota lakoniškai, teismas turėjo plačią jos taikymo jurisdikciją.

Šias nusikalstamas veikas dažniausiai vykdė vokiečių tautybės asmenys – 30 kaltinamųjų, 20 lietuvių, 2 žydų kilmės asmenys, 7 lenkai, 4 rusai, Taip pat paminėtina, jog iš jų Apeliaciniai Rūmai nagrinėjo 5 baudžiamąsias bylas, kuriose teisimieji neturėjo Lietuvos pilietybės: 2 Vokietijos piliečiai, 1 kaltinamasis Vokietijos pilietybę turintis latvis ir 2 Lenkijos piliečiai lenkai. Darytina išvada, kad nusikalsti ir šio segmento baudžiamosiose bylose skatino ideologiniai, politiniai motyvai. Taip pat atkreiptinas dėmesys į šių nusikalstamų veikų „viešumo“ požymį – nusikaltimai įvykdyti viešose vietose, stengiantis atkreipti aplinkinių dėmesį ir taip pasiekti subjektyvius tikslus. Teismo procese dažniausiai remtasi liudininkų parodymais. Be to, motyvą nusikalsti neretai paskatindavo ir apsvaigimo būseną. Tai ne kartą konstatavo ir Apeliaciniai Rūmai:

¹⁷⁷ 1935-12-28 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Dovydo Suso budžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 72, l. 62.

¹⁷⁸ 1938-04-22 Liudininko kvotos protokolai. LCVA f. 932, ap. 1, b. 233, l. 97

¹⁷⁹ 1939-07-04 Kaltinamasis aktas Emiliui Laužiui. LCVA f. 932, ap. 1, b. 303, l. 4.

¹⁸⁰ 1939-08-04 Liudininko kvotos protokolai. LCVA f. 932, ap. 1, b. 283, l. 62.

¹⁸¹ 1935-01-15 Kvota. LCVA f. 932, ap. 1, b. 306, l. 105.

„teisiamasis Lietis pats prisipažįsta, kad galėjęs ižveisti lietuvių tautą, bet tik sakosi buvęs girtas ir neatmenąs. Todėl liudytojų parodymais nėra pagrindo netikėti“¹⁸². Neblaivų stovį teismas buvo linkęs traktuoti lengvinančia aplinkybe¹⁸³. Tokiomis aplinkybėms jurisprudencijoje taip pat pripažįstamas kerštas¹⁸⁴, priešvalstybinės nuostatos („Michel Kruchus jau baustas už tai, kad padėjo Lietuvos kareiviams pabėgti į Vokietiją. Tas tik įrodo, kad jis yra priešvalstybiniai nusistatęs“) ¹⁸⁵, menkas išsilavinimas¹⁸⁶. Iš esmės tai lėmė ir platų skirtų basumių spektrą - nuo 1 savaitės arešto iki 4 metų sunkiųjų darbų kalėjimo. Iš viso šio straipsnio pagrindu nuteisti 45 asmenys.

TVSĮ 3 str. - dualistinė teisės norma: 1 d. nusikaltimo sudėtį sudaro „slopinimas ar silpninimas Lietuvos piliečių valstybinę ištikimybės, valstybino vieningumo ar atsparumą arba lietuvių tautinę sąmonę“; 2 d. reglamentuojama analogiška nusikalstama veika, kurios vykdytojas - „valstybės, jos autonominio krašto arba kitos viešosios teisės organizacijos valdininkas ar tarnautojas ir savo veikos atlikimui panaudoja turimą „valdžią“. Nagrinėdami šias baudžiamąsias bylas Apeliaciniai Rūmai apkaltinamuosius nuosprendžius priėmė dėl: trikdymo vartoti lietuvių kalbą (atsisakymas išsiųsti laišką, ant kurio adresas užrašytas lietuvių kalba)¹⁸⁷, antilietuviško turinio leidinių platinimo¹⁸⁸, išpuolių prieš lietuviškas organizacijas¹⁸⁹, draudžiamų atributų eksponavimo („svastikos“ viešinimo ar draudžiamų dainų dainavimo)¹⁹⁰.

Šiuokart įstatymas numatė teismui pareigą svarstyti nusikalstamos veikos kenksmingumo visuotinį pobūdį. Štai teisiamasis Juozas Kedys teisėjų kolegijos buvo išteisintas, motyvuojant, kad jo „<...> kenksmingame pasisakyme nematyti tikslo slopinti Lietuvos piliečių valstybinę ištikimybę, nes tie posakiai buvo padaryti vien siaurų asmeniškų sąskaitų tikslais, o adresuoti į Lietuvos piliečius.“¹⁹¹. Kitoje Baudžiamojoje byloje Šilutės apskr. Vabalų k. mokyklos mokytojas Paul Purvins kaltintas lietuvių tautinės sąmonės slopinimu, nes „<...> tinkamai nesudraudė mokinių“ šiems vokiečių kalba ant lentos užrašius „Wir lernen nicht mehr litauisch!“ (vok. „Mes daugiau nesimokysime lietuvių kalbos!“)¹⁹². Nusikalstama veika galėjo būti įvykdyti ir neveikimu. Pažymėtina, kad tarp teisiamųjų daugiausia – vokiečių tautinės mažumos atstovų (19),

¹⁸² 1935-09-06 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Leičio Miko baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 26, l. 44.

¹⁸³ 1936-02-27 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Prano Šepoko baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 93, l. 42.

¹⁸⁴ 1936-07-09 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Miko Kavolio baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 70, l. 36.

¹⁸⁵ 1937-08-03 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Michel Kruchus baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 192, l. 43.

¹⁸⁶ 1935-03-05 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Albert Szaguhn baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 2, l. 21.

¹⁸⁷ 1936-03-06 Liudininko kvotos protokolai. LCVA f. 932, ap. 1, b. 57, l. 41.

¹⁸⁸ 1936-01-10 Valstybės saugumo policijos Klaipėdos apygardos Klaipėdos rajono viršininko Juozo Andrašūno pranešimas. LCVA f. 932, ap. 1, b. 75, l. 40.

¹⁸⁹ 1936-12-31 Kaltinamasis aktas Heins Swars ir Erna Klaipešzus, LCVA f. 932, ap. 1, b. 189, l. 6.

¹⁹⁰ 1937-06-20 Kaltinamasis aktas Mitkui Viliui-Valerijui ir Volfhaueriui Alfredui-Maksui. LCVA f. 932, ap. 1, b. 233, l. 6.

¹⁹¹ 1939-01-09 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Juozo Kedžio baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 281, l. 30.

¹⁹² 1936-09-17 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Purvins Paul, Albert Kukulies ir August Jakomeit baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 177, l. 107.

lietuvių (11) ir lenkų (4). Taip pat nuteistas 1 žydų tautybės asmuo bei Vokietijos vokietis. Taigi ideologiniai ir politiniai motyvai taip pat reflektavo nusikalsti linkusius asmenis. Lenkų tautybės asmenys veikas įvykdė Lietuvai gražinus Vilniaus kraštą¹⁹³, o vokiečių, aktyviai Klaipėdos krašte skleidė vokiškas idėjas¹⁹⁴. Už šių nusikalstamų veikų įvykdymą nubausti 35 asmenys.

TVSĮ 22 str. pagrindu Apeliaciniai Rūmai išnagrino 8 iškeltas baudžiamąsias bylas. Pažymėtina, kad šios normos dispozicijoje minimi draudžiami atributai – tai Vokietijos nacionalsocialistų *hakenkreuz* ženklai, identifikuoti visose 8 baudžiamosiose bylose. Už jų demonstravimą teismas buvo linkęs skirti pinigines baudas 50 arba 500 Lt. Būtent viešą šių ženklų demonstravimą konstatavęs teismas *per se* pripažindavo ir jų „įžeidžiantį“ pobūdį¹⁹⁵. Remiantis B. St. 3 str., šią nusikalstamą veiką teisiemieji galėjo būti įvykdę tyčios arba neatsargumo forma. Kaltės formą šiose bylose teismas traktavo kaip lengvinančias ar sunkinančias aplinkybes. Pavyzdžiui, Vilius Valaitis ir Jonas Valaitis, vilkėdami Lietuvos kariuomenės uniformą nusifotografavę ir išplatinę nuotraukas su minėtu ženklu ant rankos, teismo sprendimu: „<...> tat darė tyčia, kad įžeisti Lietuvių tautinį jausmą ir tuo būdu jų abiejų kaltę inkriminuojamuoju jiems nusikaltimu yra pilnai įrodyta liudininkų parodymais“¹⁹⁶. Viso apkaltinamieji nuosprendžiai priimti 10 asmenų atžvilgiu.

TVSĮ 4 str. pagrindu iškeltose bylose įstatymų leidėjas teismui numatė pareigą spręsti dėl „valstybinės ištikimybės“ sulaužymo ir priešingo Lietuvos valstybės interesams santykio su užsienio subjektu. Bylose baudžiamojon atsakomybėn patraukti 2 vokiečių tautybės asmenys, kurie ikiteisminio tyrimo metu surinktais daviniais palaikė santykius su teritorines ambicijas deklaravusia Vokietija. Pirmojoje byloje Leo Kuršat teistas dėl arklių iš Lietuvos ūkininkų supirkimo ir jų perdavimo Tilžėje veikusiai Vokietijos kariuomenei¹⁹⁷, antrojoje - Hermanui Weiss teistas dėl pagalbos nuo teisėsaugos pasislėpti įtariamajam¹⁹⁸. Baudžiamojon atsakomybėn dėl šių nusikalstamų veikų įvykdymo patraukta 10 asmenų, kuriems skirtos iki 1 metų laisvės atėmimo bausmės

Aptariamųjų nusikalstamų veikų sudėtys vertintos kaip gana abstrakčios ir plačiai interpretuotinos teismo proceso metu. To pasekoje suponuota plati teismo jurisdikcija spręsti dėl

¹⁹³ 1940-02-07 Kaltinamasis aktas Feliksui Jasienovičiui. LCVA f. 932, ap. 1, b. 316, l. 5.

¹⁹⁴ *Supra note* 187.

¹⁹⁵ 1934-09-07 Kaltinamasis aktas Jaske August-Fridrich. LCVA f. 932, ap. 1, b. 3, l. 4.

¹⁹⁶ 1935-06-05 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Viliaus Valaičio, Jono Valaičio baudžiamojame byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 312, l. 37.

¹⁹⁷ 1939-01-05 Kaltinamasis aktas Leo Kuršat. LCVA f. 932, ap. 1, b. 244, l. 7.

¹⁹⁸ 1938-02-10 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Kristumo Majauro, Hermano Weisso, Makso Powilso ir Franco Stoltzo baudžiamojame byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 263, l. 108.

teisiamųjų kaltės atspindi ir plačiame nusikalstamų veikų įvykdymo objektų bei formų spektre, taip pat skirtų sankcijų, varijuojančių nuo smulkių piniginių baudų iki laisvės atėmimo 4 metų sunkiųjų darbų kalėjime. Ryški politinė, ideologinė potekstė baudžiamosiose bylose leidžia traktuoti nusikalstamas veikas įvykdytų asmenų motyvus, kaip politiškai angažuotus, tačiau keršto, neblaivaus stovio, spontaniškumo aplinkybės nesuteikia galimybės išvesti vienareikšmiškų teisiamųjų elgesio motyvų bei teisės taikymo tendencijų.

2.4.6. Baudžiamosios bylos dėl priešingo Lietuvos valstybės ar lietuvių tautos interesams veikimo

Pagal teisės normų dispozicijos bendrąjį vardiklį – tiesioginį ar netiesioginį veikos priešingumą Lietuvos valstybės ar lietuvių tautos interesams – išskirtina TVSĮ nuostatų grupė, kurių pagrindu iškeltos 32 baudžiamosios bylos. Jose priimta 16 apkaltinamųjų nuosprendžių.

Duomenys apie tiriamąjį baudžiamųjų bylų segmentą

Norma	TVSĮ 10 str.	TVSĮ 11 str.	TVSĮ 12 str.	TVSĮ 13 str.	TVSĮ 15 str.	TVSĮ 16 str.
Teisės normos esmė	Valdininko ar tarnautojo nevykdymas valdžios reikalavimų jei tai kenkia valstybės interesui	Valdininko ar tarnautojo panaudota valdžia siekiant paveikti nusistatymą arba valią priešingai valstybės ar tautos interesui.	Panaudojimas ekonominio santykio, suteikimas materialinės naudos arba pavartojimas fizinės ar psichinės prievartos taip, kad tai gali paveikti nusistatymą arba valią priešingai valstybės ar tautos interesui	Prekybinės ar kooperacinės įstaigos įgaliotinio veikimas darant politinę įtaką, priešingą valstybės ar tautos interesui.	Agitavimas arba propagandos varymas, siekiant kenkti valstybės ar tautos interesui	Skleidimas pramanytos informacijos apie valdžios organų arba įstaigos veikimą, jei tai kenkia jų autoritetui.
Sankcija	Paprastasis kalėjimas	Paprastasis kalėjimas	Paprastasis kalėjimas	Paprastasis kalėjimas	Paprastasis kalėjimas	Paprastasis kalėjimas

	arba sunkiųjų darbų kalėjimas iki 4 metų			arba sunkiųjų darbų kalėjimas iki 4 metų		
Bylų kiekis	2	1	2	1	16	10
Apkalti namųjų nuospre ndžių	2	0	1	0	7	6
Kasacin ių skundų	1	0	0	0	0	2

TVSĮ 15 str. pagrindu iškeltose baudžiamosiose bylose teismas privalėjo įvertinti įvykdytų veikų agitacinę ar propagandinę išraišką bei jos prieštarumą valstybės ar lietuvių tautos interesams. Tačiau būtent šis nusikaltimo sudėties „visuotinio“ elementas identifikuotinas kaip trikdys įrodant teisiųjų kaltę. Štai dėl slapta leisto laikraščio „Žygis“ platinimo apkaltinti trys Lietuvos piliečiai buvo išteisinti teismui nustačius, kad viešoje vietoje „paliko“ nedidelį šio leidinio egzempliorių skaičių: „<..> labai abejotina, kad teisiemieji varė propagandą daryti tai, kas gali kenkti Lietuvos valstybės interesui“¹⁹⁹. Abstrakti šios teisės normos formuluotė Apeliacinių Rūmų jurisprudencijoje suponavo gan platų nusikalstamų veikų, kvalifikuotinių pagal šį baudžiamąjį straipsnį, spektrą. Įtariamieji baudžiamojon atsakomybėn patraukti už: nacionalsocialistinių ir socialistinių dainų dainavimą, propagandinių atsišaukimų ir leidinių platinimą, agitavimą nevesti vaikų į lietuviškas mokyklas, politinę agitaciją. Vis dėlto nepaisant apibendrintos nusikaltimų sudėties, nuteistieji kasacine tvarka nė karto nesikreipė į Vyriausiąjį Tribunalą. Dažniausiai baudžiamojon atsakomybėn traukti lietuvių tautybės asmenys – 16, 6 vokiečių ir 1 lenkų tautybės Lietuvos piliečiai. Taigi tautinis motyvas nėra ryškus. Reali laisvės atėmimo bausmė už šio pobūdžiu nusikaltimus skirta vos dukart. Griežčiausiai nubaustas vokiečių tautybės Warner Grumbles – 9 mėnesiai paprastojo kalėjimo, už Klaipėdos mieste platintus „provokiško“ turinio atsišaukimus²⁰⁰. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad šias nusikalstamas veikas asmenys daugumą

¹⁹⁹ 1939-10-09 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Kepežinsko Jurgio, Jakšto Juozo, Grigaliūno Pauliaus baudžiamojame byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 8, l. 284, l. 99.

²⁰⁰ 1937-11-11 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Grumbles Warner baudžiamojame byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 201, l. 23.

kartų (9) įvykdė būnant neblaivaus stovio. Apeliaciniai Rūmai tokią aplinkybę buvo linkę vertinti lengvinančia. Pavyzdžiui, Kintų k., Šilutės raj. gyventojui, Jonui Pippiniui baudžiamoji byla iškelta dėl: „<...> nuolatos vykdomo šmeižto ir koliojimo lietuvių, šūkavimo priešvalstybinių šūkių, puolimo lietuvių, kam jie leidžia vaikus į lietuviškas mokyklas.“²⁰¹. Tačiau teismui konstatavus, kad „<...> girtų žmonių kalboms mažai tegalima priduoti reikšmės“²⁰², kaltinamasis buvo išteisintas.

10 baudžiamųjų bylų Apeliaciniuose Rūmuose iškelta pagal TVSĮ 16 str. Spręsdama dėl šių nusikalstama veikų teisėjų kolegija vertino „pramanytų žinių apie valstybės valdžios organo arba valstybinės įstaigos veikimą“ ir subjekto veikimą tokias bylas „skleidžiant arba viešai patvirtinant“. Šiose bylose daugiausia vertinta mažareikšmė propaganda, nesusilaukusi platesnio atgarsio: viešas policijos pareigūnų įžeidimas, pramanytų žinių vyriausybę skleidimas, gandų apie Lenkijos teritorines ambicijas platinimas. Tiesa, net trijose bylose pastebėtinai gaudų apie to meto vyriausybės vadovo Juozo Tubelio veiklą skleidimas. Kaltinamasis Juozas Jablonskis baudžiamojon atsakomybėn patrauktas už Mosėdžio miestelio turgaus aikštėje išsakytus gandus, kad: „<...> ministras pirmininkas, iš valstybės išdo prisivogė milijonus ir užsieny nusipirko kelis dvarus.“²⁰³. Dėl šių nusikalstamų veikų apkaltinti ir baudžiamojon atsakomybėn traukti taip pat daugiausia lietuvių kilmės asmenys (6), Lietuvos pilietybę turintys vokiečiai (2) ir Vokietijos pilietė - Marija Otto, kuri Apeliacinių Rūmų 3 mėnesių paprastojo kalėjimo bausme nubausta už slapta į Lietuvą per Tilžę gabenamą uždraustą laikraštį „Tilsiter Allgemeine Zeitung“²⁰⁴. Nepaisant akivaizdaus nusikalstamų veikų mažareikšmiškumo, teismas buvo linkęs skirti realias laisvės atėmimo bausmes nuo 3 mėn. paprastajame kalėjime. Didžiausia bausmė sudarė 1 metų laisvės atėmimo bausmę ir Juozui Čekaičiui ir Adolfui Barkauskui skirta už atsišaukimų, sietinų su Suvalkijos ūkininkų sukilimu (1935-1936 m.), platinimą²⁰⁵.

TVSĮ 10 str. pagrindu iškeltos 2 bylos, TVSĮ str. 11 – 1 byla, TVSĮ 12 str. – 2, TVSĮ 13 str. – 1 byla. Pirmosios dvi teisės normos iš esmės reglamentuoja neteisėtas valstybės tarnautojų veikas, kenksmingas valstybės ar tautos interesams. TVSĮ 10 str. pagrindu prieš teismą stijo 2 vokiečių tautybės asmenys. Prieštaravimas valstybės interesams konstatuotas Kintų miestelio

²⁰¹ 1934-03-15 Valstybės Saugumo Departamento Valstybės Saugumo Policijos Šilutės Rajono Valstybės gynėjo kvota „Dėl vartojimo priemonių pareikšti kitokį nusistatymą, priešingą lietuvių tautos interesui prieš pil. Pippis'ą Johan“. Žinių protokolas. LCVA f. 932, ap. 1, b. 8, l. 56.

²⁰² 1934-09-07 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Jono Pippinio baudžiamojame byloje *Ibid.* l. 24

²⁰³ 1939-05-05 Kaltinamasis aktas Juozui Jablonskui, LCVA f. 932, ap. 1, b. 286, l. 5.

²⁰⁴ 1935-02-27 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Marijos Otto baudžiamojame byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 315, l. 47.

²⁰⁵ 1936-12-05 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Čekaičio Juozo, Adolfo Baranausko baudžiamojame byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 133, l. 52.

seniūno Franco Stoltzo pagalboje nuo teisėsaugos Vokietijoje besislapsčiusiam asmeniui²⁰⁶. Antroji byla iškelta dėl Klaipėdos IV policijos komisariato vachministro Leo Bialenskiego trukdymo pasienio policijos pareigūnams sulaikyti kontrabanda įtariamus asmenis²⁰⁷. Už šias nusikalstamas veikas atitinkamai skirta lygtinė 1 metų paprastojo kalėjimo ir 6 mėnesius paprastojo kalėjimo bausmė. Pagal TVSĮ 11 str. iškelta byla – Klaipėdos miesto ligoninės gydytojui Adolfui Gesneriui ir „vyr. sesutei“ Marijai Kybartienei (abu vokiečių tautybės) dėl atsisakymo naudoti lietuvių kalbą, tačiau dėl įrodymų stokos teismas juos išteisino²⁰⁸. TVSĮ 13 str. pagrindu iškeltose bylose Apeliaciniai Rūmai turėjo spręsti dėl galimo pasinaudojimo užimama tarnybine padėtimi. Vienintelėje baudžiamosioje byloje Maks Wanags, Žemės ūkio rūmų įsteigtos gyvulių supirkimo bendrovės agentas, kaltintas lietuvių ūkininkų diskriminavimu²⁰⁹. Tačiau nusikaltimo sudėties byloje teismas neidentifikavo²¹⁰.

TVSĮ 12 str. pagrindu iškeltose baudžiamosiose bylose teismas sprendė dėl psichinės arba fizinės prievartos panaudojimo. Ūkininkams Micheliui ir Gerhardui Endrejatams iškelta baudžiamoji byla dėl draudimo darbininkams naudoti lietuvių kalbą, tačiau ši nusikalstama veika nebuvo įrodyta.²¹¹ Martynui Klimkaičiui – dėl vietos politiko spaudimo į Klaipėdos krašto Seimelį kandidatuoti provokiškos partijos C.S.A. sąrašė. Apeliaciniai Rūmai už tai skyrė 3 mėnesių arešto bausmę konstatavę, kaltinamasis „<...> taip elgėsi vien tikslu slopinti ir silpninti lietuvių tautinę sąmonę ir paveikti lietuvių nusistatymą viešame reikale.“²¹²

Taigi šio segmento baudžiamosiose bylose pastebėtinai platus nusikalstamų veikų spektras ir teismo jurisdikcija vertinant bylų aplinkybes. Tačiau apkaltinamuosiuose nuosprendžiuose išskirtinas sąlyginai nuosaikus skirtų sankcijų dydis byloja apie teismo traktuotą mažareikšmį šių veikų pobūdį. Tai daugiausia politinių, ideologinių motyvų pagrindu paremtos nusikalstamos veikos, atspindinčios jas įvykdžiusių asmenų nuostatas, oponuojančias oficialiajai valstybės valdymo valdžios pozicijai.

²⁰⁶ 1938-02-10 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Kristumo Majauro, Hermano Weisso, Makso Powilso ir Franco Stoltzo baudžiamosioje byloje. *LCVA* f. 932, ap. 1, b. 263, l. 106-110.

²⁰⁷ 1936-09-14 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas baudžiamosioje byloje: Bialinski Leo, kalt TVSĮ 10 str. *LCVA* f. 932, ap. 1, b. 131, l. 48-49.

²⁰⁸ 1936-09-16 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Adolfo Gesnerio ir Marijos Kybartienės baudžiamosioje byloje. *LCVA* f. 932, ap. 1, b. 149, l. 76-78.

²⁰⁹ 1938-04-20 Kaltinamasis aktas Maks Wanags, *LCVA* f. 932, ap. 1, b. 221, l. 5.

²¹⁰ 1938-11-19 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Maks Wanags baudžiamosioje byloje. *Ibid.* l. 120-121.

²¹¹ 1935-06-27 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Michelio ir Gerhardo Endrejato baudžiamosioje byloje. *LCVA* f. 932, ap. 1, b. 65, l. 53.

²¹² 1936-09-14 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Martyno Klimkaičio baudžiamosioje byloje. *LCVA* f. 932, ap. 1, b. 148, l. 33-34.

2.4.7 Kitos baudžiamosios bylos

Apeliaciniai Rūmai 1934-1940 m. laikotarpiu iš viso išnagrinėjo dar 29 baudžiamąsias bylas, išskeltas 12 skirtingų B. St. straipsnių pagrindu: 111 str., 119 str., 123 str., 129 str., 130 str., 145 str., 174 str., 230 str., 442 str. ir 448 str. Reikšmingiausi šio teismo jurisprudencijos segmento bruožai aptartini šioje tiriamojo darbo dalyje.

Kiekybiškai daugiausia baudžiamųjų bylų (11) iškelta B. St. 129 str. pagrindu. Nusikalstamos veikos sudėtį pagal šią teisės normą sudaro subjekto viešas sakymas, skaitymas prakalbos ar rašinio arba disponavimas jais kurstant grėsmę valstybei keliančius siekinius²¹³. Už šią nusikalstamą veiką buvo numatyta sunkių darbų kalėjimo sankcija. Apeliacinių Rūmų jurisprudencijoje vyravo tokios inkriminuojamų nusikalstamų veikų išraiškos kaip: draudžiamos literatūros (plakatų, atsišaukimų platinimas)²¹⁴, uždraustų organizacijų vėliavų iškėlimas²¹⁵, komunistinio turinio eilėraščio skaitymas²¹⁶. Pastebėtina, jog ši B. St. norma doktrinoje dėl jos plataus ir aiškiai neapibrėžto nusikalstamų veikų spektro suvokta kaip įrankis užgožti bet kokią opozicinį judėjimą²¹⁷. Teisme sprendžiamas „kurstymo“ aspektas traktuotas kaip „lenkimas piliečių daryti nusikaltimus, kurie silpnina valstybės rimtį ir nepavojų.“²¹⁸. Pastarąjį faktorių teismas pažymėdavo priimdamas apkaltinamąjį nuosprendį. Štai baudžiamojoje byloje, kurioje teisiamasis Albertas Grybaitis Kidulių valsčiaus Slavikų k. iškabino atsišaukimus „Didžiausias Lietuvos priešas: Smetonos valdžia!“, teismas pažymėjo, jog toks turinys: „<...> šmeižiantis Lietuvos valdžią ir kurstantis sukilti²¹⁹. Taip pat siekiant inkriminuoti subjektui nusikalstamą veiką vertintas ir „visuotinio“ faktorius. Jį teismas konstatuodavo *ad hoc*. Pažymima, jog pats kurstymas turėtų pasiekti neribotą asmenų skaičių, į kurį jis nukreiptas²²⁰. Šiuo pagrindu iškeltose bylose apkaltinamieji nuosprendžiai priimti tik 3 kartus, sankcijas numatant 6 asmenų atžvilgiu. Kitos bylos nutrauktos, dažniausia, dėl neįrodytos kurstymo veikos. Štai Haselkovičiūtės Šeinės byloje teismas vertino galimai kurstančio turinio atvirukus ir konstatavo, kad: „<...> Užrašas „Šalin fašistų teroras, tegyvuoja laisva Lietuva“, negali būti laikoma kurstančiu ginklu nugriauti esamojo Lietuvos valstybės santvarka.“²²¹

²¹³ *Supra note* 140.

²¹⁴ 1938-05-21 Kaltinamasis aktas Elija Gertneriui. LCVA f. 932, ap. 1, b. 240, l. 5.

²¹⁵ 1940-05-10 Kaltinamasis aktas Mockui-Mockevičiui Domui. LCVA f. 932, ap. 1, b. 274, l. 3.

²¹⁶ 1940-02-03 Kaltinamasis aktas Inčiūrai Česlovui. LCVA f. 932, ap. 1, b. 292, l. 4.

²¹⁷ *Supra note* 110. p. 235.

²¹⁸ *Ibid.*, p. 234

²¹⁹ 1939-06-12 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Alberto Grybaitis baudžiamojoje byloje. LCVA f. 932, ap. 1, b. 282, l. 60-62.

²²⁰ *Supra note* 130. l.

²²¹ 1940-05-25 Apeliacinių Rūmų prokururo išvada: Haselkovičiūtės Šeinės kaltinimą nutraukti. LCVA f. 932, ap. 1, b. 324, l. 6.

B. St. 137 str. straipsnio pagrindu iškelta byla neutralumo taisyklių pažeidimo. Teisiamasis Stasys Černiauskas, veikdamas organizuotoje grupėje (B. St. 51 str.) 1939 m. Lietuvos teritorijoje rinko informaciją Lenkijos struktūroms apie Vokietijos kariuomenę. Teisiamajam prisipažinus dėl įvykdyto nusikaltimo Apeliaciniai Rūmai skyrė 3 mėnesių paprastojo kalėjimo bausmę.²²²

B. St. 442 str. pagrindu iškeltos 2 baudžiamosios bylos dėl naudojimosi padirbtais dokumentais. Vienoje iš jų kaltu pripažintas ilgametis Lietuvos komunistų partijos vadovas Antanas Sniečkus²²³. Kitoje baudžiamojoje byloje atsakomybėn patrauktas kitas įtakingas komunistų partijos veikėjas – Juozas Garelis, 1932 m. ėjęs Lietuvos komunistų partijos centro komiteto sekretoriaus pareigas.²²⁴

Pažymėtina, kad likusių baudžiamųjų įstatymų normų (B. St. 111, 124, 125, 130, 137, 145, 174 ir 230 str.) pagrindu iškeltos baudžiamosios bylos nutrauktos remiantis Apeliacinių Rūmų prokuroro išvada, pagrįsta nusikaltimo sudėties nebuvimu (B. Proc. Įst. 766, 771 ir 776 str. pagrindu). Šias išvadas Apeliaciniai Rūmai tvirtino tvarkomųjų posėdžių metu. Taigi nusikalstamos veikos dėl priešiška užsienio valstybei slapta suteiktos valstybės saugumui reikšmingos informacijos (B. St. 111), dėl veikimo „sajungoje, žinomai uždraustoje“ (B. St. 124 str.), dėl veikimo „sajungoje“, deklaravusioje siekiant vykdyti įstatymu uždraustas veikas, kiršinti atskiras gyventojų grupes ar darbininkus (B. St. 125 str.), dėl platinimo „mokslų arba nuomonių“, kuriomis skatinama maištauti, „nugriauti“ visuomenės santvarką, „priešdarbiauti įstatymui“ (B. St. 130 str.), dėl neutralumo taisyklių pažeidimo (B. St. 137 str.), dėl vertimo tarnautojo neatlikti savo pareigos arba nusižengti įstatymui (B. St. 145 str.), dėl pabėgimo iš įkalinimo vietos (B. St. 174 str.) ir dėl neteisėto disponavimo ginklu (B. St. 230 str.) – nors ir buvo kvalifikuotos sprendžiamomis Apeliacinių Rūmų jurisdikcijoje, visgi teisiamuosiuose posėdžiuose nenagrinėtos. Tačiau ši plati baudžiamųjų įstatymų teisės normų amplitudė iliustruoja tai, kad teisme nagrinėtas itin platus nusikalstamų veikų spektras.

²²² 1940-04-24 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Janicki Andrzej, Černiausko Stasio, Auštro Juozo baudžiamojoje byloje. *LCVA* f. 932, ap. 1, b. 317, l. 57.

²²³ 1940-06-01 LR Apeliacinių Rūmų sprendimas Milvydo Antano, Antano Sniečkaus, Fristinš Tindės, Petravičiaus Juozo baudžiamojoje byloje. *LCVA* f. 932, ap. 1, b. 329, l. 57.

²²⁴ 1936-06-26 Kaltinamasis aktas Gareliui Juozui. *LCVA* f. 932, ap. 1, b. 111, l. 7.

IŠVADOS

1. Apeliaciniai Rūmai traktuotini kaip esminė 1933 m. teismų reformos pasekmė ir tikslas. Šio teismo įsteigimą sąlygojo trys fundamentalios aplinkybės: pirmaisiais nepriklausomybės metais skubotai projektuota nacionalinė teismų sistema, suponavusi būtinybę šią sistemą reformuoti; autonomiškos ir integralios kasacinės grandies vakansija; valstybingumo istorinėje raidoje evoliucionavusi regimybė vieningu teisiniu instituciniu lygmeniu tirti nusikalstamas veikas, suponavusias grėsmes nacionaliniam saugumui.

2. Apeliacinių Rūmų kompetencija pirmąją instanciją nagrinėti baudžiamąsias bylas dėl grėsmių prieš valstybės saugumą, nustatyta Teismų santvarkos įstatymo 19 str., turėtų būti laikytina strategiškai reikšminga valstybės saugumo sistemai. Teismo jurisprudenciją sudaro 326 baudžiamosios bylos – iškeltos dėl politinių ir ideologinių aplinkybių inspiruotų nusikalstamų veikų. Asmenų, tarp kurių pastebėtinai ir aktyvus tautinių mažumų subjektų veikimas, įvykdžiusių šias nusikalstamas veikas, veikla vertintina kėlus grėsmę valstybės ar selektyvių jos objektų saugumui, skatinusi neapykantą ar priešišumą valstybės valdymo institucijoms. Iš 529 teismo pirmojoje instancijoje teistų asmenų apkaltinamieji nuosprendžiai priimti 245 subjektų atžvilgiu. Tai žymi teismo veiklos efektyvumą ir realų tuo metu traktuotų, kaip grėsmę valstybės saugumui keliančių, nusikaltimų užkardymą.

3. Teismas, nagrinėdamas šio tipo baudžiamąsias bylas, rėmėsi receptuotojo Baudžiamojo Statuto ir nacionalinės kilmės baudžiamųjų įstatymų – Tautai ir Valstybei saugoti įstatymo bei Baudžiamojo Statuto papildymo ir pakeitimo įstatymo – nuostatomis. Vertinant pastaruosiuose teisės aktuose identifikuotinus fundamentalių žmogaus teisių pažeidimus, kaip saviraiškos ir minties laisvės, teisės burtis į organizacijas, ir to meto politinio režimo preferencijų elementus, taip pat šiose teisės normose abstrakčiai ir nevienareikšmiškai suformuluotas nusikaltimų sudėtis, jų pagrindu iškeltos baudžiamosios bylos definicijuotinos kaip politinės, tačiau atspindinčios realias grėsmes valstybės saugumui.

4. Apeliaciniuose Rūmuose nagrinėtos baudžiamosios bylos traktuotinos inspiruotomis daugiausia ideologinių paskatų ar vidaus bei išorės politinių įvykių. Teismo veikla nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl grėsmių valstybės saugumui nors ir vertintina kaip strategiškai reikšminga, tačiau šių bylų nagrinėjimas teisiamuosiuose posėdžiuose laikytinas komplikuoju dėl atskiruose šių bylų segmentuose identifikuotinių aplinkybių. Baudžiamosiose bylose:

4.1. dėl priklausymo slaptoms priešvalstybinėms organizacijoms (B. St. pap. ir pak. 6 str. ir 7 str., TVSĮ 6 str. ir 21 str.) – teismui esminę įrodymų vertinimo našta suponavo valstybės saugumo struktūrų informacijos pagrindimas kitais bylos daviniais. Šį aspektą skirtingose baudžiamosiose bylose teismas sprendė skirtingai, priimant apkaltinamuosius nuosprendžius nesivadovavo aktualia Vyriausiojo Tribunolo praktika, jo sprendimų motyvai suponuoti faktinių bylų aplinkybių pagrindu. Sistemiškas įrodymų vertinimo procesas, grįstas pirmosios ir aukščiausiosios instancijos teismų praktikos principais, galėjo palengvinti bylų nagrinėjimo procesą.

4.2. dėl disponavimo draudžiamo turinio literatūra (B. St. 132 str., TVSĮ 17, 18 ir 19 str.) – teismas iš esmės vertino daiktinius įrodymus ir jų turinį. Konspiratyviniai veiksniai ir disponavimo draudžiamo turinio spaudiniais fakto pagrindimas įrodinėti daiktinių įrodymų kiekybiniu aspektu. Pastebėtinas jų vertinimo nenuoseklumas atskirose baudžiamosiose bylose. Vieninga teismo praktika vertinant daiktinių įrodymų kiekybinį kriterijų galėjo palengvinti nuosprendžių priėmimo procesą.

4.3. dėl valstybės simbolių įžeidimo ar niekinimo (TVSĮ 2 str.) – išskirtini ypač ryškūs nusikalstamas veikas įvykdžiusių asmenų politiniai, ideologiniai motyvai. Šio tipo baudžiamąsias bylas teismas sprendė dėl sąlyginai mažareikšmių veikų materialijų „tautinių“ simbolių atžvilgiu. Apkaltinamieji nuosprendžiai buvo priimami remiantis vien liudininkų parodymais. Todėl šio segmento teismo praktika laikytina nuoseklesne, nes esminius nuosprendžių priėmimo motyvus suponavo šių įrodymų vertinimas.

4.4. dėl maišto ar kito pavojingo nerimo kėlimo (TVSĮ 14 str.) – pažymėtina nekonkrečiai įstatymo leidėjo suformuluota nusikaltimų sudėtis, kuri iš esmės lėmė itin plačią teismo jurisdikciją sprendžiant dėl juos įvykdžiusių asmenų kaltės ir vertinant bylos aplinkybes. Be to, apkaltinamojo nuosprendžio priėmimui reikšmingas „pavojingumo“ faktorius buvo konstatuojamas *a priori*, o tai sąlygojo dažną sprendimų kvestionavimą kasacinėje instancijoje.

4.5. dėl valstybės ar tautos įžeidimo ar niekinimo (TVSĮ 1, 3, 4, 22 str.) – teisės aktų reglamentuotos nusikaltimų sudėtys taip pat vertintos kaip abstrakčios ir plačiai interpretuotinos teismo proceso metu. Tai atspindi ir platus nusikalstamų veikų formų spektras, kuriame pažymėtini subjektyvūs faktoriai, kaip kerštas, neblaivus stovis, spontaniškumas. Taigi sprendamas dėl apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo, teismas šio segmento baudžiamosiose bylose turėjo vertinti subjektų siekį sąmoningai įgyvendinti inkriminuojamas nusikalstamas veikas.

4.6. dėl priešingo valstybės ar tautos interesams veikimo (TVSĮ 10, 11, 12, 13, 15, 16 str.) – taip pat išskirtinas nusikaltimų sudėčių abstraktumas, lėmęs plačią teismo jurisdikciją

vertinant nusikalstamų veikų įvykdymo aplinkybes. Tačiau apkaltinamuosiuose nuosprendžiuose išskirtinas sąlyginai nuosaikus skirtų sankcijų dydis byloja apie teismo traktuotą mažareikšmį šių veikų pobūdį, kuriose taip pat figūravo subjektyvūs veiksniai, kaip neblaivus stovis, kerštas ar to meto valstybės valdymo politikai priešingos nuostatos.

5. Apeliacinių Rūmų sprendimai buvo galutiniai (B. Proc. Įst. 854 str.) ir skundžiami galėjo būti tik kasacine tvarka, teikiant kasacinį skundą arba protestą (B. Proc. Įst. 1058 str.) Vyriausiajam Tribunalui. Tai suponavo praktiškai absoliučią teismo autonomiją nagrinėjant priešvalstybinio turinio nusikaltimus, kadangi jo priimti sprendimai galėjo būti ginčijami tik teisės taikymo atžvilgiu. Aptariamuoju laikotarpiu pirmojoje instancijoje priimti teismo sprendimai kasuoti 88 baudžiamosiose bylose. Nenuosekli teismo praktika nagrinėjant panašaus turinio baudžiamąsias bylas ir nesivadovavimas Vyriausiojo Tribunolo priimtų sprendimų nuostatomis, lėmė sąlyginai dažną jo sprendimų kvestionavimą aukščiausiosios instancijos teisme.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. MAGISTRO BAIGIAMAJAME DARBE NAUDOTI ŠALTINIAI:

1. Teisės aktai:

1. Baudžiamasis kodeksas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, Nr. 2-3.
2. Baudžiamasis statutas, sud. K. Jablonskis, Kaunas, 1930.
3. *Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais*. Kaunas: „Literatūros“ knygynas. 1933 m.
4. *Baudžiamasis statutas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų*. Kaunas: D. Gutmano knygynsa. 1934.
5. Baudžiamojo Statuto papildymo ir pakeitimas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1920. Nr. 20-243.
6. Ypatingi valstybės apsaugos įstatai. *Laikinosios Vyriausybės Žinios*. 1919, Nr. 5/3.
7. Karo teismo įstatai, *Laikinosios Vyriausybės Žinios*, Kaunas 1919, Nr. 6/62
8. Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919, Nr. 2-3/26.
9. Laikinieji Armijos teismo įstatai. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919, Nr. 10-130.
10. Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo, civilinio ir baudžiamojo proceso įstatymų pakeitimas ir papildymas. *Vyriausybės žinios*. 1921, Nr. 68/607.
11. Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*. 1924, Nr. 160-1140; 1926, Nr. 238-1543.
12. Lietuvos Konstitucija. *Vyriausybės žinios*. 1938, Nr. 600–4199.
13. Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*, 1928, Nr. 275/1778.
14. Lietuvos TSR Vyriausybės nutarimų ir potvarkių rinkinys. 1940, Nr. 2.
15. LTSR Liaudies Komisarų Tarybos 1940 m. rugsėjo 26 d. nutarimas Nr. 162 „Dėl Vyriausiojo Tribunolo ir Apeliacinių Rūmų panaikinimo“. *LTSR Aukščiausiosios Tarybos žinios*. 1940, Nr. 3-53.
16. Neutralumo įstatymas. *Vyriausybės žinios*, 1939. Nr. 632-4535.
17. Paaiškinimas įstatymui „Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymas“. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919, Nr. 2-3/27.
18. Plaukiojimo ir plukdymo vidaus vandens keliais įstatymui vykdyti taisyklės. *Vyriausybės žinios*, 1938, Nr. 628.
19. Tautai ir valstybei apsaugoti įstatymo papildymas. *Vyriausybės žinios*, 1939, Nr. 684-5092.
20. Tautai ir valstybei saugoti įstatymas. *Vyriausybės žinios*. 1934, Nr. 437-3044.
21. Teisingumo ministerijos etatų pakeitimas. *Vyriausybės žinios*. 1933, Nr. 422-2917.
22. Teisingumo ministerijos etatų pakeitimas. *Vyriausybės žinios*. 1934, Nr. 437-3046.

23. Teismų santvarkos įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*. 1939, Nr. 631-4531.

24. Teismų santvarkos įstatymas. *Vyriausybės žinios*. 1933, Nr. 419-2900.

2. Archyvai:

1. Lietuvos centrinis valstybės archyvas. F. 932, ap. nr. 1 – Apeliaciniai Rūmai.

2. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, Fondas 932, apyrašas nr. 1, b. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 9^a, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 105^a, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 228, 229, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 292^a, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 312^a, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329.

3. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 932, ap. 2, t. I, b. 1, 2, 3, 4, 5, 6.

4. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 923 ap 1, b. 747, 755, 784, 790, 1137.

5. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 385, ap. 2, b. 158, 174, 178, 196, 385.

6. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 476, ap. 1, b. 424.

7. Lietuvos centrinis valstybės archyvas, f. 476, ap. 1, b. 26.

3. 1918-1940 m. periodika:

1. Komunistus teis Apeliaciniai rūmai. *ABC*. 1933, 36.

2. Lietuvos aidas, 1918-12-15, Nr. 158 (206).

3. Naujas gyvenimas teismų santvarkoj. *Diena*. 1933, 39.

4. Naujas teismų sutvarkymas. *Policija*. 1933, 15.

5. Politinės bylos Apeliaciniuose rūmuose. *Lietuvos žinios*. 1934, 72.

6. Politinės bylos Apeliaciniuose rūmuose. *XX amžius*. 1936, 135.

7. Prof. Voldemaras nubaustas, o Karutis išteisintas. *Diena*. 1934, 45.

8. Valstybės tarybos paruoštasis teismų santvarkos įstatymo projektas. *Lietuvos aidas*. 1932, 81.

9. Vėl naujas teismų sutvarkymo įstatymo projektas. *Dienos naujienos*. 1933, 79.

II. MAGISTRO BAIGIAMAJAME DARBE NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Specialioji literatūra.

1. Apanavičius, M., Dvareckas, S. *Teismas ir teisingumas Lietuvos TSR*. Vilnius: Mintis, 1984.
2. Beleckas P. Teismų statutai. *Teisė*. 1940.
3. Byla, J. Lietuvos teismo dvidešimties metų sukaktis. *Teisė*. 1938, 44.
4. Byla, J. Teisimas nusik. darbų prieš valstybės saugumą. *Teisė*. 1935, 29.
5. Byla J. *Vyriausiojo Tribunolo 1924-1933 metų visuotinių susirinkimų nutarimų rinkinys su Teisingumo ministerijos aplinkraščiais ir dalykine rodykle*. Kaunas: Karvelio ir Rinkevičiaus Prekybos namų leidinys. 1934 m.
6. Braslauskas J. Iš Lietuvos teismų istorijos. Teismų kompetencijos nacių okupuotoje Lietuvoje klausimu. *Jurisprudencija*. 2001, 19(11).
7. Dvareckas S., *Lietuvos teismai 1918-1940 m.*, Vilnius, 1997.
8. J.M. Dėl Teismų santvarkos įstatymo 206 str. *Teisė*. 1938, 41.
9. Maksimaitis, M. Iš Lietuvos teismų istorijos: Apeliaciniai Rūmai (1933–1944), *Jurisprudencija*. 2014, 21 (1).
10. Maksimaitis M. Lietuvos Vyriausiasis Tribunolas XX amžiuje. *Jurisprudencija*. 2014, 21(2).
11. Maksimaitis M. Rusijos teisės šaltiniai Lietuvoje 1918-1940 m. *Jurisprudencija*. 2012, 19(2).
12. Maksimaitis, M. Teismų santvarkos pagrindų formavimasis Lietuvoje (1918–1933). *Jurisprudencija*. 2013, 20 (2).
13. Maksimaitis M., *Valstybės taryba Lietuvos teisinėje sistemoje 1928-1940*, Vilnius, 2006.
14. Römeris M. *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetas, 1931.
15. Sagatienė, D. *Sovietiniai bendrosios kompetencijos teismai Lietuvoje 1940–1941 ir 1944–1953 metais*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
16. Šamajauskas K. Lietuviškasis teismas. Terminologija. *Teisė*. 1934, 25.
17. Skipitis R. *Nepriklausoma Lietuva: atsiminimai*. Chicago: 1967.
20. Stankevičius V. *Baudžiamoji teisė. Paskaitos*. Kaunas: Lietuvos universiteto Teisių fakulteto leidinys. 1925.
21. Stoliarovas A. *Lietuvos Respublikos kariniai teismai 1919-1940 m.* Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2012.
22. Tverskaja N. *Lietuvos baudžiamosios teisės šaltiniai*. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Vilniaus universitetas. 2009.
23. Vaitkevičiūtė V. *Tarptautinių žodžių žodynas I d.* Vilnius: Žodynas, 2001.
24. Vansevičius S. ir kt., *Lietuvos TSR valstybės ir teisės istorija*, Vilnius: Mintis, 1979.
25. Vilbikas, A. *Teismai ir teisėjai Lietuvoje (1918–2008)*. Šiauliai, 2009.

26. Vyriausiojo Tribunolo visuotinių susirinkimų nutarimai, baudžiamųjų ir civilinių kasacinių bylų sprendimai. „*Teisės*“ priedas. Kaunas, 1934.
27. Vyriausiojo Tribunolo visuotinių susirinkimų nutarimai, baudžiamųjų ir civilinių kasacinių bylų sprendimai. „*Teisės*“ priedas. Kaunas, 1937.
28. Žiemelis V. Lietuvos prokuratūros pertvarkymo į sovietinę prokuratūrą raida (1940-1941). *Jurisprudencija*. 2007, 12(102).

2. Kita medžiaga:

1. Apeliacinių Rūmų sudėtis. *Lietuvos apeliacinio teismo tinklalapis*:
<http://www.apeliacinis.lt/lt/veikla/teismo-istorija/apeliaciniu-rumu-sudetis.html>
2. Apeliacinės instancijos įkūrimas. *Lietuvos apeliacinio teismo tinklalapis*:
<http://www.apeliacinis.lt/lt/veikla/teismo-istorija/apeliacines-instancijos-ikurimas.html>

ANOTACIJA

Magistro baigiamasis darbas skirtas ištirti aptariamuoju laikotarpiu veikusią jauniausią nacionalinės teismų sistemos grandį – Apeliacinius Rūmus, atlikti šio teismo jurisprudencijos analizę ir išskirti jos esminius bruožus. Taip įvertinami ir atskleidžiami iki šiol teisės doktrinai neatrasti baudžiamųjų bylų dėl grėsmių valstybės tyrimo saugumui bruožai. Tyrimo metu gautų rezultatų pagrindu konstatuotina, kad Apeliaciniai Rūmai traktuotini, kaip esminė 1933 m. įvykdytos teismų reformos pasekmė ir tikslas. Išanalizuotos 326 baudžiamosios bylos sudaro Apeliacinių Rūmų jurisprudencijos imtį, kuriose baudžiamojon atsakomybėn patraukta 245 asmenys. Teismo veikla nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl grėsmių valstybės saugumui vertintina kaip strategiškai reikšminga, tačiau komplikuoja dėl nusikalstamų veikų konspiratyvumo, politinių ir ideologinių aspektų, sprendimų priėmimo motyvų diferenciacijos.

Reikšminiai žodžiai: teismas, jurisprudencija, valstybės saugumas, baudžiamųjų bylų nagrinėjimas, tarpukaris.

ANOTATION

The master's thesis is dedicated to investigate the youngest unit of the national judicial system that was operating during the discussed period – the Chamber of Appeal, to perform jurisprudence analysis of this court and to highlight its main features. In this way there are evaluated and extracted, hitherto undiscovered to legal doctrine, features of criminal cases concerning threats for national security. According to the results achieved during the period of the research, it shall be stated that the Chamber of Appeal is considered as the essential consequence and purpose of the judicial reform performed in 1933. 326 analyzed criminal cases constitute the jurisprudence sample of the Chamber of Appeal, where 245 people were prosecuted. Judicial proceedings are assessed as strategically significant in investigation of criminal cases concerning threats to national security, however, complicated because of criminal acts conspiracy, political and ideological aspects, and the differentiation of decision making motives.

Key words: court, jurisprudence, national security, criminal cases investigation, interwar.

APELIACINIAI RŪMAI KAIP PIRMOS INSTANCIJOS TEISMAS (1933-1940 M.)

Santrauka

Magistro baigiamojo darbo **tikslas** - tiriant archyvinius šaltinius, teisinius dokumentus ir mokslinę literatūrą atlikti Apeliacinių Rūmų kaip pirmosios instancijos teismo veiklos analizę 1933-1940 m. laikotarpiu ir atskleisti nusikalstamų veikų prieš valstybės saugumą nagrinėjimo ypatumus teismo praktikoje aptariamuoju laikotarpiu.

Rengiant šį tyrimą kėlėme **uždavinius**: apžvelgti Apeliacinių Rūmų raidą, veiklos tikslus bei santykį to meto teismų sistemoje; identifikuoti Apeliacinių Rūmų raidą formavusį teisinį reglamentavimą; atlikti Apeliaciniuose Rūmuose nagrinėtų baudžiamųjų bylų dėl grėsmių valstybės saugumui analizę ir išskirti jos bruožus.

Magistro baigiamojo darbo **struktūra** – dualistinė. Pirmojoje jo dalyje „**Apeliacinių rūmų bendroji charakteristika ir istorinė raida**“ apžvelgiama Apeliacinių Rūmų raidos eiga ir ją formavusios istorinės, teisinės aplinkybės. Antroji darbo dalis „**Apeliacinių Rūmų kaip pirmosios instancijos teismo veikla: jurisprudencija ir jos ypatumai**“ skirta teisminiam baudžiamajam procesui ir Apeliacinių Rūmų jurisprudencijos analizei, iš jos determinuojantiems teisminės veiklos ypatumams. Atliekant tyrimą parengta statistinė-kiekybinė baudžiamųjų bylų analizė, leidžianti struktūrizuotai apžvelgti jurisprudencijos sudėtį ir esminius jos bruožus.

Tyrimo rezultatai leidžia daryti **išvadas**, kad Apeliaciniai Rūmai - esminė 1933 m. teismų reformos pasekmė ir tikslas. Šio teismo įsteigimą sąlygojo trys fundamentalios aplinkybės: skubotai projektuota nacionalinė teismų sistema; struktūrizuotos ir integralios kasacinės grandies vakansija; regimybė vieningai sankcionuoti grėsmes nacionaliniam saugumui. Teismo jurisprudenciją sudaro 326 baudžiamosios bylos, kuriose teisti 529 asmenys, iš kurių 245 patraukti baudžiamojon atsakomybėn dėl nusikalstamų veikų prieš valstybės saugumą įvykdymo. Daugiausia baudžiamųjų bylų iškelta dėl priklausymo priešvalstybinius siekius deklaruojančioms organizacijoms ir disponavimo draudžiamo turinio literatūra. Apeliaciniuose Rūmuose nagrinėtos baudžiamosios bylos traktuotinos inspiruotomis daugiausia ideologinių paskatų ar vidaus bei išorės politinių įvykių. Teisiamųjų kaltės įrodinėjimo procesas – komplikotas ir neleidęs suformuoti nuoseklios praktikos. Tai lėmė nusikalstamų veikų konspiratyvumas, jas įvykdžiusių asmenų politiniai ir ideologiniai motyvai, sprendimų baudžiamosiose bylose vertinimo diferenciacija ir nenuoseklumas sprendžiant panašias baudžiamąsias bylas.

THE CHAMBER OF APPEAL AS A COURT OF FIRST INSTANCE (1933-1940)

Summary

The **aim** of the master's thesis is to accomplish the analysis of the Chamber of Appeal as a court of first instance performance during the period of 1933-1940, and to reveal examination peculiarities of criminal acts against national security of the case-law during the period, researching archival sources, legal documents and scientific literature.

Preparing this research certain **objectives** were raised: to review the evolution, operational objectives, and the ratio of the Chamber of Appeal in the judicial system of that time; identify the legal framework that shaped the development of the Chamber of Appeal; perform the analysis of criminal cases concerning threats to national security examined in the Chamber of Appeal, and to highlight its features.

The **structure** of the master's thesis is dual. In the first part named “**General Characteristics and Historical Development of the Chamber of Appeal**” there is reviewed the development process of the Chamber of Appeal and historical and legal circumstances that contributed to its formation. The second part named “**Activities of the Chamber of Appeal as a Court of First Instance: Jurisprudence and its Peculiarities**” is dedicated to the judicial criminal procedure and the jurisprudence analysis of the Chamber of Appeal, determining judicial activities features. Performing the research, there was prepared a statistical-quantitative analysis of criminal cases, allowing a structured overview of composition of the jurisprudence and its essential features.

The results of the research lead us to the conclusion that the Chamber of Appeal was the essential consequence and purpose of the 1933 judicial reform. The establishment of this court was determined by three fundamental circumstances: the hastily designed national judicial system; the vacancy of structured and integral cassation chain; the ability to unanimously sanction threats to national security. The court jurisprudence consists of 326 criminal cases in which 529 persons are convicted, of which 245 prosecuted for criminal acts against state security implementation. Most criminal cases have been brought for membership in organizations declaring anti-state aspirations, and for disposal of prohibited content literature. Criminal cases judged in the Chamber of Appeal are to be considered mainly as inspired by ideological incentives, or internal and external political events. The defendants' guilt proof process was complicated and not allowing to form a consistent practice. This was caused by the conspiracy of criminal acts, political and ideological motives of people who performed the crimes, differentiation of decisions valuation in criminal cases.

PRIEDAI

1. Priedas. Apeliacinių Rūmų pirmąja instancija nagrinėtų bylų statistinė-kiekybinė sudėtis

Nusikalstamos veikos pobūdis	Baudžiamojo įstatymo nuostata	Bylų kiekis (iš viso)	Priimta apkaltinamųjų nuosprendžių	Preikšta kasacija	Pakeistas nuosprendis
Lietuvos valstybės ar lietuvių tautos įžeidimas ar niekinimas	TVSĮ 1 str.	59	42	6	-
	TVSĮ 3 str.	29	20	5	1
	TVSĮ 4 str.	3	3	-	-
	TVSĮ 22 str.	10	7	-	-
	TVSĮ 23 str.	1	1	-	-
Lietuvos valstybės ženklo niekinimas	TVSĮ 2 str.	20	15	3	2
Veika priešinga Lietuvos valstybės ar lietuvių tautos interesams	TVSĮ 10 str.	2	2	1	-
	TVSĮ 11 str.	1	-	-	-
	TVSĮ 12 str.	3	2	-	-
	TVSĮ 13 str.	1	-	-	-
	TVSĮ 15 str.	16	7	-	-
	TVSĮ 16 str.	10	6	2	-
Veikimas uždraustų organizacijų naudai	B. St. pap. ir pak. 6 str.	152	84	47	11
	B. St. pap. ir pak. 7 str.	4	-	-	-
	TVSĮ 6 str.	1	1	-	-
	TVSĮ 21 str.	1	1	1	-
Disponavimas draudžiamo turinio literatūra	B. St. 132 str.	133	92	38	11
	TVSĮ 17 str.	1	-	-	-
	TVSĮ 18 str.	3	1	1	-
	TVSĮ 19 str.	1	-	-	-

Kėlimas maišto ar pavoingo valstybei nerimo	TVSĮ 14 str.	13	13	9	2
Kurstymas	B. St. 129 str.	14	3	1	-
Disponavimas padirbtais dokumentais	B. St. 442 str.	3	2	-	-
	B. St. 448 str.	2	2	-	-
Kitos B. St. reglamentuotos grėsmės valstybės saugumui	B. St. 111 str.	4	-	-	-
	B. St. 124 str.	1	-	-	-
	B. St. 125 str.	1	-	-	-
	B. St. 130 str.	1	-	-	-
	B. St. 137 str.	1	-	-	-
	B. St. 145 str.	1	-	-	-
	B. St. 174 str.	1	-	-	-
	B. St. 230 str.	1	-	-	-

2. Priedas. Nuteistiesiems skirtų sankcijų dydis (metais)

Baudžiamojo įstatymo nuostata	<1/2	1/2- 1	1	2	3	4	5	6	7	8	B*	A*	L*
TVSĮ 1 str.	16	7	7	3S	-	1	-	-	-	-	-	-	10
TVSĮ 3 str.	3	15	1	9	-	-	-	-	-	-	-	1	6
TVSĮ 4 str.	-	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TVSĮ 22 str.	4	1	1	-	-	-	-	-	-	-	4	-	-
TVSĮ 23 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
TVSĮ 2 str.	5	13	3	1	-	-	-	-	-	-	-	4	3
TVSĮ 10 str.	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TVSĮ 11 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TVSĮ 12 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
TVSĮ 13 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TVSĮ 15 str.	4	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
TVSĮ 16 str.	2	2	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B. St. pap. ir pak. 6 str.	-	1	2	10	13	35	10	29	5	14	-	-	1
B. St. pap. ir pak. 7 str.	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
TVSĮ 6 str.	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TVSĮ 21 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B. St. 132 str.*	-	2	37	64	-	-	-	-	-	-	-	4	4
TVSĮ 17 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TVSĮ 18 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
TVSĮ 19 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
TVSĮ 14 str.	6	5	4	-	-	1	-	1	-	-	-	1	-
B. St. 129 str.	-	-	-	1	2	-	1	-	-	-	-	-	1
B. St. 442 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B. St. 448 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B. St. 111 str.	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
B. St. 119 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

B. St. 123 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B. St. 124 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B. St. 125 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B. St. 130 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B. St. 137 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B. St. 145 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B. St. 174 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
B. St. 230 str.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

B* - nuteistajam skirta pinigine bauta,

A* - nuteistasis perduotas Elgesio Auklėjimo įstaigai,

L* - nuteista lygtine laisvės atėmimo bausme.

3. Priedas. Apeliacinių Rūmų pirmąja instancija nagrinėtų bylų teisiųjų sudėtis pilietybės ir tautinės priklausomybės atžvilgiu

Pilietybė	Tautybė	Kiekis
Lietuvos	Lietuvis ²²⁵	283
Lietuvos	Žydas	113
Lietuvos	Vokietis	103
Lietuvos	Lenkas	12
Lietuvos	Rusų	6
Vokietijos	Vokietis	4
Lenkijos	Lenkas	3
Lietuvos	Latvis	2
Sovietų Sąjungos	Lietuvis	2
Be pilietybės	Rusas	2
Vokietijos	Lietuvis	1
Vokietijos	Latvis	1
Latvijos	Latvis	1
Be pilietybės	Lenkas	1
Be pilietybės	Lietuvis	1
Be pilietybės	Vokietis	1
Iš viso:		536

²²⁵ 14 Klaipėdos krašto gyventojų rengiamojo tardymo savo tautybę įvardino kaip „Klaipėdos krašto lietuvis“, tačiau šiame kontekste, manytume, tikslingiausia juos priskirti prie „lietuvių“ tautybės asmenų segmento.

4. Priedas. Apeliacinių Rūmų teisėjai ir jų dalyvavimas nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl grėsmių valstybės saugumui.

Darbo teisme laikotarpis	Teisėjas	Nagrinėta baudžiamųjų pirmąja instancija ²²⁶	Iš jų pirmininkauta bylų nagrinėjimui
1933-1938 1939-1940	Jonas Gudauskas (Gudauskis)	78	78
1933-1940	Sergėjus (Sergejus) Doršukas	73	61
1933-1940	Mečislovas (Mečys) Rašinskas (Rošinskas)	118	54
1934-1940	Povilas Budrevičius	106	41
1933-1940	Eduardas (Edvardas) Balbachas	119	40
1933-1935	Mykolas Mataitis	41	17
1934-1940	Kazys (Kazimieras) Kazlauskas	80	12
1934-1940	Alfonsas Augustauskas Bredikas	100	5
1934-1939	Saliamonas (Salemonas) Baltūsis	63	4
1935-1940	Adolfas Ronkus (Rankus)	83	-
1939-1940	Vincas Šarka	27	-
1939-1940	Stasys Sasnauskas	25	-
1939-1940	Petras Niūneva (Niuneva)	18	-
1934	Simanas (Simonas) Žilinskas	2	-
1933-1934	Silvestras Leonas	1	-
-	Apygardos teismo teisėjas ²²⁷	17	-
Iš viso			312

²²⁶ Šiame priede vertintina tik teisėjų dalyvavimo teisiamuosiuose posėdžiuose kiekybinė išraiška. Pažymėtina, jog, sprendimai dėl Apeliacinių Rūmų prokuroro išvadų, kurių pagrindu teismas galėjo nutraukti baudžiamąją bylą, buvo priimamas tvarkomuosiuose posėdžiuose.

²²⁷ Apeliaciniuose Rūmuose, nagrinėjant baudžiamąsias bylas pirmąja instancija, teisėjavo šie Apygardos teismų teisėjai: A. Skolovas (7); J. Leonas (5); A. Valavičius (3); A. Paulavičius (1); Č. Juknevičius (1).